

Dokument nr. 5.

(1971—72)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1971.

Register.

	Side
I. Innledning	3
Generelle synspunkter	3
II. Saker som er behandlet	7
Menige mannskaper	7
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	8
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	8
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	10
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	10
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	11
Forlegningsforhold	12
Kostholdet	13
Tjenesteforhold	14
Permisjoner	15
Velferd	17
Kantiner	18
Disiplinærsaker	18
Forholdet mellom befal og menige	21
Tillitsmannsordningen	22
Økonomiske forhold	25
Sykesaker	27
Sosiale saker	30
Forsvarets skolevirksomhet	31
Vervet personell	32
Befalssaker	34
Sivilt personell i Forsvaret	39
III. Ombudsmannsnemndas befaringer	39

I. Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1971 bestått av:

Ombudsmann	Edgar Andreassen, Oslo, formann.
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo.
Kontorsjef	Cato Kvaal, Ås.
Informasjonssjef	Ketil Jamte Einrem, Hamar.
Redaktør	Thorbjørn Wale, Steinkjer.
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø.
Disponent	Eystein Bardal, Snåsa.

Nemnda har i 1971 holdt følgende møter:

- 3.— 4. februar.
- 1.— 2. mars.
- 14.—15. juni.
- 9. november.
- 8.— 9. desember.

Av de spørsmål som har vært til behandling på møtene kan nevnes:

- Tillitsmannskomiteéns tilleggsinnstilling.
- Velferdstjenesten i Hæren.
- Bruk av Luftforsvarets fly til enkeltvise permisjonsreiser.
- Avvikling av gratis permisjonsreiser for mannskaper fra Nord-Norge som gjør tjeneste i Sør-Norge.
- De vervede mannskapers forhold.
- Utdannelse i Forsvaret og vitnemål til sivilt bruk.
- Erstatning for tapte/ødelagte briller.
- Soning av arrest etter endt tjeneste.
- Forsikring av militære sjåførere.
- Fraser-komiteéns innstilling.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1971 foretatt følgende befaringer:

- 30. mars: Sessvollmoen.
- 24.—28. mai: Avdelinger i Finnmark.

Syv avdelinger er besøkt under disse befaringer. Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under avsnittet Nemndas befaringer.

Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

I sine generelle betraktninger i beretningen for 1970 uttalte Nemnda at det syntes å være grunn til å legge større vekt på den menneskelige faktor i Forsvaret, og at det måtte tas sikte på å øke mannskapenes medinnflytelse og mulighet for å fremme sine synspunkter. De to stortingsmeldinger med forslag til nye regler for tillitsmannsordningen som nå foreligger til behandling i Stortinget vil gi mannskapene god anledning til å fremme sitt syn. Den sammensetning av utvalgene og den kontakt på alle plan mellom mannskapene og myndighetene som forslaget gir mulighet for, har etter Nemndas oppfatning lagt forholdene godt til rette for et positivt samarbeid og vil gi mannskapene god anledning til å gjøre sin innflytelse gjeldende. Bestemmelser alene er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det avgjørende vil være innstillingen til de parter som skal samarbeide, og den vil igjen være avhengig av orientering og opplæring. Det synes først og fremst å være på dette feltet det må gjøres en innsats når de nye bestemmelser skal settes i kraft.

En årlig landskonferanse og et landsutvalg med et eget sekretariat er nye ledd i det organisasjonsmessige opplegg. Det er Nemndas oppfatning at særlig landskonferansen og den kontakt som her blir etablert mellom personellet og Forsvarets politiske og militære ledelse vil være av stor betydning også for tillitsmannsutvalgenes arbeid på det lokale plan. Erfaringene som er høstet fra de landsdels- og landskonferanser som er arrangert viser imidlertid at rammen om konferansene må strammes noe inn. Dette gjelder først og fremst adgangen til å fremme benkeforslag under plenumsdebatten. Plenumsdebatten må også skje etter et fastere mønster. Det ville også være ønskelig om sentrale myndigheter og observatører tok mer del i plenumsdiskusjonene. Det er naturlig at tillitsmennene for mange spørsmåls vedkommende vil mangle nødvendige kunnskaper og forutsetninger for å kunne overskue konsekvensene av sine forslag. Skal disse konferansene få den betydning i fremtiden som er forutsatt, må de avgjørel-

ser eller tilrådninger som blir fattet være realistiske. For å oppnå dette er det nødvendig med nyansert plenumsdebatt hvor også motforestillinger til mannskapenes synspunkter kommer frem.

Fra oktober måned har et midlertidig sekretariat bestående av en tillitsmann fra hver forsvarsgren vært i virksomhet. Sekretariatet har først og fremst tatt seg av en del av de generelle problemer som ble reist på landskonferansen. Ombudsmannen har hatt et godt samarbeid med sekretariatet. Hva dette sentrale ledd vil bety for effektiviseringen av tillitsmannsordningen er det for tidlig å uttale seg om. Dette er imidlertid spørsmål Nemnda vil komme tilbake til når landsutvalget er etablert og har vært i virksomhet en tid.

I fjorårets beretning redegjorde Nemnda nærmere for sitt syn på den kritikk av Forsvaret som i den senere tid er kommet til uttrykk og pekte på behovet for å få bragt på det rene både omfanget og berettigelsen av den. Dette er gjort for så vidt som Forsvarssjefens arbeidsgruppe «Fraser-utvalget» fikk i oppdrag å undersøke nærmere om Forsvaret i sine opplæringsformer, omgangsformer og tjenestebestemmelser hadde fulgt med i utviklingen. Det er fra forskjellige hold gitt uttrykk for forbauselse over de konklusjoner utvalget har trukket og de reformer på forskjellige områder som er foreslått. Nemnda er ikke så overrasket over dette. Når erfarne offiserer retter sin oppmerksomhet mot de problemer det her er tale om, foretar så omfattende undersøkelser som det er gjort i dette tilfelle og vurderer nøye og nøkternt alle de opplysninger og synspunkter de har fått under sine tallrike samtaler med personellet, var det naturlig at de kom frem til de hovedsynspunkter de har gitt uttrykk for i sin innstilling. Utvalget har uttalt at forholdene på de områder som er undersøkt stort sett er gode. Det har pekt på at krigens krav, behovet for autoritet og lydighetsplikt setter grenser for reformer. Det har foreslått at bestemmelser og praksis som det i dagens situasjon er vanskelig å gi en fornuftig motivering for bør endres, og det har slått ned på bruk av uhjemlede metoder i soldatopplæringen. Nemnda slutter seg fullt ut til disse hovedsynspunkter. De reformer som er foreslått kan diskuteres. Det er imidlertid etter Nemndas oppfatning klart at mye av den berettigede misnøye med forholdene det har vært gitt uttrykk for vil forsvinne etter hvert som en del av de foreslåtte reformer gjennomføres. Nemnda vil imidlertid understreke at forholdene ikke blir bedre bare med en endring av gjeldende bestemmelser eller en liberalisering av tjenesten. Det vil i

siste omgang være avgjørende hvordan befalet opptrer og hvordan de praktiserer de til enhver tid gjeldende bestemmelser.

Mannskapenes økonomiske forhold vil alltid være gjenstand for diskusjon, og krav om forbedringer vil til stadighet melde seg. Som nevnt i fjorårets beretning er det i den senere tid gjort mye for å bedre økonomien, spesielt for de av mannskapene som har forsørgelsesbyrde. Det er Nemndas oppfatning at landsdels- og landkonferansene har hatt stor betydning for myndighetenes prioritering. Det er imidlertid en kjensgjerning at synet på aktuelle spørsmål kan variere ganske mye fra kontingent til kontingent. Det har man ikke minst fått erfare når det gjelder tillitsmannsarbeidet på det lokale plan. Det samme har også gjort seg gjeldende på de landsomfattende konferansene. Mens dagpengene var sterkest fremme i diskusjonen på Sola-konferansen høsten 1970 med krav om at de måtte forhøyes til kr. 10,— pr. dag, ble en økning av antallet gratis permisjonsreiser gitt høyeste prioritet på konferansen i 1971. Det synes også som om midler til felles tiltak nå gis høyere prioritet enn en økning av den enkelte forskjellige former for godtgjøring som tidligere sto i forgrunnen. De forskjellige vurderinger som er et resultat av den stadige skiftning av mannskaper og dermed manglende kontinuitet i tillitsmannsarbeidet, skaper vanskeligheter for myndighetene som må budsjettere lang tid i forveien. Dette gjør det heller ikke mulig til en hver tid å ta fullt hensyn til de prioriteringer mannskapene foretar. Det er imidlertid Nemndas oppfatning at kontakten og meningsutvekslingen man får på landskonferansene er nyttige, ikke minst for sentrale myndigheters vurdering av økonomiske spørsmål.

Permisjonsforholdene er også et felt som mannskapene naturlig nok er meget opptatt av. Nemndas erfaringer er at det betyr meget formannskapene uansett hvor de tjenestegjør å komme hjem av og til. Permisjonsbestemmelsene har derfor også vært gjenstand for omfattende diskusjon på de konferansene som hittil har vært holdt. Disse diskusjoner har gitt myndighetene impulser som det er rimelig å ta hensyn til under arbeidet med nye permisjonsbestemmelser som nå pågår. Etter nemndas oppfatning er det nødvendig å fjerne bestemmelsen om at mannskapene ikke har krav på permisjon, det bør også reglementsfestes et visst minimum av de forskjellige permisjoner, ytterligere en gratis reise bør gjennomføres. Det bør videre gjennomføres en smidigere ordning med velferdspemisjoner med en utvidet adgang til å få dekket reiseutgiftene.

Det er gledelig å konstatere at mannskapene stort sett er opptatt av at tjenestetiden blir utnyttet effektivt. Det er i den sammenheng pekt på mangler både når det gjelder utstyr, lokaliteter og personell. Det er Nemndas oppfatning at en effektiv og meningsfylt tjeneste er en vesentlig trivselsskapende faktor. Nemnda tror derfor det vil være riktig i tiden fremover å satse spesielt sterkt på å dekke de åpenbare mangler som gjør seg gjeldende på dette område og som hemmer en effektiv opplæring og tjeneste. Det er spesielt befalet som erfarer disse mangler og som får vanskelighetene. Ikke minst for befalets innstilling er det derfor viktig at midler på dette felt bevilges i takt med bevilgningene til andre trivselsskapende tiltak.

De spørsmål mannskapene er opptatt av ligger stort sett innenfor de områder som er nevnt foran. På landskonferansen var det i tillegg til de emner som var ført opp på sakslisten, også anledning til å anmelde enkelt saker av generell interesse. Det ble tatt opp en lang rekke spørsmål hvorav de fleste gikk under et av hovedemnene og ble behandlet sammen med dem. Av spørsmål utenom var det få av almen interesse. Det er i denne sammenheng riktig å nevne kravet om ølservering i kantine. Saken var oppe til behandling på landsdelskonferansen på Sola og igjen på landskonferansen på KNM «Harald Hårfagre». På begge konferanser var det et nesten samstemmig ønske om at det måtte gis tillatelse til ølservering. Det er ikke bare de vernepliktige som ønsker dette. Befalet synes i like høy grad å være opptatt av å finne frem til en løsning på dette spørsmålet. Særlig gjelder dette befalet ved de avdelinger hvor hvor man har en omfattende og ukontrollert øldriking utenfor leiren. Et forhold som enkelte steder har skapt vanskeligheter vis-à-vis sivilbefolkningen. Spørsmålet om servering av øl har tidligere vært forelagt Stortinget. Etter forslag fra Forsvarskomiteén ble spørsmålet utsatt inntil man hadde fått vurdert de erfaringer man hadde gjort i Sverige etter en omfattende prøveordning som er gjennomført der. Nemnda går ut fra at disse erfaringer nå er vurdert. Siden spørsmålet er omfattet med så stor interesse både blant befalet og menige, ville nemnda finne det naturlig at myndighetene nå tok standpunkt. Som nevnt i tidligere beretninger er det delte meninger om dette i Nemnda, som heller ikke er overbevist om at dette er av de viktigste spørsmål å løse i dagens situasjon. Det er også mulig at dette spørsmål må sees i sammenheng med forslaget om å nedsette vernepliktsalderen til 19 år. Det kan anføres argumenter både for og imot en slik ordning. Hvis en kan gå ut fra

at en kontrollert ølservering i leirene kan få slutt på den omfattende øldriking utenfor leiren man er plaget av ved enkelte avdelinger, er dette etter nemndas flertalls oppfatning et viktig argument. Nemndas flertall mener det bør vurderes om man burde tillate en begrenset prøveordning, f. eks. ved en avdeling i Nord-Norge hvor man i dag har vanskeligheter og ved en avdeling i Sør-Norge hvor man ikke har de tilsvarende problemer. En prøveordning kombinert med en omfattende opplysningsvirksomhet om alkoholspørsmål og lagt opp slik at den ikke ville virke generende på den del av mannskapene som ikke er interessert i å drikke øl, vil formentlig kunne gi holdepunkter for en endelig avgjørelse av dette spørsmål.

Nemndas mindretall, Cato Kvaal og Thorbjørn Wale, vil sterkt fraråde at det gis adgang til ølservering i kantine i Forsvaret. Det foreligger ikke noe faktamateriale som gir grunnlag for å anta at ølservering i leirene vil redusere de problemer som øldriking i dag fører med seg for enkelte avdelinger i Forsvaret. Tvert imot er det grunn til å frykte for at ølservering i kantine vil føre til at flere unge vernepliktige blir ølforbrukere, med de konsekvenser dette kan få også for deres opptreden når de befinner seg utenfor leiren.

Mindretallet synes det er grunn til å understreke det spesielle ansvar myndighetene har når det gjelder de vernepliktige. Det dreier seg her om unge mennesker som ufrivillig innkalles til en samfunnstjeneste, ofte langt borte fra det hjemlige miljø. Nemnda har i en annen forbindelse enstemmig understreket det foreldreansvar som Forsvaret overtar. Forsvaret bør by de vernepliktige ungdom et alkoholfritt miljø. Hvis vernepliktsalderen skal nedsettes til 19 år, må dette understrekes enda sterkere.

Mindretallet vil sterkt fraråde at unge vernepliktige ved en eller flere avdelinger brukes som prøveobjekter for en ordning med lettere tilgang på alkohol.

Mindretallet mener at det vil være ønskelig med tiltak for å få bukt med den overdrevne øldriking som en del vernepliktige foretar utenfor leirområdet. Her er det behov for faste og konstruktive tiltak kombinert med en omfattende opplysningsvirksomhet. Mindretallet må dog tilføye at de ikke tror at det er mangelen på opplysning som er årsak til alkoholmisbruk. Når det gjelder øldriking blant en del vernepliktige, bør myndighetene kunne sette i verk kontrolltiltak som reduserer denne.

Nemnda var i beretningen for i fjor også inne på befalets syn på den aktuelle situasjon

og pekte på at det i den sammenheng kunne oppstå vanskeligheter som det var all grunn til å være oppmerksom på. Slike vanskeligheter har man allerede hatt i forbindelse med behandlingen av Fraser-komiteens innstilling. Det er naturlig at befalet ser på de trivselsmessige tiltak som gjennomføres for menneskene i relasjon til sin egen situasjon som også er problemfylt, ikke minst i sammenheng med kravet om en effektiv tjeneste. Nemnda har ikke generelt behandlet befalets vanskeligheter. Dette henger sammen med at Ombudsmannen behandler færre befalssaker, slik at man ikke har det samme erfaringsmateriale som for menige mannskaper. Det er heller ikke forutsatt at Ombudsmannen skal engasjere seg i samme grad når det gjelder befalets generelle problemer som når det gjelder menneskenes, her kommer befalets egne organisasjoner først og fremst inn i bildet. Allikevel vil Ombudsmannens behandling av enkeltsaker, deltakelse i konferanser og møter, Nemndas befaringer og kontakten for øvrig med befalet, gi Nemnda et inntrykk av de vanskeligheter befalet har å stri med.

Det er foran nevnt de mangler som begrenser mulighetene for å gjennomføre en effektiv opplæring og tjeneste. Det er ganske klart at disse mangler legger et ekstra press på det befal som gjør tjeneste ved avdelingene. I den utstrekning disse problemer har vært drøftet i tillitsmannsutvalgene har befalet ikke hatt anledning til å være med. For fremtiden vil befalet være representert i utvalgene og vil dermed få anledning til å gi uttrykk for sine synspunkter. En del av de tiltak som er og vil bli gjennomført for å øke de vernepliktiges trivsel, synes ofte av befalet å bli sett på som en redusering av deres muligheter for å skape og opprettholde disiplin. De problemer som i den forbindelse kan oppstå vil det også være naturlig å diskutere i tillitsmannsutvalgene. Det er grunn til å tro at man ved den nye sammensetning av utvalgene vil få større muligheter for å redusere eventuelle motsetninger mellom befal og menige. Det er Nemndas håp at dette, sammen med at man avhjelper mangler som tidligere er nevnt når det gjelder tjenesten gjennomføring, i en viss utstrekning vil bedre befalets arbeidssituasjon.

Beordringssystemet og praktiseringen av det synes å skape misnøye. Systemet fører til at det for en del befalt vedkommende er klart allerede i ung alder at de ikke har muligheter for ytterligere avansement med de uheldige virkninger det naturlig vil ha. I selve vurderingen av opprykkskandidatene kan det naturlig nok også skje feil, feil som systemet gir liten muligheter for å rette opp.

Opprykksvurderingene sett i sin helhet kan kanskje ikke sies å gi et så galt resultat, men for den enkelte, som av og til med rette mener seg urettferdig behandlet, vil myndighetenes helhetsvurdering gjøre det vanskelig å få endret en avgjørelse. Det faktum at det her er tale om en skjønsmessig vurdering av en rekke faktorer vil heller ikke gjøre det lettere for klageren.

Det synes også å være en nokså utbredt oppfatning blant befalet at beordringssystemet ikke gjennomføres etter forutsetningene når det gjelder mulighetene for avgang på redusert lønn. Det hevdes at mulighetene for slik avgang burde være større enn tilfelle er i dag, idet avgang på redusert lønn er sett på som et reelt tilbud i forbindelse med overgangen til beordringssystemet.

Beordringene synes også å skape misnøye. Det er Ombudsmannens oppfatning at byrdene i denne forbindelse forsøkes fordelt så rettferdig som mulig. Det er imidlertid klart at det også på dette område kan bli truffet avgjørelser som det på grunn av myndighetenes helhetsvurdering kan være vanskelig å få endret.

I sammenheng med beordringssystemet må man se boligproblemer. En forutsetning for en vellykket gjennomføring av beordringssystemet var at det skulle skaffes tilstrekkelig med boliger. Denne forutsetning er ikke oppfylt over alt. Det er også et spørsmål om standarden i Forsvarets boliger i dag står på høyde med den vanlige på det sivile boligmarked. Det ugifte befal som må bo i befalsmessene har spesielle boligproblemer. Forlegningene er ofte av dårlig standard, ordensreglene er strenge og gir ikke mye anledning til privatliv.

Også når det gjelder økonomiske spørsmål kan det virke som om det kan være vanskelig å nå frem med krav som sett fra den enkeltes synspunkt synes å være berettiget. Nemnda er klar over at det i dagens økonomiske situasjon er nødvendig med en streng fortolkning og anvendelse av gjeldende bestemmelser. Det synes ikke å være samsvar mellom den virksomhet som drives og de midler som stilles til disposisjon, og dette fører til mangler på alle områder. Mangler som først og fremst får betydning for det personell som har valgt Forsvaret som sin arbeidsplass.

Som nevnt har Nemnda et beskjedent erfaringsmateriale når det gjelder befalets problemer. På bakgrunn av de vesentlige forbedringer som blir foretatt når det gjelder de vernepliktiges forhold, har Nemnda allikevel funnet grunn til å peke på del av befalets problemer fordi det er viktig at utviklingen for de vernepliktige og de ansatte går

parallelt. Forsvaret er ikke minst avhengig av at befalskorpset får forholdene lagt til rette for sin vanskelige gjerning.

I den offentlige debatt om Forsvaret kan man av og til se den oppfatning at det er liberaliseringstiltakene for de vernepliktige

som er årsaken til avgang i befalskorpset. Nemnda er ikke sikker på at den oppfatning er riktig. Det synes sannsynligere at de problemer det foran er pekt på sammen med andre spesielle problemer i befalsyrket er den viktigste grunn til avgangen.

II. Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1971 behandlet 261 nye saker samt 38 fra tidligere år, i alt 299 saker. Av disse er 38 saker ikke ferdig behandlet i 1971.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, samt fordelingen av saker på de forskjellige saksområder er forholdet i år stort sett som tidligere og gir ikke grunnlag for spesielle bemerkninger.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det innkommet i alt:

1. juli 1952—31. desember 1953 ..	227	saker
1954	321	»
1955	394	»
1956	429	»
1957	383	»
1958	274	»
1959	321	»
1960	331	»
1961	346	»
1962	348	»
1963	367	»
1964	300	»
1965	326	»
1966	318	»
1967	269	»
1968	279	»
1969	275	»
1970	265	»
1971	261	»

De nye saker som er behandlet i 1971 er tatt opp av:

Enkelte soldater	146
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	36
Vervede	5
Befal	55
Sivilt personell	14
Ombudsmannen	5
	—
	261
	—

Sakenes fordeling på forsvarsgrener er følgende:

FD og diverse høyere staber	24
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	73
Distriktskommando Sørlandet	5
Distriktskommando Vestlandet	2
Distriktskommando Trøndelag	11
Distriktskommando Nord-Norge	48
	— 139
Heimevernet	8
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	13
Sjøforsvarskommando Sørlandet	7
Sjøforsvarskommando Vestlandet ...	8
Sjøforsvarskommando Trøndelag ...	1
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ..	11
Fartøyer	2
	— 42
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	29
Luftkommando Nord-Norge	19
	— 48
	261

Menige mannskaper.

	1969	1970	1971
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	10	4	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	38	47	45
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	6	5	7
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	39	43	29
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr ..	5	3	7
Forlegningsforhold	5	5	5
Kosthold	1	0	0
Tjenesteforhold	9	19	9
Permisjoner	15	10	17
Velferd	2	3	3
Kantiner	0	2	0
Disiplinær- og straffesaker ...	20	8	7
Forholdet mellom befal og menige	4	0	5

Tillitsmannsutvalg	3	2	4
Økonomiske forhold	15	13	14
Sykesaker, tannpleie, ulykker ..	28	14	16
Sosiale saker	6	3	5
Forsvarets skolevirksomhet ...	4	5	10
Vervede	9	14	5

Befal og sivilt personell.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	5	3	0
Engasjement, åremål etc.	5	4	3
Beordring, frabeordring, for- flytning, plikttjeneste, avan- sement, ansiennitet	13	24	23
Aldersgrense, avskjed, opp- sigelse	3	8	9
Tjenesteforhold	6	6	8
Permisjoner, ferie	1	0	0
Sykesaker, legetjeneste	2	3	1
Disiplinær- og straffesaker	0	1	0
Erstatning	1	4	0
Underbringelse	1	1	1
Familieboliger	3	0	2
Lønn	6	5	8
Godtgjøringer	9	4	11
Pensjon	1	2	3

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet 4 saker samt 1 fra 1970. Tre av sakene gjelder klager fra personell som mener de har krav på å bli overført til Den særlige ordning for sjømenns verneplikt.

En styrmann på 27 år med 50 mndr.s fartstid ble etter endt rekruttskole opptatt på Sjøkrigsskolen som offiseraspirant. Etter et halvt år ble han meddelt avskjed som offiseraspirant begrunnet med stryk ved en eksamen. Han ble deretter beordret som vanlig gast om bord i et av Marinens fartøyer. Dette hevdet han var et klart brudd på de regler som var vedtatt av Stortinget om sjømenns verneplikt.

Ombudsmannen tok saken opp med Sjøforsvarsstaben som ikke fant at det var grunnlag for dimittering og overføring til sjømannsordningen fordi om mannskapet hadde strøket i nær sagt alle fag ved en relativt enkel eksamen ved Sjøkrigsskolen, til tross for at han hadde avlagt skipsførereksamen med et særdeles godt resultat. Mannskapet hadde påbegynt en utdanning hvor hans sivile kompetanse kunne utnyttes fullt ut. Ved at han strøk ville ikke disse forutsetninger kunne nyttes, men Sjøforsvarsstaben fant allikevel ikke å kunne forsvare å dimittere ham. Han måtte omplasseres og fylle en stilling hvor kravene til utdanning og praksis var mindre. Et avgjørende moment i saken var også at han ikke fylte kravene til fartstid for å komme inn under sjømannsordning-

gen. Mens saken var under behandling, ble klageren imidlertid dimittert etter udyktighetskjennelse avsagt av Sjøforsvarskommando Vestlandet.

Ombudsmannen fant heller ikke at de øvrige klagerne hadde noen krav på å bli dimittert og overført til sjømannsordningen. En av klagerne gjorde oppmerksom på at han ikke hadde fått svar på en søknad som var sendt 5 mndr. tidligere. Ombudsmannen ba Sjøforsvarsstaben undersøke dette forhold nærmere. Sjøforsvarsstaben opplyste at søknaden var kommet til vedkommende sjøforsvarsavsnitt og var registrert der, men det var ikke mulig å finne ut hvor det senere var blitt av den. Sjøforsvarsstaben beklaget at søknaden ikke var kommet frem til adressaten og var blitt behandlet på vanlig måte, men opplyste at personellsituasjonen gjorde det tvilsomt om søknaden kunne blitt innvilget. Ombudsmannen ba om å få nærmere undersøkt hva som var grunnen til at søknaden var kommet bort. Ombudsmannen fant grunn til å se alvorlig på slike forhold og pekte på at hvis det ikke forelå spesielle omstendigheter som kunne unnskyldte at søknaden ikke var sendt frem på foreskrevet måte, burde vedkommende sjøforsvarsavsnitt ha påtale i en eller annen form. Nærmere undersøkelse viste at søknaden var kommet frem til vedkommende sjøforsvarskommando, der var den imidlertid forsvunnet. På angjeldende tidspunkt var personellavdelingen underbemannet, samtidig som arbeidspresset p.g.a. spesielle forhold var ekstra stort. Sjøforsvarsstaben betraktet tilfellet som en enkeltstående «arbeidsulykke» som ble sterkt beklaget. Det var innskjerpet overfor vedkommende kommando at personellsaker skulle gis prioritet. Sjøforsvarsstaben fant etter dette at forholdet ikke berettiget noen offisiell påtale. Ombudsmannen fant ikke grunnlag for ytterligere forføyninger. Klageren ble orientert om de undersøkelser som var foretatt og ble meddelt Sjøforsvarsstabens beklagelse.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 45 saker. Femten saker gjelder klager over avgjørelse av søknad om utsettelse med repetisjonsøvelser, 5 har etter fornyet behandling fått søknaden innvilget. Sytten saker gjelder utsettelse med resttjeneste hvorav 6 er innvilget. Tretten saker gjelder utsettelse med førstegangstjenesten, 7 av disse er innvilget.

Søknader om utsettelse med tjenesten skaper mange problemer. Dette gjelder særlig de mange søknader hver høst om utsettelse med en større eller mindre del av resttjenesten for å kunne begynne på forskjellige sko-

ler ved semesterets begynnelse. Det er særlig viktig å få utsettelse for de mannskaper som skal dimittere i oktober. Ved noe tidligere dimittering vil de spare studietid, for en dels vedkommende et helt år. Personellsituasjonen gjør det imidlertid vanskelig å imøtekomme alle disse søknader. De fleste avdelinger synes å ha for lite personell. Ved et kompani Ombudsmannen hadde kontakt med i høst manglet det 60 mann på normal styrke. Tyve mann hadde søkt om utsettelse, men bare 2 søknader kunne innvilges. Avdelingen forsøkte imidlertid å hjelpe mannskapene på annen måte. Det blir ofte undersøkt med skolene hvor sent elevene kan begynne etter at skoleåret er startet uten at dette får noen vesentlig betydning for undervisningen, og så forsøker man å ordne problemene med velferdspermisjoner etc. Personellsituasjonen er ikke like vanskelig over alt. Dette, sammen med det faktum at de rulleførende avdelinger ser noe forskjellig på mannskapenes problemer på dette område, resulterer i en viss forskjellsbehandling, i alle fall virker det slik for de vernepliktige. En vernepliktig klaget nettopp over forskjellsbehandling. Han opplyste at han hadde fått sin søknad om utsettelse med resttjeneste avslått. Han slo seg til ro med dette, men fikk senere rede på at en vernepliktig av samme inntak, med samme tjeneste og med samme grunnlag for søknad om utsettelse hadde fått sin søknad innvilget. Dette fant han åpenbart urimelig. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende avdeling som etter nærmere undersøkelse var enig i at det her forelå en åpenbar forskjellsbehandling og at dette skyldtes at de to vernepliktige tilhørte to forskjellige rulleførende avdelinger. Avdelingen hadde forsøkt å ordne saken med rulleførende enhet uten at dette hadde lyktes. Avdelingen var klar over hvilken betydning det hadde for soldaten å få dimittere før tiden og den uheldige virkning det kunne få om mannskapene fikk inntrykk av å bli urettferdig og forskjellig behandlet. Avdelingen ordnet derfor med en permisjon og utklarering før permisjon, slik at den vernepliktiges vanskeligheter ble løst på denne måten.

En vernepliktig som søkte om utsettelse med resttjeneste klaget over at man fikk så sent beskjed om resultatet. Dette skapte vanskeligheter spesielt for dem som skulle begynne i lærerstillinger. Ombudsmannen gjorde det klart for klageren at det måtte settes en frist for søknaden, slik at man før man behandlet den enkelte søknad hadde full oversikt over behovet for utsettelser. Ombudsmannen tok imidlertid opp med vedkommende forsvarsgren spørsmålet om mulighe-

ten for å fastsette en tidligere frist. Dette ble lovet overveiet.

En vernepliktig søkte utsettelse med førstegangstjenesten på grunn av påbegynt utdannelse. Han var elev ved en korrespondanskole som også hadde lagt opp en del obligatoriske kurs som elevene måtte følge. Søknaden var avslått, og den vernepliktige måtte avbryte sin utdannelse midt i et skoleår. Ombudsmannen tok saken opp med den rulleførende enhet som hadde trodd det dreide seg om et korrespondanskurs på fritiden. Etter at det var gitt nærmere opplysninger om hvordan studiet var lagt opp og det ble bekræftet at den vernepliktige fulgte dette opplegg, ble utsettelse innvilget.

En vernepliktig som skulle påbegynne sin militærtjeneste ba om Ombudsmannens bistand til å få utsettelse fordi militærtjenesten ville føre til at han ble oppsagt fra sin leilighet. Han var gift, hadde et barn og hustruen ventet ett til. De hadde en liten tjenesteleilighet i et vel-hus hvor den vernepliktige hadde bistilling som vaktmester. Hustruen kunne ikke utføre vaktmesterarbeidet alene med to små barn. Ombudsmannen antok at den vernepliktige var beskyttet av lov av 29. mars 1940 om forbud mot at arbeidere blir berøvet sin stilling på grunn av innkalling til militærtjeneste og tok dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet tok saken opp med Kommunal- og arbeidsdepartementet som fremmet saken for Direktoratet for arbeidstilsynet. Direktoratet uttalte at lovens § 5 har bestemmelse om at den omfatter en hver arbeider som utenfor sitt hjem utfører arbeid i annen mannens tjeneste. Den skiller således ikke mellom arbeidstaker i hovedstilling eller i bistilling, heller ikke om arbeidsvederlaget ydes i kontanter eller naturalier. Derimot unntar loven de arbeidstakere som utfører arbeid for en annen i sitt hjem. På denne bakgrunn antok Direktoratet at den nevnte vaktmester i bistilling som lønnes med fri bolig gikk under loven og hadde krav på det vern denne gir i forbindelse med avtjening av pliktig militærtjeneste.

Det samme spørsmål ble reist av en vernepliktig som søkte Ombudsmannens bistand til å få avtjene sin resttjeneste i Heimevernet. Han var kokkelærling ved et hotell og hadde fått leilighet av hotellet til sin familie. Han var innkalt til militærtjeneste før han hadde avsluttet sin kontraktmessige læretid og var nå oppsagt fra sin leilighet. Han hadde tidligere søkt sin rulleførende avdeling om overføring til HV, men søknaden var avslått. Ombudsmannen tok saken opp med hotell- og turistdirektoratet og pekte på at den vernepliktige ikke hadde fullført sin læretid på det

tidspunkt han ble innkalt til militærtjeneste. Han måtte være beskyttet av lov av 29. mars 1940 om forbud mot at arbeidere blir berøvet sin stilling på grunn av militærtjeneste m. v., og denne beskyttelse måtte også omfatte tjenesteleiligheten. Direktoratet behandlet saken i samarbeid med Norsk Hotell- og Restaurantforbund og antok at arbeidsforholdet og kontrakten med arbeidsstedet ikke kunne betraktes som avsluttet fordi om en arbeidstaker eller lærling ble innkalt til pliktig militærtjeneste. Det var derfor tvilsomt om bestemmelsen i hovedavtalen om frigjøring av bolig stillet til disposisjon av arbeidsgiver kunne komme til anvendelse. Også i henhold til lærlingekontrakten hadde lærlingen rett til å komme tilbake til bedriften for å fortsette sin læretid. På denne bakgrunn trakk hoteleieren oppsigelsen tilbake, og den vernepliktige kunne fortsette sin tjenestegjøring.

Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet 7 saker, de fleste angår be-
regning av tjenestetiden.

To vernepliktige klaget over at de var pålagt opptjening av forsømt tjeneste. For begge vedkommende var det tale om fravær fra tjenesten som «delvis sykemeldt». Som delvis sykemeldt hadde de vært med på en del av tjenesten og mente seg derfor urettferdig behandlet ved pålegget om å ta denne tiden opp igjen. Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som frafalt kravet om opptjening, bl. a. fordi avdelingen på grunn av spesielle forhold ikke kunne gi soldatene den utdanning de hadde forsømt. Dette er en forutsetning for å kunne pålegge opptjening av forsømt tjeneste.

To HV-soldater reiste spørsmålet om de skulle gjøre Heimevernstjeneste i fred. De to var ansatt ved brannstasjonen ved en sivil flyplass etter å ha gjennomgått forskjellige kurs ved Brannskolen. Ombudsmannen tok saken opp med FO/Heimevernstaben og pekte på at det i den Kongelige resolusjon som ga utfyllende bestemmelser til Heimevernsloven var bestemt at yrkesbrannmenn skulle være fritatt for heimevernstjeneste i fred. Fra Luftfartsdirektoratet var det bekreftet at personellet ved den flyplassbrannstasjon det her var tale om, var å betrakte som yrkesbrannmenn. Heimevernstaben bekreftet at etter gjeldende bestemmelser var yrkesbrannmenn fritatt for HV-tjeneste. Det var imidlertid senere gjort et unntak for HV-personell som bare hadde 3 mndr.s førstegangsutdanning. Den ene av de to hadde rest saken var utdannet etter mønsteret 3 mndr.s rekruttskolen,

deretter HV-tjeneste. Han måtte derfor fortsette sin HV-tjeneste i fred.

En HV-soldat var av sitt distrikt pålagt å opptjene en rest på 46 dager. Han hadde før overføring til HV bare tjenestegjort i 44 dager. Det var distriktets oppfatning at plikten til 3 mndr.s førstegangstjeneste var obligatorisk og at distriktet måtte sørge for at eventuell resttjeneste ble avtjent i tillegg til den ordinære HV-tjeneste. Tjenesten skulle avtjenes som hjelpemannskap ved distriktsstaben eller ved en HV-leir distriktet disponerte. HV-soldaten fant dette urimelig og ba om Ombudsmannens bistand til å slippe denne tjeneste. Det viste seg at HV-soldaten ikke var tatt ut til 3 mndr.s rekruttskole. Han hadde påbegynt sin ordinære militærtjeneste i 1965. Etter 44 dager var han dimittert som midlertidig udyktig i ett år. Han fikk senere beskjed om at han var overført til HV-tjeneste og hadde gjort slik tjeneste fra 1966 til 1969 da beskjed om resttjeneste første gang ble gitt av vedkommende HV-distrikt.

Det var etter Ombudsmannens oppfatning ikke hjemmel for å pålegge ham resttjeneste, og Ombudsmannen tok derfor saken opp med FO/Heimevernstaben. Heimevernstaben opplyste at vedkommende HV-soldat var overført til HV ved fellesuttaket i 1966. Hensikten med fellesuttaket var å overføre til bl. a. HV alt øvd, delvis øvd og uøvd personell som forsvarsgrenene ikke trenger ved mobilisering eller en viss tid etter mobilisering. Vedkommende HV-soldat måtte ansees overført som delvis øvd. Hverken i direktivet for fellesuttakene eller for øvrig var det gitt bestemmelser om at forsømt tjeneste/resttjeneste i en forsvarsgren skulle opptjenes etter overføring til HV. Etter Heimevernstabens syn kunne personell som overføres til HV uansett tidligere tjeneste i en forsvarsgren, bare pålegges slik tjeneste som Stortinget fastsetter for HV's vedkommende for hvert enkelt år, dvs. for tiden 50 timer pr. år, eventuelt med tilleggstjeneste i henhold til HV-lovens § 12. HV-soldaten slapp således den pålagte resttjeneste.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 29 saker innenfor denne gruppe. Tolv saker gjelder søknad om overføring til Heimevernet eller Sivilforsvaret, 6 søknader er etter fornyet vurdering innvilget. Åtte saker gjelder overføring til tjenestested nærmere hjemmet, 3 søknader er innvilget. Fem saker gjelder søknader om spesiell tjeneste og tjenestesteder, 2 av disse sakene er ordnet overensstemmende med søkerens ønske.

Det er behandlet færre saker innenfor denne gruppe enn vanlig de siste år, og færre søknader om overføring til tjeneste nærmere hjemmet. Det er imidlertid ikke Ombudsmannens inntrykk at det er færre problemer på dette område enn tidligere. Det er fortsatt en del av mannskapene i Nord-Norge som hevder å ha problemer med å tjenestegjøre så langt fra hjemmet og med så liten mulighet for å kunne komme hjem. Det gjelder først og fremst de gifte mannskapene. Under avsnittet om utsettelse er det redegjort for en del av de problemer Brigaden har med å etterkomme slike søknader. De samme vanskeligheter gjør seg gjeldende når det gjelder overføring, og i tillegg til dette kommer at det er svært få avdelinger i Sør-Norge slikt personell kan overføres til. Det synes derfor å være nødvendig å finne andre utveier for å hjelpe den del av mannskapene som utvilsomt har problemer. Ombudsmannen har i tidligere beretninger pekt på at større muligheter for å komme hjem vil være av avgjørende betydning i denne sammenheng. Spørsmålet om en tredje permisjonsreise er under utredning i departementet. Det er videre lagt opp til en ny transportplan for Luftforsvarets transportfly som skal gi enkeltpermittenter lettere adgang til å få flytransport til Sør-Norge. Disse tiltak vil forhåpentligvis gi mannskapene større muligheter for å komme hjem, men det vil etter Ombudsmannens oppfatning fortsatt være behov for spesiell hjelp til de mannskaper som har særlige problemer. Dette kan gjøres ved at muligheten for gratis hjemreise i forbindelse med velferdspermisjon utvides. Dette vil gi muligheter for å hjelpe dem som først og fremst har behov for hjelp.

Uansett hvilke tiltak man setter igang vil personellsituasjonen være av betydning. Særlig gjelder dette som nevnt overføringssaker. I en slik sak Ombudsmannen hadde til behandling og hvor begrunnelsen for søknaden var hustruens nervøsitet dokumentert ved legeattest uttalte Brigaden følgende:

«Brigaden viser til vedlagte dokumenter og fotostat av sakspapirer fra Teknkp/BRIG N. Som det fremgår av disse er FR 3s avgjørelse tatt i samarbeide med KKS. En eventuell anke vil derfor neppe føre fram.

Brigaden vil for sin del tilføye: Den store masse av søknader fra gifte — og i den senere tid forlovede mannskaper om overføring til nytt tjenestested, gjør at Brigaden må føre en konsekvent linje, ref. BPH 3-021 pkt. 5—10 samt HST's skriv av 10. mar. 64/2870/64/542. Den enkelte søker vil som regel hevde at hans problemer er mest tungtveiende. Brigaden må imidlertid legge særlig vekt på de velferdsmessige og sosialmedisinske faktorer, og på hensynet til ens behandling av soldatene.

I dette tilfelle har ekteparet bra boligforhold og hans hustru står i nær kontakt med

sine foreldre. Av legeattestene er det ofte vanskelig å avgjøre hva som er nervøse lidelser eller sterkt savn av ektefellene. Under enhver omstendighet vil det være en fordel å tjenestegjøre i nærheten av hjemstedet hvis mulig, ref. uttalelse fra legen.

Brigaden kan av hensyn til likhetsprinsippet og gitte retningslinjer ikke anbefale overføring i dette tilfelle.»

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 7 saker i denne gruppe. I beretningen for i fjor ble det redegjort for mannskapenes ønske om større tildeling av toalettsåpe, og det ble opplyst at Generalintendanten hadde lovet at såpekvoten skulle økes. Saken er senere behandlet i Forsvarets intendanturnemnd som imidlertid ikke fant å kunne øke kvoten av budsjettmessige grunner. Det ble imidlertid besluttet at personell som spesielt ba om det kan få utlevert et ekstra såpestykke pr. mnd. Melding om dette er sendt ut av de tre forsvarsgrener.

Tillitsmennene ved en av Luftforsvarets avdelinger hadde i sitt tillitsmannsutvalg drøftet behov for større tildeling av undertøy, håndklær og strømper. Ombudsmannen tok saken opp med LFK/Intendanturseksjonen, som etter å ha vurdert saken nærmere bestemte at korporaler og menige skulle utleveres 3 underbukser istedenfor 2. Det ble opplyst at det allerede var gitt hjemmel for utlevering av et ekstra håndkle når det p.g.a. bytteordningen var behov for det. Noen generell økning av kvoten fant man ikke nødvendig. Når det gjaldt strømper var tildelingen 2 par kreppsokker, 2 par ullsokker og 2 par frottésokker. Spørsmålet om ytterligere ett par kreppsokker var vurdert. Da mannskapene kunne bytte sine effekter for vask minst en gang i uken, fant man imidlertid at de nåværende satser var tilstrekkelige.

Spørsmålet om erstatning for ødelagte briller har vært tatt opp med Ombudsmannen, og det er klaget over at det maksimumsbeløp, kr. 150,—, som er fastsatt ikke dekker de faktiske utgifter mannskapene har for å skaffe seg nye briller. Det ble også rettet en rekke forespørsler til Ombudsmannen om dette. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet. Ombudsmannen slo fast at de avgjørelser som var tatt var overensstemmende med gjeldende regler som erstatning fastsatt i oktober 1970. Ombudsmannen uttalte at man med dagens priser og med relativt dyre brilleglass ville få en simpel innfatning for det erstatningsbeløp som var fastsatt. Mannskapene på sin side finner det ytterst urimelig at de ikke skal få full erstatning for et slikt tap påført som

en følge av militærtjenesten. Ombudsmannen uttalte at mannskapene burde få full erstatning for den brille som er ødelagt. Det ville etter Ombudsmannens oppfatning ikke by på særlige problemer å få denne verdi fastsatt i hvert enkelt tilfelle. Departementets avgjørelse gikk ut på at det maksimale erstatningsbeløp ble forhøyet fra kr. 150,— til kr. 250,—. Ombudsmannen har også etter dette fått klager over mangelfull erstatning, og har derfor på ny tatt opp med departementet spørsmålet om erstatning utover maskimumsbeløpet i de tilfelle hvor det kan dokumenteres at de ødelagte briller var dyrere.

En vernepliktig ba om Ombudsmannens bistand i forbindelse med et tyveri han var blitt utsatt for. Fra hans låste garderobeskap var det stjålet sjekker fra hans sjekkehefte, og det var hevet beløp for tilsammen kr. 2000,—. Tyven ble knepet, han hadde imidlertid ingen mulighet for å betale erstatning, idet han også avtjente sin verneplikt. Den frastjålne hadde derfor søkt avdelingen om erstatning. Denne søknad var avslått med den begrunnelse at det ikke var hjemmel for slik erstatning. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som bekreftet at avdelingens avgjørelse var riktig. Departementet var oppmerksom på at skap av den typen det her var tale om ikke egnet seg for oppbevaring av verdisaker, og departementet regnet med at dette også var kjent blant soldatene. Det var departementets oppfatning at de enkelte soldater selv måtte ta skritt til å få oppbevart kontante penger og sjekker på en slik måte at tap kan unngås, idet Forsvaret ikke uten videre kunne påta seg ansvaret for de midler som måtte finnes i den enkelte soldats skap. Departementet opplyste videre at det ved de fleste forlegninger var mulig å få deponert sine verdisaker hos kompanisjefen. Om dette var kjent for den bestjålne var imidlertid ikke klarlagt. Ombudsmannen undersøkte om en bank ville erstatte et tap som dette og fikk dette bekreftet. Samtidig kom det melding om at soldatens bank hadde dekket tapet.

Ombudsmannen har hatt til behandling 4 saker angående hårlengden og har hatt en lang rekke forespørsler om dette. Ved Forsvarsstabens bestemmelser av oktober 1970 ble det lempet noe på det krav om kortklippet hår som inntil da var gjort gjeldende. Spørsmålet om hårlengden var imidlertid fortsatt gjenstand for omfattende diskusjon både blant mannskapene og ellers. Mannskapene var stort sett av den oppfatning at det burde være anledning til å ha lenger hår enn bestemmelsene av 1970 fastslo. Det ble bl. a. i diskusjonen henvist til den ordning man

hadde fått både i Sverige, Danmark og Vest-Tyskland. Under landskonferansen for tillitsmenn på KNM «Harald Hårfagre» ble det fremmet forslag om at hårlengden skulle være fri. Etter nærmere diskusjon ble imidlertid dette krav moderert slik at man ble stående ved et forslag som representanter for de sentrale myndigheter på konferansen uttalte ville kunne gjennomføres i løpet av kort tid. Den behandling saken fikk på tillitsmannskonferansen skapte den forventning at saken ville bli ordnet i begynnelsen av oktober. Saken ble imidlertid liggende hos sentrale myndigheter uten at det ble truffet noen avgjørelse, og den 8. desember fant det midlertidige arbeidsutvalg for tillitsmenn i Forsvaret det nødvendig å be om Ombudsmannens bistand til å få en løsning i saken. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarssjefen og Forsvarsministeren og understreket de uheldige konsekvenser det kunne få om det ikke nå ble tatt et endelig standpunkt i saken. Ved Forsvarets overkommandos beslutning av 16. desember ble de spesielle regler som hadde vært gjeldende for HM Kongens garde opphevet, og fra 10. januar 1972 ble nye regler overensstemmende med det man var blitt enige om på tillitsmannskonferansen gjort gjeldende.

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 5 saker hvorav 2 ikke er ferdig behandlet.

Ombudsmannen fikk i januar 1971 en henvendelse fra tillitsmennene ved HM Kongens garde med anmodning om bistand til å få bedret forlegningsforholdene for vaktstyrken på Skaugum. Saken ble noe senere gjenstand for bred omtale i Oslo-pressen. Ombudsmannen tok i første omgang saken muntlig opp med Forsvarsdepartementet som opplyste at man i løpet av kort tid ville sette igang arbeidet med å bedre forholdene for vaktene på Skaugum. Den økonomiske side av saken var i orden. Når saken hadde tatt lang tid, skyldtes det uklarhet om man skulle gå til nybygging eller restaurere den gamle bygning. Departementet hadde vært innstilt på nybygging, men Riksantikvariatet hadde hatt innvendinger mot dette. I begynnelsen av mai fikk Ombudsmannen skriftlig melding fra departementet om at det skulle bygges ny vaktstue og at programmet for denne var fastlagt. Det ble videre opplyst at Forsvarets bygningstjeneste arbeidet med forprosjektet for å bestemt konstruksjon, utforming og kostnad. Den nåværende bygning skulle rives og ny føres opp på samme tomt. Dette innebar at det måtte etableres en interimordning. Man regnet med at forprosjektet og kostnads-

overslaget ville foreligge i august. Da planlegging av denne spesielle vaktstue måtte vies betydelig omtanke og planene måtte forelegges en rekke institusjoner, regnet departementet med at byggearbeidet først kunne settes i gang våren 1972 og at vaktstuen kunne stå ferdig ved årsskiftet 1972—73. Tillitsmennene hadde også reist spørsmål om bedre forlegningsforhold i Gardeleiren. Om dette uttalte departementet at det for så vidt var vedtatt at nybygging skulle igangsettes. Omfanget av nybygging var imidlertid uklart, idet dette var et spørsmål som også måtte sees i relasjon til forlegningssituasjonen for øvrig i Oslo-området.

Ombudsmannen fikk i desember måned en henvendelse fra tillitsmenn i det sentrale tillitsmannsutvalg ved IØ III, Steinkjersannan som henledet oppmerksomheten på den stadig tiltagende og berettigede kritikk blant soldatene for så vidt angikk de sanitære og trivselmessige forhold i leiren. Det gjaldt spesielt beboelsesforholdene i de gamle tyskbygde brakke som alle hadde en sanitær og trivselmessig standard som lå langt under det som etter tillitsmennenes oppfatning var forsvarlig. Tillitsmennene pekte også på den unormalt høye sykdomsfrekvens blant mannskapene i disse forlegningene. Dette ble bekreftet ved en uttalelse avgitt av avdelingens lege. Denne uttalelse fulgte som bilag til tillitsmennenes henvendelse. Legen uttalte at det i de hygieniske kvartalsrapporter var pekt på de samme forhold som tillitsmennene hadde klaget over. Det var en rekke ganger pekt på de lite tilfredsstillende vaske- og dusjforhold, likesom tørkemulighetene i enkelte av brakke var for dårlige. Legen uttalte videre at det i dag tilsynelatende forelå en stor motiveringssvikt hos rekruttene. Tilpasningssvikt og psykomatisering var resultatet av dette. Skulle så Forsvaret i tillegg by sine mannskaper forhold på det hygieniske og «sosiale» område som var sterkt kritikkverdige ville den generelle trivsel reduseres enda mer.

På denne bakgrunn krevde tillitsmennene at det nå ble fortløpende i arbeidet med bygging av nye kaserner, eventuelt utbedring av de gamle. Tillitsmennene, som nå var ferdig med sin tjeneste på Steinkjersannan, ville overlate saken til den nye kontingent og ba om at ansvarlige myndigheter måtte bli gjort oppmerksom på at senere kontingenter ville finne det nødvendig å bruke hardere pressformer enn hva tillitsmennene nå hadde benyttet. Denne saken ble også viet stor oppmerksomhet i pressen i Trøndelag.

Ombudsmannen tok saken opp med departementet. Ombudsmannen pekte på at det i dagens situasjon ville være ønskelig med en

rask og positiv reaksjon på en saklig, nøktern og høyst berettiget henvendelse som den tillitsmennene hadde fremmet i dette tilfelle. Ombudsmannen ba om at det måtte bli vurdert om det midlertidig kunne gjøres noe for å bedre forholdene, idet nybygging ville ta tid. Forsvarsdepartementet meddelte senere at det forelå et program for utskifting av den gamle tyskbygde boligmasse. Etter denne planen ville det neppe bli aktuelt med ytterligere nybygging på Steinkjersannan før i 1973. Muligheten for å få satt igang byggearbeidet allerede i 1972 skulle bli vurdert nærmere. Departementet sendte representanter til Steinkjersannan for å undersøke hva som eventuelt kunne gjøres midlertidig for å bedre forholdene. Ombudsmannen understreket sterkt behovet for å bedre forholdene, og viste i den anledning til det Nemnda hadde uttalt i beretningen til Stortinget i 1969 etter en befaring på Steinkjersannan.

Ved Hærens avdelinger klages det fra tid til annen over at mannskapenes forlegningsrom ikke er utstyrt med gardiner. Nemnda har mange ganger i forbindelse med sine befaringer pekt på behovet for skikkelige gardiner og ikke bare en smal kappe som Hærens forlegninger har vært forsynt med. Dette synes ikke å være noe problem i de andre forsvarsgrenene. Etter at spørsmålet på ny var tatt opp i det sentrale tillitsmannsutvalg ved en av Hærens større avdelinger, fant Ombudsmannen grunn til på ny å ta saken opp med Forsvarsdepartementet. Ombudsmannen pekte på at forlegningsrommene ga et helt annet og triveligere inntrykk i de tilfelle hvor rommene var utstyrt med skikkelige gardiner. Dette er selvsagt et spørsmål av økonomisk betydning, men den trivselsskapende virkning er så stor at det nå bør bestemmes at forlegnings- og oppholdsrom skal utstyres med gardiner. Departementets uttalelse foreligger ikke ennå.

Kosthold.

Det er ikke tatt opp nye saker med Ombudsmannen i 1971. I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for arbeidet med å få endret bestemmelsene om utbetaling av kostpenger under permisjon, slik at også mannskaper uten forsørgelsesbyrde får utbetalt kostgodtgjørelse for langpermisjonsdagene. Dette er nå i orden og gjennomført fra 1. januar 1972.

Det ble likeledes i fjorårets beretning orientert om de undersøkelser som var foretatt for å få bragt på det rene behovet for et 4. måltid. Det ble bl. a. opplyst at Generalintendanten var kommet til at det ikke var behov for en fast ordning med et 4. måltid. Saken er ferdig behandlet av Forsvarets intendantur-

nemnd og Forsvarsdepartementet. Det er nå gitt følgende bestemmelse på dette område:

«Ved avdelinger/stasjoner i leir skal mannskapene forpleies med 3 måltider pr. dag. Når det kan innpasses i avdelingens/stasjonens kostøkonomiske ramme, bør de som ønsker det gis adgang til å smøre seg matpakke for kvelden eller det kan ordnes et enkelt måltid i mannskapsmessen om kvelden. En eventuell ordning med et enkelt måltid skal ikke utvirke økte utgifter til betjening.»

Tjenesteforhold.

Det er i år behandlet langt færre saker i denne gruppe enn i fjor. Antallet er i år 9 saker samt 4 fra tidligere år. Dette antall stemmer bedre med det som har vært det vanlige de senere år enn fjorårets tall. At det i fjor ble behandlet 23 saker i denne gruppe er det ikke mulig å gi noen nærmere forklaring på, det synes som om dette tall må bero på tilfældigheter.

Tillitsmennene ved en av Hærens rekruttskoler tok opp med Ombudsmannen behovet for instruktører for å få gjennomført en effektiv tjeneste. De pekte også på at mangelen på instruktører satte soldatenes sikkerhet i fare på grunn av mangelfull opplæring. Det var arrangert et almannamøte om disse forhold. Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen og pekte samtidig på overfor tillitsmennene at saken burde vært reist i tillitsmannsutvalget. Det hadde vært møte i avdelingens sentrale tillitsmannsutvalg dagen før henvendelsen var sendt Ombudsmannen uten at saken hadde vært reist der. Avdelingens sjef bekreftet i sin redegjørelse at befalssituasjonen var vanskelig. Det var imidlertid fra avdelingens side tatt skritt både på kort og lang sikt for å bedre situasjonen. Dette ble tillitsmennene orientert om.

Tillitsmennene ved et kompani ved en av Hærens avdelinger reiste i et skriv til Ombudsmannen en rekke spørsmål i forbindelse med tjenesten. Tillitsmennene fant det uakseptabelt at de ikke hadde et bestemt time-tall tjeneste pr. uke og at de kunne kommanderes på kveldstjeneste, mindre øvelser o.l. De viste til arbeidervernlovens bestemmelser på dette område. De følte seg rettsløse og ubeskyttet overfor overgrep fra overordnede og ville ha orientering om reglementer etc. som beskyttet dem. De klaget over at en soldat ble nektet å henge opp bilde av Che Guevara på forlegningsrommet. De klaget også over at de i forbindelse med en kveldsøvelse ikke hadde fått tilstrekkelig mat. Formen og innholdet i henvendelsen gjorde at Ombudsmannen fant grunn til å be Forsvarets

overkommandos kommentarer. Vedkommende avdelingssjef kommenterte også tillitsmennenes henvendelse. Når det gjaldt soldatenes tjenestetid refererte han gjeldende bestemmelser og gjorde oppmerksom på at tillitsmennene var orientert om dette, de var dessuten oppfordret til å spørre om det var noe de var i tvil om. Avdelingssjefen hadde ikke mottatt noen forespørsel. Han redegjorde for den tjeneste dette kompani hadde hatt etter kl. 1700. Virksomheten var mindre enn forutsatt i våpenets øvingsprogrammer. Når det gjaldt reglementer om rettigheter uttalte avdelingssjefen at tillitsmennene ville fått orientering om dette utover det de hadde fått på tillitsmannskurset om de hadde anmodet om det. Det ble redegjort nøye for gjeldende bestemmelser om bilder på veggene, både de generelle bestemmelser gitt av sentrale myndigheter og de lokale bestemmelser. Kompanisjefen som hadde ansvaret for dette mente det var i strid med bestemmelsenes intensjoner å ha bilde av Che Guevara på veggen. Han hevdet at dekorasjonsverdien i aller høyeste grad kunne diskuteres. Når det gjaldt matforsyningen i forbindelse med nattskyting var dette forhold bragt i orden før saken ble tatt opp med Ombudsmannen. I sine avsluttende kommentarer undret avdelingssjefen seg over at dette kompanis tillitsmenn valgte andre former for samarbeid og la en helt annen tone i sin argumentasjon enn andre tillitsmenn avdelingssjefen hadde kontakt med. Det inntrykk av dårlig forhold mellom befal og menige tillitsmennenes besværing ga stemte ikke med det inntrykk avdelingssjefen hadde når han snakket med kompaniets soldater direkte. Tillitsmenn hadde han tidligere hatt som også hadde fremmet saker for høyere myndighet. Han hadde alltid blitt orientert om hva tillitsmennene aktet å foreta seg, hadde vært tatt med på råd og hadde hatt et utmerket samarbeid med tillitsmennene. Slik var det fortsatt ved de andre underavdelingene, og han beklaget at dette ikke også var tilfelle i dette kompaniet. I sine kommentarer utdypet Forsvarets overkommando/Hærstaben nærmere de bestemmelser som gjaldt på de områder tillitsmennene hadde berørt. Når adgangen til å henge opp bilder på veggene var begrenset, skyldtes dette bl. a. at det ellers ville bli vanskelig å holde en viss norm, noe som igjen kunne føre til ulikheter og ytterligere misnøye. I sitt svar til tillitsmennene uttalte Ombudsmannen bl. a. om adgangen til å henge bilder på veggene at det er riktig at denne adgangen er begrenset. Skulle den enkelte ut fra sin egen smak kunne dekorere forlegningsrommene ville dette lett kunne irritere andre som bodde på samme rommet.

Hensynet til andre må i visse tilfelle begrense den enkeltes frihet i en militærforlegning og dette burde kunne aksepteres. Ombudsmannen pekte på at de spørsmål som var reist overfor Ombudsmannen ikke var tatt opp med avdelingssjefen eller i det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene hadde dermed ikke benyttet seg av sine muligheter til å få løst de problemer de ønsket å ta opp.

En soldat ved en av Brig. N's avdelinger hadde i en Oslo-avis et ganske krasst angrep på forholdene i sin avdeling og uttalte bl. a. at man møtte et system der man pirker og gnåler om de mest spissfindige og tåpelige militære instruksjoner. Befalet og mannskapene var overhodet ikke på talefot. Dersom mannskapene klaget ble de avfeid med at befalet ikke var interessert i å diskutere. Han hevdet at omverdenen ikke hadde muligheter for å oppdage skjevheter innen militærleirene og at det sivile Norge ble ført bak lyset. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Brigadesjefen for å få bragt på det rene om det var noe grunnlag for de alvorlige anklager. Brigadesjefen var allerede oppmerksom på artikkelen og hadde satt i gang nærmere undersøkelser. Han hadde bl. a. en samtale med soldaten som hadde skrevet artikkelen. Det syntes som om soldaten var blitt meget skuffet ved overgangen fra øvingsavdeling i Sør-Norge til tjeneste i brigaden. Han innrømmet at hans angrep på befalet bare gjaldt noen få og han var heller ikke sikker på at kompaniets soldater delte hans oppfatning. Han beklaget den reaksjon hans artikkel hadde vakt blant soldater og befal ved avdelingen. Han hadde ikke hatt til hensikt å ramme eller skade kompaniets befal.

Permisjoner.

Det er i år behandlet 17 saker i denne gruppe. I flere av sakene er det reist spørsmål om det ikke kan gjøres noe for å bedre mannskapenes muligheter for å komme på permisjon fra Nord-Norge til Sør-Norge. Det er klaget over at det er så små muligheter for å komme med Luftforsvarets fly. Det er også klaget over de generelle permisjonsbestemmelsene, og det er fremmet krav om at antall gratis permisjonsreiser må utvides. Ombudsmannen fant det derfor nødvendig å ta opp gjeldende permisjonsordning til diskusjon på landskonferansen. Ombudsmannen viser til det som er uttalt om dette i referatet fra tillitsmannskonferansen under avsnittet tillitsmannsordningen.

Tillitsmennene i en avdeling i Sør-Norge, hvor det i relativt lang tid tjenestegjorde mannskaper fra Nord-Norge, reiste spørsmålet om ikke dette personell burde få avvik-

let en gratis permisjonsreise mens de tjenestegjorde i Sør-Norge. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets overkommando og pekte på at avviklingen av de to gratisreisene stort sett var lagt opp slik at den ene ble tatt i forbindelse med overføringen til Nord-Norge, mens den andre ble tatt under oppholdet i Nord-Norge. Ved gjennomføringen er det først og fremst lagt vekt på at mannskaper fra Sør-Norge skal få en, i visse tilfelle to, muligheter for å komme hjem i den tiden de er forlagt langt hjemmefra. Det system som er lagt opp tar ikke det samme hensyn til mannskapene fra Nord-Norge som gjør tjeneste i Sør-Norge. FO/Hærstaben hadde drøftet saken med Ingeniørinspektøren, Sambandsinspektøren og Treninspektøren, som alle var enige om at man ikke kunne innføre spesielle ordninger i denne henseende for grupper av personell innen de samme avdelinger. Dette fordi utdanningsmessige hensyn gjør det nødvendig at personellet samlet måtte avvikle såvel tjeneste som permisjoner. Hærstaben gjorde oppmerksom på at mannskapene fra Nord-Norge ikke sto i noen særstilling i forhold til enkelte andre personellgrupper. Mannskaper fra Nord-Norge utgjør ca. 15 pst. og de fleste får avtjene minst halvdelen av sin tjeneste i sin egen landsdel. Mannskaper fra Vestlandet og Trøndelag utgjør henholdsvis ca. 10 og 20 pst. De fleste av disse måtte tilbringe hele tjenesten utenfor sin egen landsdel. Gjeldende bestemmelser fastslår at mannskaper med tjenestemønsteret 3+3+6 skal avvikle en langpermisjon i forbindelse med overføringen. Dette har vært lagt til grunn for utarbeidelsen av budsjettene også for 1972. En endring ville derfor også få budsjettmessige konsekvenser. FO/Hærstaben tillot imidlertid som en prøveordning at man etter avdelingens nærmere bestemmelser kunne la mannskapene fra Nord-Norge få avvikle 3—4 langpermisjonsdager etter ca. 3 mndr.s tjeneste. Omkostningene med hjemreisen måtte mannskapene bestride selv. Etter Ombudsmannens oppfatning var det ved vurderingen lagt for liten vekt på de store avstander og dermed dyre reiser som bare gjaldt mannskapene fra Nord-Norge. Ved å tillate disse mannskaper å avvikle 3—4 langpermisjonsdager etter 3 mndr.s tjeneste hadde man også gått bort fra det prinsipp om felles tjeneste og permisjon som var anført som begrunnelse mot en endring. Ombudsmannen fant imidlertid ikke grunn til å gjøre mer med saken, idet en gikk ut fra at dette spørsmål ville bli vurdert i forbindelse med utarbeidelse av nye generelle permisjonsbestemmelser.

Tillitsmennene ved en av de sentrale sta-

ber reiste spørsmålet om beregning av fridager. Mannskapene som tjenestegjorde ved staben hadde samme tjeneste som det ansatte personell med fri hver lørdag i sommerhalvåret og fri annenhver lørdag i vinterhalvåret. Administrasjonen hadde bestemt at ferielovens bestemmelser om beregning av antall fridager skulle gjøres gjeldende også for vernepliktige mannskaper. I praksis førte dette til at en soldat som søkte langpermisjon onsdag, torsdag, fredag også måtte søke for weekenden og at lørdagen også ble regnet som langpermisjonsdag selv om dette var vedkommendes frilørdag. Tillitsmennene mente at dette var urimelig og hevdet at ferieloven som ellers ikke gjelder for vernepliktige mannskaper heller ikke kunne anvendes i dette tilfelle. Da spørsmålet om hvordan frilørdager skal betraktes i relasjon til bestemmelsene om langpermisjonsdager er aktuelt også ved andre avdelinger, fant Ombudsmannen grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet. Ombudsmannen uttalte i sin henvendelse til departementet bl. a.:

«Spørsmålet er om en frilørdag skal regnes som langpermisjonsdag når vedkommende har fridager umiddelbart før frilørdager. FO/A har svart ja på dette spørsmålet. Da spørsmålet er aktuelt også ved andre avdelinger ville jeg gjerne ha departementets uttalelse.

Så vidt jeg kan skjønne er en henvisning til ferielovens prinsipper neppe riktig i denne sammenheng. Jeg vil også peke på at resultatet vil bli forskjellig avhengig av om vedkommende søker langpermisjon før eller etter frilørdager. Søkes det langpermisjon onsdag—torsdag—fredag vil lørdagen også bli trukket av permisjonsdagene. Søkes det imidlertid mandag—tirsdag—onsdag vil lørdager ikke kunne regnes med, men fritiden vil bli av samme lengde. Hvis vedkommende melder seg tilbake fredag kveld og så umiddelbart reiser igjen vil vel heller ikke lørdagen kunne belastes langpermisjonsdagene. Den praksis som FO/A har gjennomført vil kunne føre til urimelige resultater.»

Departementets uttalelse foreligger ikke ennå.

Ombudsmannen fikk en lørdag kveld en telefonhenvendelse fra en soldat som gjorde sin tjeneste i en avdeling i Nord-Norge, men som var hjemme i en by nær Oslo på velferdspermisjon. Da han kom til sitt hjem hadde familien fått beskjed fra Militærpolitistasjonen i Oslo om at han skulle fremstille seg på MP-stasjonen for tilbakesending til avdelingen med en gang. Begrunnelsen var at han ikke hadde lovlig permisjon. Soldaten var i besittelse av gyldig permisjonsseddel og mente at det hele måtte bero på en misforståelse. Ombudsmannen snakket samme kveld både med MP-stasjonen og sjefen for vedkommende avdeling i Nord-Norge. Det syntes å være en del uklarheter i forbindelse med innvilgelsen

av permisjonen. Ombudsmannen fikk utvirket at soldaten, som hadde fått permisjon for å ordne med flytting i forbindelse med sitt nær forestående bryllup, fikk være hjemme i den tiden permisjon var innvilget, og at man skulle klare opp saken når soldaten kom tilbake til sin avdeling.

På bakgrunn av denne saken tok MP-stasjonen i Oslo opp med foresatt myndighet hvordan det skulle forholdes i slike saker. MP-stasjonen uttalte følgende:

«Som sentral militærpolitienhet for Osloområdet og samarbeidsledd mellom øvrige MP-avdelinger og politietaten i Sør-Norge, er Militærpolitistasjonen i Oslo i noen tilfeller blitt anmodet om å utvirke til at soldater vender tilbake til sin avdeling for gitt permisjon utløper. Bakgrunnen for avdelingens standpunkt har vært at vedkommende forlot tjenestestedet før permisjonen tok til å gjelde. I nærværende sak som følger vedlagt, er begrundelsen at omstendigheten som bakgrunn for fremskutt tidspunkt for permisjonens begynnelse bygger på falske premisser.

I noen tilfeller har det således hendt at MPst/Oslo etter slik anmodning har aksjonert, men med uheldig virkning. Spesielt har dette gjort seg gjeldende når soldatenes reise er relativt lang og kostbar som fra avdeling i BRIG. N. til hjemsted i Sør-Norge.

Dersom soldaten ikke er i besittelse av gyldig permisjonsseddel er tilbakebeordring/pågrepelse udiskutabel, men når soldaten påtreffes først når utlevert permisjonsseddel er gyldig hva tidsintervallet angår, er en i tvil om retten til å avbryte permisjonen. En ser her bort fra den situasjon at tjenesten krever avbrytelse, eller at det er klarlagt at grunnlaget for gitt permisjon (velferdspermisjon) er falskt eller har bortfalt.

MPst/Oslo antar at et disiplinærbrudd som følge av for tidlig avreise fra tjenestestedet, kan behandles etter at soldaten regulær har kommet tilbake. Dersom nektelse av permisjon i disse tilfeller skal være å betrakte som disiplinær reaksjon, er betingelsene ifølge TJ 15-10 (Disiplinærreglementet) ikke oppfylt. En kan forstå at avdelingssjefen av almenpreventive grunner finner det formålstjenlig å reagere som ovenfor nevnt, men problemet kan trolig unngås dersom permisjonsseddel ikke utleveres før permisjonen er reell. I vedlagte aktuelle sak er forholdet av en noe annen karakter, men må allikevel kunne henføres under forannevnte. Eventuell disiplinær reaksjon, her hjemlet i Mil. strl. § 67 jfr. § 68, bør kunne bli utsatt, da det refsbare forhold som kjent ikke foreldes før 1 år etter at forseelsen er forøvet.

MPst/Oslo har opparbeidet et nært og tilfyllsfullt samarbeid med borgerlig politi. Saker av denne art skaper erfaringsmessig sterke reaksjoner hos den ettersøkte og betenkeligheter ved det kontor hvorfra anholdelse finner sted. Ved det utfall nærværende sak fikk, og mulig med rette, unngikk en større belastning av den tillit som MP ønsker fra alle hold.

På bakgrunn av foranstående ber Militærpolitistasjonen Oslo om at rette instans fatter og bekjentgjør bestemmelse hva angår

avdelingssjefens fremtidige behandlingsmåte i saker av denne art.»

Saken ble også forelagt Generaladvokaten til uttalelse, og i en uttalelse til Forsvarets overkommando uttalte Generaladvokaten:

«Militærpolitistasjonen Oslo har den 2. desember 1971 retten en henvendelse til avd. X, jfr. vedl. fotostatkopi.

MP stasjonen er sentral militærpolitienhet for Oslo-området og samarbeidsledd mellom øvrige MP-avdelinger og politietaten i Sør-Norge.

Det spørsmål MP-stasjonen reiser er om MP har rett og plikt til å medvirke ved tilbakebeordring/pågrepelse når soldaten er i besittelse av permisjonsseddel og tilbakebeordringen/pågrepet har sammenheng med at mannskapet forlot tjenestestedet før permisjonen tok til å gjelde.

I Høyesteretts dom av 30. sep. 71 i sak L.nr. 143/1971 S.nr. 180/1971 uttaler førstevoterende med tilslutning av de øvrige dommere bl. a.:

«Jeg antar etter dette at for at en innvilget permisjonstillatelse skal ansees bortfalt med den følge at fravær i den fastsatte permisjonstid blir rettsstridig, må det på forhånd enten i reglement eller i tilknytning til den enkelte permisjonstillatelse uttrykkelig være fastsatt at permisjonstillatelsen faller bort hvis vedkommende gjør seg skyldig i ulovlig fravær forut for og i umiddelbar tilknytning til den fastsatte permisjonstid.»

Jeg viser forøvrig til min ekspedisjon av 15.10.71 til FO/Personellstaben hvor jeg under henvisning til ovennevnte HR-dom ber spørsmålet vurdert ved utarbeidelsen av nye permisjonsregler for Forsvaret (sak 184/71). Jeg ber også vurdert hvorledes det skal forholdes hvor gitte permisjoner antas å bygge på opplysninger som strider mot militære straffelovs §§ 67 og 68.

Jeg viser for øvrig til Forsvarsdepartementets bestemmelser av 3. sep. 53: Anmodning om bistand av politiet (lensmannen) ved avhenting av desserterte mannskaper. (KtF 1953 s. 178).

Disse spørsmål antas også å få betydning for den arbeidsgruppe som er foreslått nedsett med henblikk på revisjon av de nuværende system for kontroll med utøvelse av disiplinærmyndigheten, jfr. FO's skriv av 11.12.71.»

Saken er ennå ikke avgjort.

Velferd.

Det er behandlet 3 saker i denne gruppen.

Tre soldater som hadde forestått redaksjon av en avdelings leiravis, med avdelingens velferdsoffiser som redaktør, klaget til Ombudsmannen over at to nummer av leiravisa som de hadde gjort ferdig til utgivelse ikke ble utgitt. De hadde tidligere gitt ut to nummer av leiravisa. Disse nummer hadde fått en reservert mottagelse av avdelingens offiserer, angivelig fordi tonen hadde vært for krass og

kritisk. De tre hadde presset på for å få utgitt de to nye nummer som var ferdig til trykking, men utgivelsen var stadig blitt utsatt under forskjellige påskudd. De tre soldatene flyttet senere til en avdeling i Nord-Norge. Der var de også opptatt med leiravisarbeid og de hadde henvendt seg til sin tidligere avdeling for å få manuskriptene til de to nummer som ikke var utgitt der. De fikk da beskjed om at manuskriptene var makulert. De tre hevdet at utgivelsen av leiravisen bevisst ble holdt tilbake, de kunne ikke godta at manuskriptene var blitt makulert og hevdet at manuskriptene var beskyttet av åndsverkloven. De mente at saken reiste viktige prinsipielle sider med hensyn til leiravisens juridiske stilling, deres plass i de militære system og ytringsfrihetens begrensninger i de militære forlegninger. De ba derfor Ombudsmannen undersøke saken for å få bragt på det rene hvilke muligheter det var for å få de ansvarlige straffet.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som ga en redegjørelse i saken. Det ble bl. a. pekt på at de nummer som var utkommet hadde fått en reservert mottakelse, dog ikke bare blant offiserene. Det var en alminnelig oppfatning at avisen ikke representerte den generelle mening ved avdelingen. Spørsmålet om trykking av de nummer som var ferdig til utgivelse hadde redaktøren diskutert med en del av tillitsmennene som mente at avisen ikke burde utgis. Manuskriptene hadde også sirkulert blant medlemmene i den nye redaksjonskomitéen. De var funnet for ensidige og ikke representative for en leiravis. Manuskriptene var senere forlagt og ved en senere opprydding antagelig kommet sammen med makulatur. Dette beklaget avdelingen. Avdelingens redegjørelse ble oversendt de tre klagere sammen med en uttalelse fra Ombudsmannen hvor det bl. a. ble uttalt:

«Når det gjelder det første spørsmål synes det klart å fremgå at det er forskjellig syn på stoffet i de omtalte nummer ferdig til utgivelse. Etter de retningslinjer som foreløpig gjelder for utgivelse av leiraviser er det redaktøren og i siste omgang avdelingens sjef som har den endelige avgjørelse når det gjelder valg av stoff. Det er i bestemmelsene åpnet adgang til å drøfte dette spørsmål i tillitsmannsutvalget. Hvis det ikke oppnås enighet i utvalget, kan saken fremmes vanlig tjenestevei. Det fremgår av oberst X's redegjørelse at spørsmålet har vært drøftet med tillitsmennene som erklærte seg enige med redaktøren i at avisen ikke burde utgis. Det er uklart om saken er drøftet i et ordinært møte i tillitsmannsutvalget. Det er opplyst at saken er tatt opp med de tillitsmenn som var til stede, deriblant tillitsmannen for kp. 4/70. Såvidt jeg kan se av de opplysninger som nå foreligger, har ikke hverken redaktøren eller avdelingssjefen etter de någjeldende regler gått utenfor sin kompetanse. Det kan

derfor etter min oppfatning ikke bli tale om disiplinære forføyninger mot noen i denne sammenheng. Om de gjeldende regler i dagens situasjon er fornuftige og rimelige er et annet spørsmål som jeg imidlertid ikke finner grunn til å gå nærmere inn på i denne sammenheng. Jeg regner med at dette spørsmål vil komme opp på landskonferansen i september hvor spørsmålet om politisk virksomhet og ytringsfriheten vel igjen vil bli drøftet.

Når det gjelder redaktørens og avdelings-sjefens vurdering av det omtalte stoff, har jeg ingen mulighet for å ta standpunkt til den siden manuskriptet er borte.

Jeg er enig med avdelingen i at det er beklagelig at manuskriptet er makulert. Det kan etter min oppfatning ikke være tvil om at forfatterne har krav på å få sine manuskripter tilbake i et tilfelle som dette. Det vil vel vanskelig kunne påvises nå hvordan manuskriptene er kommet bort og hvem som er ansvarlig for dette.»

Ombudsmannen fikk senere en lengre redegjørelse fra de tre klager hvor de imøtegikk de synspunkter avdelingen hadde gitt uttrykk for. De konkluderte med at det var foretatt bevisst sensurering og at det måtte foretas disiplinære forføyninger mot de offiserer som var ansvarlig for dette.

Samtidig dukket de bortkomne manuskripter opp igjen og ble av avdelingen oversendt Ombudsmannen. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta saken opp igjen med avdelingen. Klagerne nye redegjørelse foranlediget ikke ytterligere bemerkninger fra avdelingens side. Om de bortkomne manuskripter uttalte avdelingen at man tidligere hadde antatt at de ved en feiltagelse var kommet med blant makulatur. Det viste seg imidlertid at det siste medlem av det nye redaksjonsutvalg som hadde hatt manuskriptene til gjennomsyn ikke hadde levert dem fra seg. Etter at han forlengst hadde forlatt avdelingen hadde man funnet manuskriptene ved opprydding i den kaserne vedkommende hadde bodd i. Saken ble avsluttet fra Ombudsmannens side med et skriv til klagerne hvor det bl. a. ble uttalt at det ikke var fremkommet opplysninger som ga grunnlag for å endre det standpunkt Ombudsmannen tidligere hadde tatt. Manuskriptene ble tilbakesendt klagerne.

Kantiner.

Det er ikke tatt opp saker i denne gruppe. Ifølge St. prp. nr. 30 for 1970—71 vedtatt av Stortinget den 23. februar 1971 skal det i styret for Statens kantiner også velges en representant for de menige mannskaper. Da man hittil ikke har hatt noe forum for valg av en slik representant, ble Ombudsmannen anmodet om å utpeke en tillitsmann til dette verv. Dette er gjort.

Ombudsmannen har i det forløpne år fått

oversendt referater fra en rekke lokale kantineråd. En del av disse referater er oversendt til tillitsmannen som har vært medlem av styret, idet han ikke på annen måte har fått disse referatene.

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 7 saker samt 4 fra tidligere år.

«Åsegardsaken» ble en hard belastning for tillitsmannsordningen. Etter at det ble kjent at bare kompaniets tillitsmenn var satt under tiltale mottok Ombudsmannen en lang rekke henvendelser fra tillitsmenn i Forsvaret som protesterte mot påtalemyndighetens behandling av saken. Ved en rekke avdelinger nedla tillitsmennene sine verv for å understreke protesten. I pressen ble også saken viet stor oppmerksomhet med en mengde leserinnlegg og kommentarer. Av de henvendelser Ombudsmannen fikk fremgikk det at mange var grunnet på misforståelser og manglende kjennskap til saken og vår rettspleie. Ombudsmannen fikk også mange forespørsler fra tillitsmannsutvalg med anmodning om nærmere opplysninger om saken. Disse henvendelser ble besvart, og tillitsmennene ble anmodet om ikke å foreta seg noe overilet før saken var behandlet av domstolene og endelig avgjort.

På grunn av de mange henvendelser som bar preg av misforståelser fant Ombudsmannen grunn til å ta saken opp med Generaladvokaten. I skriv til Generaladvokaten av 20. januar uttalte Ombudsmannen bl. a.:

«Det tillitsmennene reagerer på er at det er de 5 tillitsmenn som er satt under tiltale. Fra statsadvokatens side er dette så vidt jeg skjønner begrunnet med at disse 5 har vært de mest aktive. Dette er et spørsmål som skal avgjøres av domstolen, og tillitsmennene burde jo ha ventet med sin aksjon til saken var behandlet der, men dette er det vel liten hjelp i å gi uttrykk for. Det er mulig man kunne stagge tillitsmennene om statsadvokaten noe grundigere enn hittil kunne redegjøre for de faktiske forhold som ligger til grunn for hans vurdering av tiltalespørsmålet. Jeg vet ikke om det formelt er anledning til å gjøre det. Såvidt jeg kan skjønne vil vel ikke det kunne betraktes som forhåndsprosedyre, men bare være en klargjøring av hans egen vurdering, noe som ikke skulle behøve å influere på domstolens senere behandling. Jeg er klar over at dette vel vil være et skritt litt utenom det vanlige, men dette er jo også en uvanlig sak slik den har utviklet seg. Det som skjer nå er at det etter hvert skapes den oppfatning at tillitsmennene er satt under tiltale fordi de er tillitsmenn og det anser jeg for å være en ytterst uheldig utvikling.»

Generaladvokaten tok saken opp med Riksadvokaten som uttalte at han ikke hadde noe å bemerke til statsadvokatens behandling av saken og ikke kunne se at det var noen grunn

til for påtalemyndigheten å gi noen ytterligere redegjørelse til offentligheten før saken ble avgjort av retten.

Henvendelser og protestaksjoner fortsatte imidlertid, og saken ble derfor drøftet på Ombudsmannsnemndas møte den 3. og 4. februar. Nemnda besluttet å sende en redegjørelse til samtlige tillitsmannsutvalg. Den 5. februar ble det sendt ut følgende melding over NTB:

«På grunn av den utvikling som har funnet sted innenfor tillitsmannsordningen etter saken i Åsegarden leir og statsadvokatens beslutning om tiltale mot fem tillitsmenn, har Ombudsmannsnemnda for Forsvaret funnet det nødvendig å orientere tillitsmennene i Forsvaret om sitt syn på visse sider av tillitsmannsvervet.

Nemnda er ikke orientert om begrunnelsen for at det reises tiltale bare mot tillitsmennene og kan derfor på det nåværende tidspunkt ikke vurdere eller ta standpunkt til hvorfor dette er gjort. Det er imidlertid nemndas oppfatning at ved forgåelse av disiplinær art må tillitsmenn behandles på like linje med andre mannskaper.

Nemnda viser i denne forbindelse til en sak som var til behandling i 1962, og der nemnda bl. a. fremholdt at tillitsmenn i saker av disiplinær art må behandles på linje med andre mannskaper og at det ikke kan anføres som skjerpene omstendighet at vedkommende er tillitsmann. Dette syn sluttet forøvrig Generaladvokaten og Sjefen for Hæren seg til.

Nemndas syn er bl. a. begrunnet med at tillitsmennene i dag ikke har en status som betinger at de i disiplinærsaker behandles annerledes enn andre mannskaper.»

Den 8. februar ble det sendt en redegjørelse til samtlige tillitsmannsutvalg i Forsvaret med denne ordlyd:

«Ombudsmannsnemnda har på møte den 3. og 4. februar drøftet Åsegardsaken.

Nemnda ser med bekymring på den uro som er skapt blant mannskaper og tillitsmenn etter at påtalemyndigheten har satt Kp. A's 5 tillitsmenn under tiltale. Det har blant tillitsmenn dannet seg den oppfatning at de fem er satt under tiltale fordi de er tillitsmenn. Det er imidlertid ikke kjent hvilke faktiske omstendigheter og vurderinger som ligger til grunn for Statsadvokatens avgjørelse. Det er i pressen referert uttalelser fra Statsadvokaten om at de fem er mer å klandre eller at de har vært mer aktive enn de øvrige. Vi kjenner imidlertid for lite til saken til å kunne ta standpunkt til dette, og det er etter Nemndas oppfatning foreløpig ikke grunnlag for å påstå at de fem er satt under tiltale fordi de er tillitsmenn. Deres opptreden som tillitsmenn er overhodet ikke nevnt i tiltalebeslutningen som er formulert slik at den like gjerne kunne vært anvendt på 96 øvrige deltakere i aksjonen.

For om mulig å få nærmere kjennskap til hva som ligger til grunn for at de fem er satt under tiltale har Ombudsmannen tatt opp

Riksadvokatens spørsmål om det fra påtalemyndighetens side kunne gis en nærmere orientering om dette. Riksadvokaten har imidlertid i skriv av 2. d.m. opplyst at han ikke kan se det er grunn til å gi noen ytterligere redegjørelse til offentligheten før saken avgjøres i retten.

Mannskaper og tillitsmenn bør videre være klar over at Statsadvokatens avgjørelse ikke innebærer noen reelle konsekvenser for tillitsmannsordningen. Slike konsekvenser vil bare en rettskraftig dom kunne få. Det er således på det nåværende stadium av saken ikke nødvendig med tiltak med sikte på å beskytte tillitsmannsordningen.

På denne bakgrunn finner Nemnda at det er betenkelig å sette igang aksjoner som de man hittil har sett tilløp til.

Det spørsmål mannskaper og tillitsmenn synes mest opptatt av er om tillitsmenn skal behandles annerledes enn mannskaper forøvrig i disiplinærsaker eller straffesaker.

I i de tilfelle hvor tillitsmenn opptre i fellesskap med manskapene på en slik måte at det senere blir gjenstand for disiplinær- eller strafferettslig forføyning og ikke foretar seg noe annet enn det som vanligvis ansees som en tillitsmanns plikter, er det Nemndas oppfatning at tillitsmennene må behandles på lik linje med andre mannskaper.

Det vises i denne forbindelse til en sak som var til behandling i 1962, og der Nemnda bl. a. uttalte:

«Ved forgåelser av disiplinær art må nok tillitsmennene, etter Ombudsmannsnemndas oppfatning fremdeles behandles på lik linje med andre mannskaper. Unntak fra denne regel er bare de tilfelle hvor tillitsmannen, i forbindelse med et refsbart forhold, har misbrukt sitt verv som tillitsmann.

— — —
Dette syn har forøvrig både Generaladvokaten og Sjefen for Hæren sluttet seg til.

— — —
Ombudsmannsnemnda så gjerne at tillitsmennenes autoritet gjennomgående var større enn den, etter Nemndas oppfatning, enn synes å være. Nemnda er også av den oppfatning at avdelingene må ta sikte på systematisk å underbygge tillitsmennenes autoritet. En tillitsmanns autoritet er bl. a. avhengig av de arbeidsvilkår tillitsmannsutvalget har, resultater av utvalgets arbeid og den tillit som vises tillitsmennene fra avdelingens side. Det er neppe noen avdeling som hittil har lagt slik vekt på tillitsmannsordningen og dens betydning og dermed medvirket til å gi tillitsmennene en slik prosisjon at den opptreden som det forlanges av tillitsmannen i nærværende sak vil være naturlig. Ombudsmannsnemnda finner således ikke å kunne bebreide tillitsmannen at han ikke fikk stoppet ordrenektelsen. Noe annerledes kan det stille seg men hensyn til det faktum at han selv var med på ordrenektelsen. Som tillitsmann burde han vel enten å ha utført ordren selv om de andre nektet, eller — om han ønsket å stille seg solidarisk — umiddelbart meddelt at han nedla sitt verv som tillitsmann. Ombudsmannsnemnda tror imidlertid ikke at man med de kvalifikasjoner og forutsetninger tillitsmennene har i dag for å utøve

sitt verv kan forlange at de skal opptre slik i en gitt situasjon.»

Nemnda mener fortsatt at det standpunkt som ble tatt i 1962 er riktig. Det er også en rekke andre forhold som taler for et slikt syn. Dette vil det imidlertid føre for langt å gå inn på i denne sammenheng.

Etter Nemndas oppfatning viser den situasjon som nå er oppstått hvor viktig det er for samarbeidet og løsningen av saker at tillitsmannsutvalgene på et tidlig tidspunkt får anledning til å drøfte problemer som oppstår.

Ut fra dette vil Nemnda henstille til tillitsmennene om å opptre med størst mulig omtanke og varsomhet. Når rettssaken er avsluttet, vil det bli anledning til nærmere å vurdere situasjonen og de tiltak som eventuelt må treffes.»

Samme dag sendte også Forsvarsministeren en appell til samtlige tillitsmannsutvalg hvor han ba tillitsmennene om å vise smidighet og å fortsette i sine verv slik at man i samarbeid kunne løse de saker man var opptatt av.

Spørsmålet om soning av refselse etter endt tjeneste ble reist i forbindelse med dimittering av julikontingenten ved en større avdeling. En rekke mannskaper var pålagt soning etter dimitteringsdatoen den 28.—29. juni. For enkeltes vedkommende dreide det seg om refselsener som var ilagt og endelige i mai måned, for andre refselsener som formelt ikke var i orden, men hvor det refsbare forhold hadde funnet sted i april måned. Begrunnelsen for utsettelsene med soning var at det ikke fantes ledige arrestlokaler.

Ombudsmannen uttalte i saken at det i visse situasjoner var hjemmel for å utsette soningen til etter endt tjeneste, men at dette ikke kan gjøres fordi arrestkapasiteten er for liten. Det er en vesentlig skjerpelse av refselsen om den må sones etter endt tjeneste. Det er en forutsetning at en refselse skal ilegges straks, og soning skal finne sted snarest mulig med mindre dette medfører ulempe for tjenesten eller får uheldige følger for den refsede eller hans pårørende. Disse forutsetninger var ikke til stede hverken for de som for lengst hadde fått sin formelle refselse eller for de som har begått det refsbare forhold for lenge siden uten at den formelle refselse forelå. Saken ble ordnet tilfredsstillende, og de refsede ble dimettert sammen med de øvrige mannskaper.

Disse sakene reiste også et annet viktig spørsmål, nemlig om den formelle dimisjonsdato eller den faktiske skal gjelde i relasjon til bestemmelsene om soning etter endt tjeneste. Ifølge gjeldende bestemmelser kan vernepliktige dimetteres inntil 14 dager før den formelle dimisjonsdato. Der hvor denne adgangen benyttes skal det skje en fullstendig (formelt og reelt) dimittering på tilsvarende måte som om det skulle ha funnet sted

ved den egentlige dimisjonsdato, slik at rettigheter og plikter i det eksisterende tjenesteforhold bortfaller ved den faktiske dimittering. Etter Ombudsmannens oppfatning må konsekvensene av det faktum at rettigheter og plikter faller bort være at det er den faktiske dimitteringsdato som også må gjelde i relasjon til bestemmelsene om soning etter endt tjeneste. Avdelingen var ikke enig i dette og hevdet at det var den formelle dimisjonsdato som måtte være utgangspunktet og fikk støtte for sitt syn av vedkommende krigsadvokat og regionale kommando. Før disse uttalelser forelå, hadde Ombudsmannen overfor Generaladvokaten pekt på at dette var et spørsmål av interesse for hele Forsvaret, slik at sentrale myndigheter burde ta standpunkt. Generaladvokaten har senere anmodet vedkommende krigsadvokat om å forelegge saken for Forsvarets overkommando. I den forbindelse vil også Generaladvokaten få anledning til å uttale seg.

Tillitsmennene for et kompani ved en garnison som var fratatt retten til å gå i sivile klær på permisjon fant det urimelig at samtlige mannskaper skulle straffes fordi noen få viste en pøbelaktig opptreden, en opptreden tillitsmennene på det sterkeste tok avstand fra. Tillitsmennene viste til bestemmelsene hvor de hevdet at det var uttalt: «ordningen kan oppheves for enkeltpersoner som grovt og/eller gjentatte ganger forgår seg iført sivilt antrekk». Det var tillitsmennenes oppfatning at det var foretatt en kollektiv avstraffelse og de forlangte at Ombudsmannen tok affære.

Tillitsmennenes sitat fra bestemmelsene var feilaktig. I gjeldende bestemmelser heter det:

«Avdelingssjefen kan oppheve eller endre den alminnelige ordning når beredskapshensyn eller tjenesten for øvrig gjør det nødvendig eller når kontroll med mannskapenes opptreden skulle tilsi det.»

Det var den manglende kontroll over mannskapenes opptreden som hadde nødvendiggjort forbudet. En del av mannskapene hadde ved flere anledninger opptrådt meget uheldig, og det var kommet en rekke klager fra politiet, kommunale myndigheter og privatpersoner. Forbudet mot å gå sivilt kledd på permisjon var gjort gjeldende for en måned. Forbudet ville bli opphevet etter en måned dersom ikke ro og orden ble alvorlig forstyrret i løpet av denne tiden. Ombudsmannen fant intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet og uttalte i sitt skriv til tillitsmennene bl. a. følgende:

«Spørsmålet om adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon var gjenstand for langvarige og omfattende diskusjoner før ordningen ble gjennomført. Den kanskje største be-

tenkelighet knyttet seg nettopp til mulighetene for å føre kontroll med mannskapenes opptreden når mannskapene var sivilt kledd med den begrensede mulighet til inngripen dette ville medføre. Det må være helt på det rene at det samtykke til å nytte sivilt antrekk på permisjon som departementet ga den 23. april var et betinget samtykke. Forutsetningen var at en slik ordning ikke skulle føre til disiplinære vanskeligheter eller til problemer bl. a. med sivilbefolkningen. Det er således helt klart at det er mannskapenes egen opptreden som er avgjørende for ordningens skjebne. Det ble gjort klart at den enkelte kunne fratas adgangen til å bruke sivile klær. Det er imidlertid også helt klart at det er hjemmel for en slik inndragning av tillatelsen som har skjedd i dette tilfelle. Det punkt i de generelle bestemmelser som hjemler en slik adgang er riktig referert i forannevnte skriv. Det må etter min oppfatning være helt på det rene at denne bestemmelse må kunne brukes på et større eller mindre antall mannskaper uten at dette kan karakteriseres som en kollektiv avstraffelse. Det er således formelt sett intet å bemerke til den avgjørelse som er truffet.

Det neste spørsmål det er grunn til å vurdere er om den foretatte forføyning står i rimelig forhold til den begivenhet som var foranledning til forføyningen. Så vidt Ombudsmannen har forstått var hendelsen på X av alvorlig art. Denne hendelse kan heller ikke sees isolert, men må sees i sammenheng med andre hendelser i den senere tid som tidligere har ført til at mannskapene har fått klare advarsler om at adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon kan bli inndratt hvis ikke forholdene bedrer seg.

Etter en samlet vurdering av saken kan ikke Ombudsmannen se at det er noe å bemerke til den avgjørelse som er truffet av Sjefen for X. Saken foranlediger således ikke ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.»

En vernepliktig ba om Ombudsmannens bistand til å få omgjort en refselse han var ilagt og hvor ankefristen for lengst var ute. Han var refset med 5 dagers vaktarrest for ved 7 anledninger i løpet av 3 mndr. ikke å ha stått opp ved reveilje. Etter det han senere hadde fått opplyst, mente han at det ikke kunne være anledning til å samle forseelser over en så lang periode. Han hadde heller ikke fått anledning til å avgi forklaring, og han hevdet at flere av de forhold han var refset for var høyst unnskyldelige, bl. a. hadde han ved flere anledninger sittet i sengen med bena på gulvet og «gnidd søvnen ut av øynene» når inspeksjonen var kommet og var allikevel blitt notert som ikke stått opp.

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Generaladvokaten, først og fremst fordi den refsede ikke hadde fått anledning til å forklare seg. Selv om det under visse forutsetninger er anledning til å slå flere refsbare forhold sammen, fant Ombudsmannen det uheldig at de påståtte refsbare forhold hadde foregått over en 3 mndr.s periode uten reak-

sjon. Etter å ha undersøkt saken nærmere, uttalte Generaladvokaten bl. a.:

«Kompanisjefen kaptein X har bekreftet at det ikke er opptatt mistenktforklaring, men at refselsesgrunnlag bygger på nøyaktig ført protokoll.

Lov av 6. mai 1921 nr. 3 om den militære disiplinær og politimyndighet § 14, 1. ledd bestemmer følgende:

«Den som utøver refselsesmyndighet, har plikt til å sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst før han avgjør om refselse skal ilegges. Før refselse ilegges skal den som forfølgningen er rettet mot, gjøres kjent med det påklagede forhold og de opplysninger som foreligger. Han skal også gis adgang til å forklare seg og til å oppgi bevis. Om det ikke etter forholdene er utilrådelig, skal han etter anmodning gis adgang til å lese sakens dokumenter.»

Den foreliggende saksbehandlingsfeil kan nu ikke avhjelpes og refselsen må derfor bli å p p h e v e.

Refselser skal forøvrig ilegges s t r a k s, jfr. BPH 1-006 pkt. 43. I den aktuelle sak er 7 angivelig refsbare forhold i tidsrommet 26.7.—22.10.70 refset i samme refselsesordre.

Det kan ikke antas at refsede har lidt skade ved den fullbyrdede refselse, jfr. Disiplinærreglementets pkt. 108.

Refsede må underrettes om den avgjørelse som treffes og rullebladet rettes overensstemmende hermed.»

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 5 saker i denne gruppe. I to saker som gjaldt samme avdeling, konkluderte avdelingssjefen etter nøye undersøkelser med at sakene ikke ga grunnlag for forføyninger utover den innskjerping av gjeldende bestemmelser som var foretatt. Ombudsmannen fant ikke at denne avgjørelse førte til et så åpenbart urimelig resultat at den ga grunnlag for ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side. I en annen sak ble en troppsjef gitt en irettesettelse for sin opptreden. Troppsjefen hadde både overfor sin kompanisjef og bataljonsjef beklaget sin handlemåte. Overfor alt befal ved avdelingen var det blitt presisert at episoder som omtalt i saken eller episoder av liknende art ikke måtte finne sted. Bataljonsjefen var kommet til at saken kunne passere uten ytterligere forføyninger. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne avgjørelse.

Nemnda pekte i sin beretning for 1970 i innledningskapitlet på at det i forholdet befal/menige lå muligheter for friksjon. Etter Nemndas oppfatning var det grunn til å se nærmere på de reglementer og bestemmelser som praktiseres, en del tjenesterutiner og måten disse gjennomføres på og på de vanlige tiltale- og omgangsformer. Dette er nå gjort

etter initiativ av Forsvarssjefen. Det utvalg han satte ned for å se nærmere på disse spørsmål har avgitt en innstilling, den såkalte «Fraser-komiteén»s innstilling, som har vært gjenstand for en meget omfattende diskusjon. Nemnda har også drøftet innstillingen og har ut fra sine erfaringer stort sett kunne slutte seg til de synspunkter utvalget gir uttrykk for, selv om det kanskje kan reises en viss tvil ved enkelte av de foreslåtte reformer. Nemnda har merket seg at utvalget klart fastslår at behovet for autoritet og lydighetsplikten setter en grense for hvor langt man kan gå når det gjelder reformer. Nemnda er enig i det, og er av den oppfatning at de fleste mannskaper også forstår dette. Nemnda finner ikke grunn til å gå nærmere inn på alle de reformer som foreslås, men vil gi uttrykk for en viss tvil når det gjelder forslaget om en fri adgang til å oppholde seg utenfor forlegningen/tjenestestedet i tiden mellom tjenestens slutt den ene dagen og tjenestens begynnelse neste dag. En generell gjennomføring av dette forslag vil etter Nemndas oppfatning kunne skape problemer. Foreldrenes reaksjoner og Forsvarets ansvar for de vernepliktige er momenter som har vært lite fremme i diskusjonen. Disse momenter må etter Nemndas oppfatning tillegges vesentlig vekt i avgjørelsen av dette spørsmål. Nemnda finner også grunn til å peke på to av de tiltak på lengre sikt utvalget foreslår. Det gjelder forslaget om at Forsvaret må holde seg orientert om og såvidt mulig nyttiggjøre seg de forskningsresultater som etter hvert fremkommer på feltet lederskap og lederskapsopplæring. Det gjelder videre forslaget om at det sentralt må settes av arbeidskraft til å ta seg av en videreføring og oppfølging av utvalgets arbeid. Etter Nemndas oppfatning er det viktig at disse forslag gjennomføres om man skal kunne gjøre seg noe håp om å hindre at Forsvaret igjen skal komme i den situasjon det har befunnet seg de par siste år. Det er ellers Nemndas oppfatning at en gjennomføring av en del av de tiltak utvalget har foreslått vil fjerne grunnlaget for den berettigede misnøye det tidligere er gitt uttrykk for.

Tillitsmannsordningen.

Som nevnt tidligere har det vært et urolig år for tillitsmannsordningen preget av nedleggelse av tillitsmannsvervene. Antall utvalg som er blitt satt ut av funksjon har i grunnen vært beskjedent, men selve nedleggelsen har i de fleste tilfelle blitt gjort kjent for offentligheten på en slik måte at det for mange kan ha sett ut som tillitsmannsordningen har vært mer eller mindre i oppløsning. Ved de fleste av de avdelinger hvor tillitsmannsvirksomhe-

ten har vært nedlagt har allikevel ikke samarbeidet vært brutt. For mange synes det å ha vært det vesentlige at de har fått gjort kjent for offentligheten at virksomheten er blitt nedlagt i protest mot et eller annet, mens de samtidig har gjort det kjent for sine foresatte at samarbeidet må fortsette. Tonen har også vært noe skarpere enn tidligere med krav, resolusjoner, protestaksjoner som man ikke tidligere har hatt. Almannamøter, hvor valgte tillitsmenn delvis har vært satt ut av spill, har det også vært gjennomført en del av. Det er nemndas håp at det nye forslag til bestemmelser om tillitsmannsvirksomheten vil bli behandlet av Stortinget og deretter satt ut i livet relativt snart. Nemnda regner med at de nye bestemmelsene, særlig bestemmelsene om utvalgenes sammensetning og forslaget til konferanseopplegg, vil gi et godt grunnlag for det videre samarbeid og dermed skape ro om tillitsmannsvirksomheten.

I en del av de tilfelle hvor tillitsmannsarbeidet har vært nedlagt med den begrunnelse at tillitsmennene ikke kom noen vei, har Ombudsmannen gjennom møtereferater og orientering fra avdelingene forsøkt å finne ut om tillitsmennene har dekning for en slik oppfatning. Som regel har de ikke hatt det. Det skal i det følgende som et eksempel refereres fra et tilfelle Ombudsmannen har undersøkt.

Gjennom Norsk Telegrambyrå kom det melding om at tillitsmennene ved en avdeling hadde nedlagt sine verv fordi «tillitsmannsordningen i Forsvaret ikke funksjonerer eller har noen reell funksjon og derfor ikke representerer soldatene». Dette skjedde i februar. Ombudsmannen gikk gjennom referatene fra utvalgets møter i 1970. Det var i løpet av året holdt 9 møter. Det var tatt opp ganske mange saker, en del var løst tilfredsstillende. En del saker var ikke løst, men det var gitt forklaring på hvorfor sakene ikke kunne løses. I gjeldende regler er det bestemt at tillitsmennene på forhånd skal levere saksliste, dette for å få en raskere og mer effektiv saksbehandling. Tillitsmennene var ved et par anledninger anmodet om å levere slik saksliste. Tillitsmennenes begrunnelse for ikke å gjøre det var at de ikke hadde saker å ta opp. Det fremgikk heller ikke av referatene at tillitsmennene hadde tatt opp viktige og alvorlige generelle problemer som de ikke var kommet noen vei med. Ved nærmere undersøkelse viste det seg ikke mulig å få bragt på det rene hvem som hadde sendt meldingen til NTB. Kort etter Ombudsmannens henvendelse ble det på almannamøte bestemt at tillitsmannsvirksomheten skulle gjenopptas.

En tillitsmann ved en underavdeling ved en av Hærens avdelinger gjorde oppmerksom på

at det ved et rundskriv fra avdelingen var bestemt at tillitsmenn skulle velges blant korporaler og menige fra eldste kontingent. Tillitsmannen fant dette i strid med gjeldende bestemmelser og refererte fra den kommentarutgave til bestemmelsene som tillitsmennene får: «Det er et alminnelig anerkjent demokratisk prinsipp at tillitsmenn velges ved fri valg og det er riktig og naturlig at de, hvis interesser det her dreier seg om, selv kan utpeke sine representanter.» Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som bekreftet at man fra tidligere hadde hatt en slik bestemmelse. Det var imidlertid nå satt ut av kraft. Avdelingens sjef, som ikke selv var ansvarlig for at bestemmelsene var gitt, antok at begrunnelsen var at tillitsmennene fra eldste kontingent erfaringsmessig arbeidet best.

Det er i år avholdt to distriktsvise konferanser, idet bare Luftkommando Nord-Norge og Distriktskommando Sørlandet har gjennomført sine konferanser.

Det er i år for første gang avholdt en landsomfattende konferanse for tillitsmenn. Konferansen ble holdt på KNM «Harald Hårfagre» i tiden 28/9—1/10. Det var satt opp følgende program:

Tirsdag 28. sept. . .

1200—1300	Lunsj.
1300—1330	Konstituering, åpning v/Forsvarsministeren.
1330—1400	Tillitsmannsordningen. Innledning v/ombudsmann Edg. Andreassen.
1400—1800	Gruppearbeid.
1900	Middag. Uformelt samvær i kantina.

Onsdag 29. sept.:

0700—0800	Frokost.
0830—1300	Tillitsmannsordningen. Plenumsdiskusjon.
1300—1400	Lunsj.
1400—1430	Mannskapenes økonomiske kår. Innledning v/underdirektør K. Heidenstrøm.
1430—1800	Gruppearbeid.
1815—1900	Middag. Besøk i Rogaland Teater — «Chardasfyrstinnen».

Torsdag 30. sept.:

0700—0800	Frokost.
0800—1300	Mannskapenes økonomiske kår. Plenumsdiskusjon.
1300—1400	Lunsj.
1400—1430	Omgangsformer, tjenestebestemmelser m. v. Innledning v/oberst B. Fraser. Permisjonsbestemmelsene. Innledning v/oberst T. Vik, FO.
1430—1800	Gruppearbeid.
1900	Middag. Uformelt samvær i kantina.

Fredag 1. okt.:

0700—0800	Frokost.
0830—1300	Omgangsformer, tjenestebestemmelser m. v. Herunder permisjonsbestemmelser. Plenumsdiskusjon.
1300—1400	Lunsj.
1400—1700	Innmeldte saker/spørsmål. Avslutning.

Konferansen hadde i alt 177 deltakere. 124 møtte som utsendinger fra tillitsmannsutvalgene, hvorav 26 befal av forskjellige grader. De øvrige representerte Stortinget, Forsvarsdepartementet, de sentrale militære staber, kommandosjefene i Sør-Norge og Nord-Norge og Ombudsmannsnemnda.

Opplegget var det samme som ved de tidligere landsdelskonferansene. Etter innledningsforedragene om de forskjellige emner var det gruppediskusjon for besvarelse av bestemte spørsmål og deretter plenumsdiskusjon.

I diskusjonen om forslaget til ny tillitsmannsordning kom det fram mange interessante synspunkter. Det var konferansens oppfatning at St. meld. nr. 62 dannet et godt grunnlag for det videre arbeid med tillitsmannsordningen. Konferansen gikk også inn for, mot noen få stemmer, at det skulle opprettes et sentralt organ — landsutvalg for tillitsmannsordningen. Det ble også vedtatt et forslag om at landskonferansen skulle velge tre tillitsmenn som skulle fungere som et midlertidig sekretariat inntil formell etablering av et landsutvalg kunne finne sted. Det midlertidige sekretariat skulle arbeide videre med de saker som ble drøftet på landskonferansen.

Mannskapenes økonomiske kår ble viet meget bred oppmerksomhet på denne konferansen. Som grunnlag for diskusjonen hadde man departementets uttalelse om at det var en forutsetning at utskrevne mannskapers økonomiske vilkår såvidt mulig skulle holde tritt med den alminnelige velstandsutvikling i samfunnet. De økonomiske vilkår for mannskapene bestemmes av mange ulike former for ytelser, tjenestetillegg, forsørgertillegg, permisjonsreiser, fri tannlegebehandling, sosialhjelp osv. Konferansen ble anmodet om å drøfte det nåværende regulativ og eventuelt fremkomme med forslag til omprioritering. I gruppediskusjonen og i den etterfølgende plenumsdiskusjon fremgikk det klart at flere gratis permisjonsreiser ble gitt høyeste prioritet. Det var den alminnelige oppfatning at mannskaper med 12 mndrs. tjeneste burde ha minst 3 gratis hjemreiser i løpet av tjenestetiden og mannskaper med 15 mndrs. tjeneste 4 reiser. «Dimpepenger» ble også gitt høy prioritet, det samme gjaldt de enslige vernepliktiges økonomiske forhold. Det ble videre gitt uttrykk for

ønske om en prioritering som tok sikte på å skape større likhet mellom de som tjenestgjorde i nærheten av hjemstedet og de som tjenestgjorde langt borte fra hjemmet. Det var også et alminnelig ønske at de forskjellige tillegg ble indeksregulert. Sært tillegg for mannskaper med spesiell tjeneste var også fremme i diskusjonen. Det ble fremmet en lang rekke forslag hvorav en god del ble bestemt oversendt det midlertidige arbeidsutvalg for videre behandling.

Fraser-utvalgets innstilling fikk alminnelig tilslutning og det ble i den forbindelse fattet følgende enstemmige vedtak:

«Landskonferansen slutter seg til Fraser-utvalgets innstilling og vil uttale at den ser innstillingen som et meget konstruktivt grunnlag for reformer i Forsvaret. Landskonferansen vil legge stor vekt på at de konkrete reformer innstillingen legger opp til gjennomføres snarest mulig.»

Når det gjaldt permisjonsbestemmelsene syntes det å være en alminnelig oppfatning at adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon måtte opprettholdes og utvides. Forslaget om nattpermisjon fikk også alminnelig tilslutning. I denne del av debatten ble også «hårsaken» og «ølsaken» viet bred oppmerksomhet. Når det gjaldt hårlengden kom man i siste omgang fram til et forslag som tillitsmennene var fornøyd med og som representanter for sentrale myndigheter også kunne gå inn for. Ølservering i kantinene ønsket tillitsmennene gjennomført snarest mulig. Tillitsmennene fikk støtte også av befal, først og fremst fra avdelinger hvor det foregår en omfattende og ukontrollert øldriking utenfor leiren.

Det var anmeldt en lang rekke saker som tillitsmennene ønsket behandlet på konferansen. Mange av disse spørsmål hadde tilknytning til de hovedemner som ble drøftet. Disse spørsmål ble besvart/behandlet under vedkommende hovedemne. Av spørsmål utenom disse emner kan nevnes:

Forslag om at anke i en refselsessak skal ha oppsettende virkning for alle former for refse, ikke bare arrest og bøter som tilfellet er i dag.

Rapporter som danner grunnlag for en refse bør forelegges for den person rapporten gjelder slik at han får anledning til å imøtegå eventuelle uriktige påstander. I dag blir han bare gjort kjent med innholdet og har ingen sikkerhet for at han blir gjort kjent med alt.

Det ble reist spørsmål om hva som kunne gjøres for å bedre befalssituasjonen ute ved avdelingene. I dag manglet det mye befal. Dette gikk ut over utdannelsen. Når soldatene måtte gjøre tjeneste i så lang tid som nå måtte

man ha krav på at tiden ble brukt effektivt til formål som har med Forsvaret å gjøre.

Det ble gitt uttrykk for at Mannskapsavisa i større utstrekning enn i dag måtte styres av mannskapene, og at den måtte løses fra tilknytningen til FRO.

Vedlikeholdsbevilgninger måtte i større utstrekning enn tilfellet var i dag komme mannskapene til gode. Dette kunne gjøres ved at bevilgende myndigheter øremerket midler til fritidsbygg, kaserner, oppholdsrom og utstyr, og at tillitsmannsutvalget kontrollerte at midlene ble brukt etter forutsetningene.

Det ble fremmet ønske om bedre informasjon om forholdene i de forskjellige leire. Dette burde gjøres ved en brosjyre/folder som ble delt ut til mannskapene.

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene har i 1971 vært av omtrent samme omfang som tidligere. De tall som refereres i det følgende er bygget på de referater fra møtene i de sentrale tillitsmannsutvalg som sendes til Ombudsmanden. I tillegg kommer så virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

Hæren	31 (31) utvalg med 210 møter (222)
Sjøforsvarets landstasjoner	25 (22) » » 204 » (209)
Fartøyer	14 (14) » » 56 » (76)
Luftforsvaret	24 (24) » » 202 » (206)
Total	94 (91) utvalg med 672 møter (713)

Tallene for 1970 i parentes.

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år.

Utvalgene har i år behandlet 4517 saker (4919) som fordeler seg på forsvarsgrenene slik:

Hæren	1593 (1892)
Sjøforsvarets landstasjoner	1213 (1232)
Fartøyer	378 (450)
Luftforsvaret	1333 (1345)

Fordelingen på de enkelte saksområder ser slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	62 (76)
2. Kommandert tjeneste	491 (491)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	43 (63)
4. Uniformer m. v.	335 (510)
5. Underbringelse m. v.	731 (858)
6. Forpleining og hygiene	349 (454)

7. Permisjoner	482 (438)
8. Kantiner	189 (152)
9. Velferd	791 (823)
10. Idrett	105 (133)
11. Kommunikasjoner	120 (149)
12. Økonomiske forhold	69 (51)
13. Sosial- og sykesaker	34 (46)
14. Forsvarets skolevirksomhet ..	18 (24)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	43 (37)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	517 (463)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	138 (151)

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn til Ombudsmannen referater fra 16 utvalg som har avholdt 23 møter. Det er behandlet 152 saker som fordeler seg slik:

Beordring m. v.	4 saker
Kommandert tjeneste	15 »
Disiplinærsaker	0 »
Uniformer m. v.	11 »
Underbringelse m. v.	21 »
Forpleining	15 »
Permisjoner	11 »
Kantiner	2 »
Velferd	35 »
Kommunikasjoner	7 »
Økonomiske saker	8 »
Sosial- og sykesaker	1 »
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	3 »
Orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	8 »
Tjenestlige orienteringer	11 »
Saker reist av tillitsmennene	86 »
Saker reist av formennene	66 »

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 18 saker hvorav 4 fra tidligere år.

I beretningen fra i fjor ble det redegjort for arbeidet med å få overført utbetalingen av økonomiske ytelser til mannskapene og deres familier til Sosialdepartementet, bl. a. var spørsmålet forelagt for sosialreformkomitéen. Etter Forsvarskomiteéns innstilling til og Stortingets behandling av Ombudsmannnemndas beretning, sendte Forsvarsdepartementet et skriv til Sosialdepartementet med en orientering om Nemndas og Forsvarskomiteéns uttalelser. Så vidt Ombudsmannen kjenner til er det ikke skjedd noe mer i saken.

Av referatet fra et tillitsmannsutvalgs møte i en repetisjonsavdeling syntes det å herske uklarhet om mannskapene på repetisjonsøvelse hadde krav på botillegg. Det var gitt beskjed om at det ikke skulle utbetales, men det var

samtidig opplyst at mannskapene ved en tidligere repetisjonsøvelse hadde fått tillegget. Ombudsmannen gjorde tillitsmannsutvalget oppmerksom på at det av bestemmelsene fremgikk helt klart at botillegget ikke skulle utbetales til mannskaper på repetisjonsøvelse. Ombudsmannen gjorde samtidig oppmerksom på at de mannskaper som kom i økonomiske vanskeligheter p. g. a. repetisjonsøvelse hadde muligheter for å søke om sosialstønad.

Ombudsmannen mottok i juni måned en resolusjon angående fortstillegg for mannskapene ved HSA's beredskapsfort. Etter initiativ fra mannskapene hadde tillitsmennene ved HSA diskutert berettigelsen av et slikt tillegg. Utvalget oppfordret de bestemmende myndigheter til å vedta et slikt tillegg. Begrunnelsen var fortens beliggenhet. De fleste av mannskapene var fra andre landsdeler og forhindret fra å reise hjem. De kunne bare dra til Harstad hver 14. dag, men dette kostet penger. Mange av soldatene var så dårlig økonomisk stillet at de ikke kunne nyttiggjøre seg disse permisjonene. Dette var beklagelig fordi bygdene rundt fortene byr på dårlige fritidstilbud og liten mulighet for kontakt med sivil ungdom. Tillitsmennene la også vekt på at de bodde under stridsforhold, noe som var en hard psykisk belastning. Tillitsmennene konkluderte med at fortstillegget burde tilsvare tillegget for tjeneste på torpedobåtene. Ut fra dårlige erfaringer med tempoet i behandlingen av tidligere saker, ba tillitsmennene om en rask behandling av saken. Ombudsmannen konfererte med departementet om saken og sendte den 22. juni følgende skriv til tillitsmannsutvalget:

«Jeg viser til telefonsamtale og referat fra møte i det sentrale tillitsmannsutvalg 2. juni bilagt resolusjonen om fortstillegg.

Jeg har forstått resolusjonen slik at forslaget om fortstillegg først og fremst er begrunnet med vanskelige tjenesteforhold og dermed større behov for permisjon borte fra tjenestestedet. På denne bakgrunn tok jeg saken opp med Forsvarsdepartementet med forespørsel om det i dette tilfelle ville være mulig å få tilskudd av det beløp på kr. 250 000,— som er bevilget til støtte i forbindelse med permisjonsreiser. Departementet var imidlertid orientert om at de mannskaper det her gjelder får gratis transport til Harstad og muligheter for gratis forlegning og bespising om de ønsket det. På bakgrunn av Stortingets forutsetninger for å bevilge det forannevnte beløp ville det ikke være mulig å yte støtte til fortsmannskapenes permisjonsreiser til Harstad.

Jeg drøftet også med departementet spørsmålet om et generelt tillegg på linje med andre spesielle tillegg. Departementet kunne selvsagt ikke ta standpunkt til dette bare på bakgrunn av min forespørsel. Jeg vet imidlertid fra tidligere, blant annet forsøk på å få gjennomført et generelt sjøtillegg, at departementet ikke

så lett går med på det. Dette er jo for øvrig et bevilgningsspørsmål som må forelegges Stortinget. Et slikt tillegg vil av myndighetene bli sett i sammenheng med mannskapenes økonomiske forhold i sin alminnelighet, og vil eventuelt bli fremmet i forbindelse med departementets budsjettforslag. Det vil således ikke være mulig å få et slikt forslag avgjort i en fart.

Det vil i slutten av september bli avholdt en landskonferanse for tillitsmenn fra tillitsmannsutvalg som er i funksjon. Her vil mannskapenes økonomiske forhold bli drøftet. Tillitsmennene vil også få anledning til å innmelde saker de ønsker behandlet. Jeg vil finne det naturlig at et begrunnet forslag om et fortstillegg blir fremmet på denne konferanse. Man skal i den sammenheng være oppmerksom på at også mange andre grupper vernepliktige har vanskelige tjeneste- og permisjonsforhold. Myndighetene må derfor ta standpunkt til et eventuelt forslag ut fra en helhetsvurdering av situasjonen, og under hensyntagen til den strenge prioritering som er nødvendig.»

Tillitsmennene ved et kompani ved en av Hærens avdelinger i Nord-Norge tok opp med departementet spørsmålet om berettigelsen av å kreve tilbakebetalt for meget utbetalt kostgodtgjørelse. Skrivet, som det ble sendt gjenpart til Ombudsmannen av, hadde følgende ordlyd:

«I forbindelse med langpermisjonen for X-kompaniet, i tidsrommet 18.—28. mars d.å. fikk permittentene utbetalt kostgodtgjørelse. Dette skjedde dagen før avreisen. Under revisjon av kompaniets regnskaper, viste det seg at en del av soldatene hadde fått for meget utbetalt til dekning av kost. Dette skyldes en feiltolkning av de reglementsfestede satsene fra kompanikontorets side. Soldatene fikk først kunnskap om dette under lunsj-oppstillingen den 12. mai. Samtidig opplyste kompanisjefen at soldatene ville bli trukket i innkommanderingstillegget for det beløp som var blitt for meget utbetalt, hvis de ikke ønsket en annen ordning for tilbakebetaling. Tilbakesøkningskravet dreier seg om beløp av størrelsesorden fra kr. 20,— til kr. 200,— pr. soldat.

Etter vår mening er et slikt tilbakesøkningskrav i åpenbar strid med rettspraksis på området. En rekke høyesterettsdommer har begrenset debtors rett til tilbakesøking etter reglene om *condictio indebiti*. Særlig bør nevnes plenumsdommen gjengitt i *Rettstidende 1927 side 237*. Her veide man to hensyn mot hverandre ved avgjørelsen: På den ene side hensynet til debitor som har betalt uten å være rettslig forpliktet, på den annen side hensynet til kreditor som har krav på et endelig og forbindende oppgjør.

Kompanisjefen har anført som begrunnelse for kravet at soldatene ikke kunne være i god tro. En slik påstand er etter vår mening uholdbar, ettersom man rimeligvis ikke kan forlange at de vernepliktige skal ha oversikt over reglementssatser som befalet kun er i besittelse av og ikke engang kan tolke riktig. Dessuten var reiseruten for permisjonen lagt opp på en annen måte enn forrige permisjonsreise slik at en sammenligning ikke var mulig.

Det var således ingen grunn til å betvile utregningens riktighet. Det ble ikke tatt forbehold om eventuelle feil. Uten hensyn til spørsmålet om god tro må man imidlertid kunne nekte tilbakesøking. Det gikk nemlig to måneder før kravet ble fremmet. På den bakgrunn ville enhver soldat feste lit til at oppgjøret var endelig, og innrettet seg deretter.

Kravet som er reist er betydelig sett i relasjon til innkommanderingstillegget og vil være følbart for den enkelte soldat også i kraft av at kompaniet skal dimittere ultimo juni d.å.

Vi imøteser Departementets mening om saken snarest da kompaniet står foran dimisjon.»

Ombudsmannen gjorde tillitsmennene oppmerksom på at det forelå en relativt ny dom, riktignok herredsrettsdom hvor en tjenestemann som nektet tilbakebetaling fikk rettens medhold. Retten uttalte bl. a. at hvis staten ville etablere en absolutt kontrollplikt for lønsmottakerne måtte den legge forholdene slik til rette at den enkelte lønsmottaker uten spesielle kunnskaper lett kunne bringe forholdene på det rene når han mottok lønn. Etter Ombudsmannens oppfatning kunne dette synspunkt anvendes direkte på det foreliggende tilfelle, i alle fall for de som hadde mottatt beskjedne beløp, slik at det ikke kunne være tvil om den gode tro. Etter mottakelsen av skrivet hadde departementet instruert regnskapsføreren ved vedkommende avdeling om at han skulle stanse alle trekk og de allerede trukne beløp skulle godskrives neste utbetaling av tjenestetillegget. Forsvarsdepartementet forela saken for Riksrevisjonen som avgjorde saken slik:

«Riksrevisjonen gjør i dette tilfelle ikke noen merknad til at for meget utbetalt kostgodtgjørelse og nattillegg til soldater under reise ved langpermisjon i tiden 18.—29. mars 1971, av administrasjonen beregnet til kr. 1164,—, ikke blir krevet tilbakebetalt.

Det vil heller ikke bli gjort ansvar gjeldende overfor attesterende og anvisende myndigheter.

Attesterende og anvisende myndigheters kontrollplikt og ansvar innskjerpes, jfr. TFF 622 B og C.»

Under en samtale Ombudsmannen hadde med tillitsmennene ved en av Luftforsvarets skoler ble forskjellige spørsmål om tjenesteforhold, permisjoner og økonomiske forhold drøftet. En del av disse spørsmål ble senere tatt opp skriftlig med Ombudsmannen. Det ble bl. a. foreslått at elevene fritt skulle kunne disponere over pengene til de gratis permisjonsreisene. Begrunnelsen for dette var at det måtte være likegyldig for Forsvaret hva disse pengene ble benyttet til. Om dette spørsmål uttalte Ombudsmannen bl. a.:

«Deres forslag om fullstendig fri disposisjonsrett over reise penger i forbindelse med

de gratis permisjonsreiser, finner jeg ikke å kunne ta opp med Forsvarsdepartementet. Hensikten med bestemmelsene om de gratis permisjonsreiser er å sikre mannskapene muligheter for å komme hjem i løpet av tjenestetiden. Det er dog åpnet adgang til å reise andre steder enn til hjemmet i de tilfelle hvor dette kan være aktuelt, men det har ikke vært Stortingets forutsetning at disse midler skulle kunne brukes til dekning av andre behov. Spørsmålet om flere gratis permisjonsreiser ble tatt opp på landskonferansen på Madla, og myndighetene synes å være klar over at det her er et behov til stede. Jeg er redd for at Deres forslag og den begrunnelse som er gitt vil kunne forstyrre arbeidet med denne sak. Jeg skal imidlertid sende en fotokopi av Deres skriv til Arbeidsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret, idet jeg regner med at dette utvalg vil arbeide videre med spørsmålet gratis permisjonsreiser.»

Tillitsmennene tok også opp spørsmålet om en 4. gratis permisjonsreise. Nærmere undersøkelser viste imidlertid at gjeldende bestemmelser hjemlet 4 permisjonsreiser for en skole av denne varighet, og dette var også praktisert ved skolen.

Forskjellige økonomiske spørsmål ble reist, bl. a. krav om $\frac{1}{2}$ sersjantslønn. Elevene sammenliknet seg med grenaderene og mente at de var dårlig stillet i forhold til dem.

De økonomiske spørsmål tok Ombudsmannen opp med Forsvarsdepartementet. Departementet avga i den forbindelse følgende uttalelse:

«Det nye Fredsregulativ Del III — Skoleregulativet — ble iverksatt med virkning fra 1. september 1970.

Etter flere forutgående drøftelser ble det i et møte 1. desember 1969 mellom Lønns- og prisdepartementet og Forsvarsdepartementet på den ene side og befalsorganisasjonene på den andre side oppnådd enighet om at Fredsregulativet Del III forutsetningsvis bare skulle omfatte vilkårene for skoler som gir grunnutdannelse for befal. Det ble videre oppnådd enighet om at bestemmelser om vilkår for yrkestilsatt og øvrige befal som gjennomgår skoler som ikke gir grunnutdannelse for befal burde inntas redaksjonelt i Fredsregulativet Del II. Ved denne delingslinje oppnådde man å få et rent elevregulativ omfattende personell hvor staten har styringsrett hva økonomiske vilkår angår. Befalsorganisasjonene var imidlertid på forhånd gitt anledning til å fremme forslag om økonomiske vilkår m. v. for skoleelever.

På grunnlag av de avholdte drøftelser ble det nedsatt en arbeidsgruppe bestående av en representant for hver av forsvarsgrenene og en fra Forsvarsdepartementet i den hensikt å justere og tilpasse det foreliggende forslag til skoleregulativ etter dagens forhold både hva økonomiske og generelle vilkår angikk.

enerelt fant man å måtte fastsette like økonomiske vilkår som for utskrevne menige for de elever hvis skolegang ikke går utover førstegangstjenestetidens lengde. Derimot fant man det rimelig å forhøye dagsatsene for sko-

ler som har lengre varighet. Tjenestetillegget for elever ved disse skoler ble derfor gitt en progressiv økning for hvert år utover et skoleår.

Forsvarsgrenene som senere fikk seg forelagt utkast til nytt Fredsregulativ Del III til uttalelse hadde ingen vesentlige merknader.

Etter drøftelser i møter 7. og 16. oktober 1970 mellom Lønns- og prisdepartementet, Forsvarsdepartementet og befalsorganisasjonene, godkjente befalsorganisasjonene det fremlagte utkast til nytt Fredsregulativ Del III.

Elevene ved X og Y sees å ha tatt opp spørsmål om avlønning med $\frac{1}{2}$ sersjants lønn under spesialiseringsperiode av minimum 6 måneders varighet. Forsvarsdepartementet må her presisere at i de tilfeller slik avlønningssystem nyttes enten det gjelder elever eller utskrevne menige dreier det seg om utdannelse/øvelsesvirksomhet hvor opplæringen til befal skjer ved praktisk nyttetjeneste av den enkelte mann. Dette er ikke tilfelle for elevene ved X og Y.

Elevene ved X og Y har dessuten gitt uttrykk for at befalsskolen er lønsmessig diskriminert i forhold til de vervede. Sammenlikningen med de vervede er ikke realistisk. De vervede utfører full tjeneste og er å betrakte som vanlige arbeidstakere. Fra 1. august d.å. har de vervede dessuten etter avtale fått egne arbeidstidsbestemmelser.

Forsvarsdepartementet har for tiden ingen planer om ny vurdering av de økonomiske vilkår for skoleelever under Fredsregulativet Del III.»

De generelle økonomiske forhold mannskapene har vært opptatt av er nærmere omtalt i referatet fra landskonferansen under avsnittet tillitsmannsutvalg.

Sykesaker.

Det er behandlet 24 saker, hvorav 8 fra tidligere år.

I sin innstilling for i fjor tok Forsvarskomiteen opp bl. a. spørsmålet om erstatning for sykdom eller skade oppstått i Forsvaret. Under debatten pekte saksordføreren på det som tidligere var uttalt om yrkesskadetrygdens erstatningsbestemmelser, og uttalte at om disse bestemmelser virket urimelige i et frivillig arbeidsforhold måtte de virke enda mer urimelige i et pliktig tjenesteforhold som militærtjenesten og konkluderte med at det var all grunn til å revidere her. I sitt innlegg pekte forsvarsministeren på den nye støtteordning som var etablert med erstatningsbeløp på inntil kr. 50 000,— i tillegg til de lovbestemte trygdeytelser og håpet at denne ordning ville dekke den mangel komiteen hadde pekt på. Til dette er å bemerke at den nye stønadsordning bare gjelder etterlatte etter vernepliktig personell som er forulykket og vernepliktig personell som er påført betydelig invaliditet ved ulykkestilfeller under militær tjenestgjøring. Som betydelig invaliditet ansees

en ervervsmessig uførhet på 25 pst. eller mer. Det er således den ervervsmessige uførhet som er avgjørende. Hvis spesielle omstendigheter foreligger, kan det også ytes stønad om denne uførhet er mindre enn 25 pst. Så vidt Ombudsmannen har forstått skal det ganske mye til for å bli kjent 25 pst. ervervsmessig ufør. I de aller fleste sakene Ombudsmannen har hatt til behandling er man ikke nådd opp til denne uførhetsgrad, og vedkommende har bare fått utbetalt trygdekassens ytelser til tross for at den enkelte er påført et ikke uvesentlig økonomisk tap. Ombudsmannen finner grunn til ganske kort å nevne en del av disse sakene.

En vernepliktig ble syk som følge av vaksine etter gjeldende vaksinasjonsprogram i Forsvaret. Han ble syk under permisjon, fikk pustevansker og måtte sendes med ambulansely til Namdal sykehus. Etter langvarige undersøkelser ble det konstatert betennelse på hjerteposen og hjertemuskulaturen. Han lå på sykehus i 17 dager. Deretter gikk han sykmeldt et par måneders tid. Fikk så lov til å ta seg en lett jobb. Han ble kjent midlertidig udyktig i 2 år. I tiden han gikk sykmeldt fikk han utbetalt av trygdekassen kr. 16,— pr. dag. Han fikk ikke anledning til å gå tilbake til sitt opprinnelige arbeid. Forsvarets sanitet bekreftet at han p. g. a. vaksine hadde pådratt seg perimyocarditt. Det er en forholdsvis sjelden vaksineringsreaksjon som har god prognose.

En vernepliktig hadde pådratt seg alvorlige plager på grunn av vaksinasjon under militærtjeneste. Spesialistundersøkelse etterpå konkluderte med at han ikke skulle vært vaksinert og at det syntes å være en sammenheng mellom vaksinasjonene og hans astmatiske plager. Han var tidligere allergisk overfor forskjellige ting, men det syntes som hans følsomhet hadde økt som følge av vaksinasjonene. Forsvarsdepartementet fastslo at det ikke var grunnlag for rettslig ansvar for staten, men opplyste at det kunne søkes om billighetserstatning. Det er senere søkt om en erstatning på kr. 150 000,—.

En vernepliktig som møtte til førstegangstjeneste gjorde oppmerksom på at han hadde en kul på høyre legg etter en hoggskaide i 1964. Dette fikk ikke noen betydning for hans dyktighetskjennelse. Etter en skimerkeprøve fikk han vanskeligheter med det skadde benet. Det måtte en operasjon til og det støtte komplikasjoner til slik at en muskel måtte fjernes. Han lå på sykehus i 3 mndr. Hans førlighet ble redusert, han hadde smerter og måtte gå med fotbøyle som erstatning for den muskel som var fjernet. Han ble gående sykmeldt i lang tid og kunne ikke gjenoppta sitt tidligere arbeid. Forsvarets sanitet fant ikke at det var

vist noen ansvarsbetingende uaktsomhet. Komplikasjonen var et beklagelig men hendelig uhell. Forsvarets sanitet antok at trygdekassen ytet stønad og gjorde også oppmerksom på yrkesskadetrygdlovens bestemmelser om omskolering om dette var ønskelig.

En vernepliktig fikk som følge av tjenesten muskelknuter i nakken og ryggen og delvis nedsatt følelse i venstre arm og fot. Han hadde påbegynt sin tjeneste i mai 1970. I september 1970 hadde han fått et anfall som av avdelingslegen ble beskrevet som typisk epilepsi. Han ble sendt på sykehus som ikke fant det avgjort at han led av epilepsi. Det ble ikke funnet grunnlag for dimittering. I desember 1970 fikk han et nytt krampeanfall. Han ble dimittert i januar 1971. Han fikk fysikalsk behandling på sitt hjemsted og ble gående sykmeldt med kr. 16,— pr. dag utbetalt av trygdekassen. Han bodde på hybel og forsørget seg selv og måtte oppta lån for å klare seg. Han anslo sin tapte arbeidsfortjeneste til ca. kr. 2 000,— pr. mnd. Han fikk etter søknad en billighetserstatning på kr. 3 000,—.

En vernepliktig pådro seg håndleddsbrudd under militærtjenesten. Han ble midlertidig dimittert. Etter dimisjon måtte han opereres. Han gikk sykmeldt i 6 mndr. og fikk utbetalt kr. 78,— pr. uke av trygdekassen. Han begynte å arbeide igjen, men måtte slutte på grunn av håndleddet. Han var egentlig sjømann, men kunne ikke gå til sjøs igjen. Han ble på ny innkalt til militærtjeneste, men dimittert etter 14 dager da røntgenbilder viste at håndleddet ikke var leget. Han var plaget av smerter, men hadde fått opplyst at håndleddet måtte gjøres stivt for å få fjernet smertene.

En vernepliktig hadde besvimt i forbindelse med vaksine, falt mot sementgulvet og slått ut en del tenner i overmunnen. Tannskadene var reparert, men han mente å ha krav på erstatning etter lov av 13. juli 1969 om skadeserstatning i visse forhold. Han ba om nærmere opplysninger om hvor og hvordan erstatningskravet skulle fremmes. Ombudsmannen gjorde ham oppmerksom på at det i lov av 13. juli 1969 § 3—2 er bestemt at loven ikke gjelder i den utstrekning annet følger av lovgivningen for øvrig. Det faktiske forhold i denne saken syntes å være dekket av lov om yrkesskadetrygd, og at det derfor kunne være tvilsomt om det forelå grunnlag for erstatning. Ombudsmannen kjente imidlertid for lite til saken til å kunne ta noe endelig standpunkt til erstatningsspørsmålet.

En vernepliktig hadde fått ødelagt et kne under en håndballkamp. Han var behandlet på sykehus, men hadde fortsatt i tjeneste og vært gjenstand for stadig kontroll. Han var fortsatt

syk ved dimisjonen og ble gående arbeidsufør i 6 mndr. Han hadde i denne tiden bare fått utbetalt sykepenger gjennom trygdekassen.

I en av de sakene som er nevnt foran tok Ombudsmannen opp med departementet enkelte spørsmål som i grunnen er aktuelle for alle disse sakene. Ombudsmannen uttalte bl. a.:

«Jeg er klar over at de opplysninger som er gitt i FSAN's skriv er korrekte. Såvidt jeg skjønner er hans muligheter for sykepenger nå uttømt, han synes ikke å ha fått noen hjelp eller opplysning fra trygdekassen. Hans eneste mulighet er vel nå å søke uføretrygd. Dette tar lang tid, i mellomtiden er han arbeidsufør og uten inntekt og uten mulighet for å gjenoppta sitt gamle yrke. Hva skal han egentlig gjøre for å kunne livberge seg? En søknad om billighetserstatning vil neppe føre frem, i alle fall vil saksbehandlingen ta lang tid. Vil han kunne få noen erstatning etter den utvidede ordning som nå er gjennomført ved dødsfall eller betydelig invaliditet oppstått under militærtjeneste?»

På bakgrunn av denne og mange andre saker de senere år, har jeg stillet meg spørsmålet om den ordning som er etablert hvoretter ansvaret i slike saker helt ut overlates sivile myndigheter er tilfredsstillende. Jeg har et inntrykk av at trygdekassene ikke alltid er så positivt innstillet og i alle fall tar saksbehandlingen lang tid. Jeg har for liten detaljkjennskap til disse sakene til å kunne ta standpunkt til ordningen, men når jeg leser de relativt mange henvendelser jeg får om disse spørsmål forekommer det meg at det må være noe som er galt et eller annet sted. Er det behov for en mer aktiv medvirkning fra Forsvarets side for å få en riktig og rask løsning i slike saker?»

Departementet svarte følgende på Ombudsmannens henvendelse:

- «1. Vil X som pådro seg en håndskade under førstegangstjenesten 20. oktober 1969 oppnå erstatning etter den ordning som nå er gjennomført ved dødsfall eller betydelig invaliditet oppstått under militærtjeneste (KtF 1971/96—97)?
2. Er det behov for en mer aktiv medvirkning fra Forsvarets side for å få en riktig og hurtig løsning i trygdesaker som gjelder militært personell som p. g. a. skade er dimittert fra militærtjenesten?»

Når det gjelder spørsmål nr. 1, er svaret at tilfellet ikke kommer under bestemmelsene, fordi disse er gjort gjeldende fra 1. januar 1971, jfr. pkt. 8 hvoretter reglene bare gjelder skadetilfeller inntruffet etter reglenes ikrafttredelse. Da det synes å fremgå at skadelidte fortsatt er arbeidsdyktig (han har avsluttet soning av fengselsstraff 26/7-1971 ifølge det han selv opplyser), bør han anbefales å søke om yrkesskadetrygd/folketrygd. Han vil få alle opplysninger ved henvendelse til det lokale trygdekontor. Han har for øvrig adgang til — slik Ombudsmannen selv er inne på — å søke om billighetserstatning. Det vises også til KtF I, 31/6-1966, side 15, siste ledd.

Hva angår spørsmål nr. 2, ytes i dag veiledning til soldatene fra Forsvarets sanitet

og Velferdstjenesten når det gjelder hvilke muligheter som foreligger med hensyn til trygd/stønad/erstatning ved skade under militærtjeneste. Gjennom brosjyren «Hva tilkommer vi av stønad under sykdom» får hver enkelt soldat en kortfattet orientering om disse spørsmål. Imidlertid oppstår problemene når soldatene etter dimittering er henvist til de sivile trygdekontorer som Ombudsmannen mener ikke i alle tilfelle viser noen positiv innstilling. Dertil kommer at saksbehandlingen tar for lang tid. Ombudsmannen har reist spørsmålet om Forsvaret kan medvirke til en bedring av disse forhold. Det synes imidlertid vanskelig for Forsvaret å følge opp alle slike trygdesaker på eget initiativ. Det er vel for øvrig et spørsmål om det vil være til noen hjelp siden den sene saksbehandling i Riks-trygdeverket og trygdekontorene har sammenheng med personellmangel. Det er således neppe mulig å anviser spesielle tiltak fra Forsvarets side som kan effektivisere behandling av trygdesakene vedrørende militært personell.»

Ombudsmannsnemnda har i lengre tid vært opptatt av det forhold at vernepliktige som tjenestgjør som sjåfører har vært dårligere stillet erstatningsrettslig enn vernepliktige som har medfulgt som passasjerer. Dette har sammenheng med at det ikke har vært aktuelt med førerplassforsikring på Forsvarets biler. Ved vurderingen av dette spørsmål har man sammenliknet sjåfører med andre vernepliktige og deres muligheter for erstatning, og er kommet til at sjåførene ikke er dårligere stillet enn andre. Det er for så vidt riktig, men etter Ombudsmannens oppfatning måtte det riktige sammenlikningsgrunnlaget være vernepliktige som passasjerer i Forsvarets biler hvor de vil ha krav på erstatning etter bilansvarsloven. Denne saken kom i en annen stilling etter at det for statsansatte, som fikk stillet bil til disposisjon av det offentlige, var etablert en ny erstatningsordning. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp igjen med departementet og uttalte bl. a.:

«En viser til tidligere konferanse om det uheldige forhold at førerplassen på militære kjøretøyer ikke er forsikret, mens en eventuell passasjer er forsikret med inntil kr. 200 000,—.

Ved en del militære avdelinger kan det ofte være en tilfeldighet hvem det er som blir beordret som sjåfør. Dette er bl. a. tilfelle ved HTKSØ som utdanner sjåfører, og det synes urimelig at den som blir beordret til å sitte ved rattet skal være ugunstigere stillet enn andre vernepliktige som følger med som passasjerer.

I rundskriv P-50/71 a v30. juli har Lønns- og prisdepartementet bl. a. skrevet følgende: «Lønns- og prisdepartementet og hovedsammenslutningene har den 9. juni 1971 inngått følgende tilleggsavtale:

For statsansatte sjåfører og andre statsansatte, som ikke kommer inn under reise-regulativet, men som får stillet motorvogn

til disposisjon av det offentlige svarer staten en erstatning etter de bestemmelser som gjelder for førerplassforsikring, dog ikke utover kr. 100 000 ved invaliditet og kr. 40 000 ved død. Erstatning kan ikke utbetales samtidig med erstatning etter lønnsregulativets § 10. Erstatningssøknader behandles av fagdepartementet.»

Ombudsmannen tør forespørre om departementet finner grunn til å ta opp spørsmålet om å bringe vernepliktige «som får stillet motorvogn til disposisjon av det offentlige» inn under de samme regler som gjelder for statsansatte sjåførere og andre statsansatte som ikke kommer inn under reiseregulativet.»

Forsvarsdepartementet tok saken opp med Finansdepartementet og uttalte i den anledning:

«En viser til vedlagte skriv fra Ombudsmannen for Forsvaret av 14. september d. å. der Ombudsmannen forespør om Forsvarsdepartementet finner grunn til å ta opp spørsmålet om å la tilleggsavtalen av 9. juni 1971 om «førerplassforsikring» for statsansatte, også få anvendelse for vernepliktig personell «som får stillet motorvogn til disposisjon av det offentlige».

Spørsmålet om ulykkesforsikring av militære bilførere har som kjent tidligere vært tatt opp med det ærede departement i skriv av 31. januar 1967 som en tillater seg å vise til. Som det vil fremgå av Finansdepartementets svarskriv av 6. mai 1967, fant administrasjonen ikke å kunne gi særregler om ulykkesforsikring for sjåførere. Det som senere er skjedd når det gjelder spørsmålet om forsikring/erstatning til vernepliktig personell som forulykker eller kommer til skade under militærtjeneste, er at det er fastsatt bestemmelser om erstatning ved flyulykker hvorefter staten står som selvassurandør for en erstatningssum av inntil kr. 100 000,— ved død og invaliditet i forbindelse med flyulykker. Ordningen gjelder også under øvelser av enhver art samt under frie permisjonsreiser. Videre er det med hjemmel i Stortingets vedtak av 19. november 1970 fastsatt regler om økonomisk hjelp til vernepliktige ved ulykker under militærtjeneste. Punkt 6 i nevnte regler som inneholder samordningsbestemmelser for tilfelle av at det foreligger krav på erstatning på rettslig grunnlag eller andre særregler om erstatning kommer til anvendelse, lyder slik:

«Stønad etter disse regler kommer i tillegg til ytelser av lovbestemt trygd. Har vedkommende i anledning av ulykken krav mot staten på rettslig grunnlag, eller kommer andre særregler om erstatning til anvendelse på tilfellet, skal det tas hensyn til dette slik at det bare ytes erstatning etter den ordning som i det enkelte tilfelle gir det gunstigste resultat.»

Som det vil fremgå, vil vernepliktige som forulykker eller påføres skade under tjeneste som bilførere, komme inn under reglene. Bakgrunnen for denne erstatningsordning var ønsket om å gi mest mulig lik og rettferdig økonomisk hjelp til dem som mister sin forsørger under militærtjeneste, jfr. St. prp. nr. 1 fo r1970—71, side 60.

En kan være enig med Ombudsmannen i at militære bilførere fortsatt vil være ugunstigere

stillet erstatningsmessig enn vernepliktige som følger med som passasjerer, da de sistnevnte vil være dekket av det bilansvar staten har som bileier. Det synes derfor i og for seg ikke urimelig at den ordning som nå er gjennomført om førerplassforsikring for statsansatte også gjøres gjeldende for vernepliktige mannskaper. På den annen side vil dette kunne medføre en større ulikhet i forhold til andre vernepliktige som kommer til skade under militærtjeneste, og som ikke er dekket gjennom særregler om erstatning/forsikring.

En tillater seg å be om det ærede departements uttalelse.»

Saken er nå bragt i orden, idet Finansdepartementet har skrevet slik til Forsvarsdepartementet:

«Lønns- og prisdepartementet finner å kunne samtykke i at den ordning som er innført for statsansatte sjåførere som får stillet motorvogn til disposisjon av det offentlige, jfr. Lønns- og prisdepartementets rundskriv P-50/71 av 30. juli 1971, også gjøres gjeldende for vernepliktige militære sjåførere.»

Sosiale saker.

Det er behandlet 5 saker. En vernepliktig som i det sivile liv var ansatt i en kommune hadde ikke fått sin stilling tilbake etter at han var ferdig med sin førstegangstjeneste, og ba i den anledning om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen konfererte med kommunens kontorsjef, Kommunal- og arbeidsdepartementet, Norsk kommuneforbund og By- og herredsforbundet. Saken ble ordnet tilfredsstillende, idet den vernepliktige ble gjeninntatt i sin stilling.

En vernepliktig som var ansatt i en av Forsvarets fellesinstitusjoner, hadde på grunn av forskjellige forhold som han selv delvis var ansvarlig for, fått vanskeligheter med å tiltre sin stilling igjen etter at han var ferdig med sin førstegangstjeneste. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende institusjon og den ble ordnet tilfredsstillende.

En vernepliktig hadde vanskeligheter med å få betalt renter på sitt byggelån p.g.a. militærtjenesten. En søknad om sosial hjelp var tidligere avslått. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets overkommando, som etter å ha vurdert saken på ny på grunnlag av delvis nye opplysninger, tilsto den vernepliktige en sosial stønad på kr. 600,—.

En vernepliktig som var enslig hadde overtatt leiligheten etter sine avdøde foreldre. Han hadde for tiden januar—september 1971 husleie- og strømutfgifter på til sammen kr. 1 146,—. Dette greide han ikke å dekke av sine dagpenger og andre inntekter hadde han ikke. Han tjenestgjorde i Nord-Norge og ba om Ombudsmannens bistand til å bli overført til Trondheim hvor han hadde leiligheten slik at

han kunne ta seg arbeid i helgene for å få betalt husleien. På grunn av personellsituasjonen og tjenestemønsteret var det vanskelig med slik overføring. Ombudsmannen tok imidlertid opp spørsmålet om sosial stønad, og det ble gitt slik stønad med kr. 1 000,—.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 10 saker, av disse gjelder 5 klager over at vedkommende er frabeordret en skole eller kurs. I ett tilfelle ble vedkommende tatt inn igjen ved vedkommende skole. En av sakene gjaldt dimisjon fra et sersjantkurs i Hæren. Det viste seg at bestemmelsene for dimisjon her ikke var så omfattende som for de ordinære befalsskoler. Det kunne for elevene synes som om de ikke var sikret på samme måte som befalelevne. I en henvendelse til vedkommende våpeninspektør pekte Ombudsmannen på at sersjantkurselevne også burde ha krav på en advarsel med en omtale av de forhold man var misfornøyd med før det ble tatt skritt til frabeordring. Våpeninspektøren var enig i dette og fant grunn til å ta saken opp med Forsvarets overkommando, idet saken kunne ha interesse for andre våpens befalsskoler og sersjantkurs. Forsvarets overkommando var ikke ubetinget enig i Ombudsmannens syn og ga uttrykk for dette i følgende skriv til Ombudsmannen:

«Det vises til ovenstående ref. a) hvor Ombudsmannen for Forsvaret foreslår at det blir reglementsfastet at elever ved sersjantkurs skal ha vært gitt en skriftlig advarsel før dimisjon fra kurset kan kommet på tale.

TJ 5—1—2, Skoleplan for Hærens befalsskoler (Uttaksbestemmelser) er under omarbeidelse og foreligger nå til trykking. Korrekturtrykk av de nye bestemmelser vedrørende dimisjon følger vedlagt til orientering. I svar med disse bestemmelser er Hærstaben betinget enig i OMF's syn om at skriftlig advarsel bør gis før dimisjon slik at eleven får mulighet til å rette opp det påtalte forhold. En er imidlertid av den oppfatning at en kategorisk bestemmelse på dette punkt ikke er ønskelig i det det i enkelte tilfelle kan fremstå som klart at en elev ikke er egnet for befalsyrket. Det kan også forekomme at det vil være uheldig for utdannelsen og de øvrige elevene om en elev skulle få fortsette på prøve.

Under henvisning til ovenstående vil Hærstaben med det første gi ut nye bestemmelser vedrørende dimisjon av sersjantkurselever. Bestemmelsene vil bli harmonisert med de nye regler i TJ 5—1—2.

Følgende tillempling vil imidlertid bli gjort:

- Avgjørelse i første instans om dimisjon av sersjantkurselev treffes av vedkommende sjef for skole- og øvingsavdeling (tilsv.). Avgjørelsen treffes på grunnlag av innstilling fra sjefen for sersjantkurset.
- Eleven kan innen 48 timer anke avgjørelsen om dimisjon til vedkommende våpeninspektør som treffer avgjørelse i siste in-

stans. Anken gis oppsettende virkning inn-til endelig avgjørelse foreligger.

Hærstaben vil peke på at sersjantkurselevne forut for opptak har gjennomgått rekruttskole. I løpet av denne får rekruttene gjennomgått de generelle regler som gjelder for en soldats forhold i den tid han er inne til tjeneste. Det er likeledes ofrutsetningen at elever ved Hærens skoler og kurs gjennom «Sjefens time» eller på annen måte skal gjøres kjent med skolens/kursets reglement.

Hærstaben vil overfor avdelingsne innskjerpe at slik orientering blir gitt.»

Et av Nemndas medlemmer reiste spørsmålet om ikke vitnesbyrd fra Forsvarets skoler kunne gi bedre opplysninger om den sivile kompetanse skolen ga enn tilfelle er. Ombudsmannen tok saken opp med den skole som var brukt som eksempel og senere med Forsvarsdepartementet. Senere fikk Nemnda fra departementet oversendt skoleplaner, skjemaer for eksamensvitnemål etc. Departementet ba om Nemndas kommentarer til dette materiell før spørsmålet om en eventuell revurdering av vitnemål ble overveiet. Etter at Nemnda hadde drøftet saken på ny, skrev Ombudsmannen slik til departementet.

«Jeg viser til tidligere korrespondanse, senest departementets skriv av 19. mai d. å.

Saken ble drøftet på Nemndas møte 14. og 15. juni, hvor det materiale som fulgte med departementets skriv ble fremlagt.

Når denne saken ble reist skyldtes det ønske om å gi den sivile arbeidsgiver større muligheter for en riktig vurdering av de kunnskaper og ferdigheter den enkelte vernepliktige hadde ervervet seg under militærtjenesten. Endel av de bilag som fulgte med departementets skriv gir opplysninger om dette, men er neppe tilgjengelig for arbeidsgiverne. Ved de skoler og kurs som direkte tar sikte også på sivil kompetanse er muligens de vitnemål som brukes tilstrekkelige til å gi arbeidsgiverne nødvendige informasjon. Ved andre skoler og kurs vil vel enkelte fag kunne være av sivil betydning. I den sammenheng er det Nemndas oppfatning at en kort orientering om timetall, hovedpunkter i undervisningen og hva den utdannede vil være kvalifisert for ville være av betydning for den enkelte arbeidsgivers mulighet for en korrekt vurdering av de kunnskaper en arbeidstaker hadde skaffet seg under militærtjenesten. Tiltak utover dette har ikke Nemnda funnet nødvendig.»

Departementet har senere anmodet Forsvarets overkommando om å vurdere om det vil være hensiktsmessig å gi noen flere utfyllende opplysninger på vitnemålene, eventuelt som et tillegg i tråd med Ombudsmannens forslag, f. eks. opplysninger om målsetting og timetall for enkelte fag og for undervisningen som helhet.

Noe resultat av FO's vurdering foreligger ennå ikke.

Vervet personell.

Det er behandlet 5 saker samt 2 fra tidligere år. To saker gjelder økonomiske forhold, mens tre saker gjelder utdanningen i vervingsperioden. En vervet i Hæren pekte på at utdanningstilbudene var så forskjellig i de forskjellige forsvarsgrener. For enkelte bransjer i Sjøforsvaret får de vervede anledning til å gå en sivil skole i inntil 9 mndr., mens Hærens vervede i samme bransje ikke får tilsvarende tilbud. Denne forskjell i tilbud var vervede mannskaper blitt klar over etter at vervede fra alle forsvarsgrener tjenestgjorde sammen i det nye hovedkvarter på Huseby. De vervede fra Hæren fant dette urimelig og ba om Ombudsmannens bistand til å få en forklaring på dette. Ombudsmannen tok saken opp med departementet og pekte på at de vervede reagerte på den forskjellsbehandling som syntes å være til stede når det gjaldt utdanningstilbud.

Etter å ha drøftet saken med Forsvarets overkommando avga departementet følgende uttalelse:

«Det vises til Ombudsmannens ovennevnte skriv som har vært forelagt Forsvarets overkommando til uttalelse.

Generelt gjelder de samme bestemmelser for alle vervede i samtlige forsvarsgrener. Dette gjelder f. eks. kontraktlengder, alderskrav, avansementsmuligheter og økonomiske vilkår. Bestemmelsen for dette er samlet i Fredsregulativets del V og i Retningslinjer for vervede mannskapers tjeneste i Forsvaret. Et eksemplar av trykksak med disse bestemmelser vedlegges. Bestemmelsene er en del av den kontrakt den enkelte vervede inngår med For-

Det følger imidlertid av sakens natur at tjenestevilkårene og -forholdene for vervede i samme forsvarsgren og forsvarsgrenene imellom vil kunne arte seg noe forskjellig avhengig av kategori/bransje/tjenestested. Dette er en følge av tjenestens art og forholdene på de enkelte tjenestesteder og er for såvidt ikke noe som er spesielt for vervede mannskaper. Tjenesten i praksis vil således f. eks. arte seg forskjellig for en sjøgående matros enn for en vervet ved en sentralt beliggende avdeling i

Någjeldende bestemmelser for vervede mannskaper har — med periodiske justeringer — vært gjeldende i ca. 10 år. De justeringer som har vært foretatt gjelder i det vesentlige økonomiske vilkår. Men også de nevnte Retningslinjer har vært justert i samråd med militære myndigheter og de vervedes organisasjon. Ny revisjon av Regulativ for Retningslinjer er avsluttet i disse dager.

Som det vil fremgå av pkt. 13 i Retningslinjene er det også fastsatt generelle og felles bestemmelser for vervedes muligheter for sivil opplæring. Forsvarsgrenenes forskjellige behov for antall/kategorier vervede og i denne forbindelse rekrutteringsproblemen, har imidlertid ført til innføring av noe varierende utdanningstilbud med sivil kompetanse utover det generelle tilbud nevnt i pkt. 13. Departementet har etter forholdene funnet å måtte

samtukke i dette av rekrutteringsmessige hensyn.

Den generelle forskjell i vervedes muligheter for utdanning med sivil kompetanse ligger i at Sjøforsvaret har samordnet den militære bransjeopplæring med sivil opplæring. Dette er bare delvis gjennomført i Luftforsvaret, mens Hæren ikke har funnet grunn til å legge til rette en slik ordning.

Om de nåværende utdanningstilbud i forsvarsgrenene kan anføres:

Hæren.

Vervede av enkelte kategorier oppnår ved opplæring og tjeneste for sine militære oppgaver også sivil kompetanse i vedkommende fag. Dette gjelder få mannskaper. Hæren har ikke for øvrig særskilt utdanningstilbud for vervet personell.

Sjøforsvaret.

Sjøforsvaret har i større grad enn de andre forsvarsgrener søkt å satse på vervede og har det største behov for disse. Nettopp denne forsvarsgren har imidlertid spesielle problemer når det gjelder rekrutteringen, noe som nok i vesentlig grad skyldes at sjøtjeneste ansees som lite tiltrekkende av de fleste søkere.

Som et tiltak for å bedre/sikre rekrutteringer er det derfor lagt tilrette utdanningstilbud som for de enkelte bransjer i det alt vesentlige bygger på den opplæring den vervede må gis av hensyn til tjenesten. Dette gjelder f. eks. 10 mndrs. sivil kokk- eller stuertskole for intendanturmatroser og 10 mndrs. mekanikerkurs for radarmatroser. (Disse siste må imidlertid da binde seg til 2 års tjeneste som vervet utover førstegangskontrakten på 3 år). For enkelte kategorier hvor det ikke faller naturlig å gi en sivil utdanning som er sammenfallende med den militære utdanning/tjeneste, har Sjøforsvaret satset på annet sivil utdanningstilbud. Dette gjelder f. eks. for sambandsmatroser og marinejegere som gis tilbud om et fagkurs av ca. 9 mndrs. varighet i markedsføring. For en vesentlig del av Sjøforsvarets vervede vil de sivile utdanningstilbud imidlertid være en integrerende del av utdanningen for Sjøforsvarets skoler/tjenestesteder.

Sjøforsvaret krever vanligvis 6 mndrs. tjeneste før verving kan finne sted, for enkelte kategorier kreves det inntil 8 mndr. Samlet tjeneste med en vervingsperiode blir følgelig fra 42—44 mndr. i Sjøforsvaret. I de to andre forsvarsgrener — bortsett fra mekanikkategorier i Luftforsvaret — er det vanlig at mannskapene vervet allerede etter 4 mndrs. tjeneste, dvs. det minimum av tid som er fastsatt for tidspunktet for verving i samtlige forsvarsgrener.

For alle Sjøforsvarets bransjer — unntatt radiotelegrafister — kreves det at nyttetjenesten skal utgjøre minst 30 mndr. av den 3-årige vervingsperiode. For radiotelegrafistene har en funnet å måtte akseptere en nedre grense på 25 mndr. Disse minstegrensene forutsetter følgelig at jo lenger utdanningsperiodene (militær og sivil) er for de respektive kategorier, jo senere kan vervekontrakten inngås.

Sjøforsvarets opplegg for vervede må også sees på bakgrunn av at de vervede i denne forsvarsgren vesentlig skal gjøre sjøtjeneste med små muligheter for å delta i den vanlige

form for sivilopplæring. Tilsvarende gjelder for de vervede som gjør tjeneste ved Sjøforsvarets mindre landstasjoner.

Luftforsvaret.

Denne forsvarsgrens sivile utdanningstilbud begrenser seg til fly- og bakketekniske fag. Utdanningen bygger på grunnleggende verkstedskole og omfatter ca. 1 års skolemessig utdanning i Luftforsvaret med etterfølgende «On the job training». Denne opplæring og etterfølgende praksis ved avdeling kvalifiserer personellet til å avlegge sivil fagprøve ved utløpet av første vervingsperiode.

Utdanningen er nødvendig for den vervedes militære tjeneste og dens sivile kompetanse er derfor en «bonus» som følges av den militære oppløsning.

Disse kategorier verves først etter 8 mndrs. tjeneste.

FO anfører i sin uttalelse i saken bl. a.:

«Vervede fra alle forsvarsgrener har adgang til å delta i brevundervisning på fritiden og i fritidskurs gjennom hele vervings-tiden.

På grunn av den lange vervingstiden vil de kunne gjennomføre forholdsvis omfattende undervisningsopplegg, som eksamen artium, NKI-skolens kurs for fagingeniører og ingeniører m. v.

Det er selvfølgelig uheldig at det er forskjell i utdanningstilbud for vervet personell, spesielt når vervede fra alle forsvarsgrener tjenestgjør på samme sted. Tjenestemønster, geografisk plassering, avdelings/stasjonens størrelse m. v. medfører imidlertid ikke bare en forskjell mellom forsvarsgrenene. Også innen den enkelte forsvarsgren og for vernepliktige mannskaper gjør denne forskjell seg gjeldende. Når det gjelder brevundervisning, vil alle i prinsippet være likt stillet, men også her kan praktiske forhold skape en viss forskjell.

Innen den enkelte forsvarsgren søkes forskjellen i undervisningstilbud og muligheter redusert så langt det er mulig, men i praksis er det ikke råd å få det helt likt uten å redusere tilbudene til det som er praktisk gjennomførbart alle steder.

Dette er imidlertid ikke ønskelig.

For å skape større likhet i de vervedes forhold, må det i tilfelle legges inn visse utdanningstilbud i arebidstiden på slutten av vervingsperioden i alle forsvarsgrener og uansett bransje/tjenestetilling. En slik form for utdanning vil nødvendigvis ikke bli funksjonelt begrunnet, og Forsvarets nytteverdi av de vervede vil synke betraktelig. For Hæren og Luftforsvarets vedkommende vil det medføre økt personellbehov og derigjennom øke kostnader for denne kategori personell.

Ved enkelte tjenestesteder hvor vervede fra flere forsvarsgrener gjør tjeneste sammen, eks. vis i Forsvarets overkommando og i Forsvarskommando Nord-Norge, kan forskjellen i tilbudene synes iøyenfallende. I realiteten ligger forskjellen først og fremst i den tid som er avsatt til kompetansegivende opplæring.

På grunn av kravet om 6 mndrs. forutgående tjeneste som utskrevet menig får Sjøforsvarets vervede imidlertid normalt lenger

samlet tjeneste enn vervede i de 2 andre forsvarsgrener.

FO anser det heller ikke mulig å praktisere ulike tilbud for sjø og landtjeneste i Sjøforsvaret, idet alle vervede i Sjøforsvaret også må kunne beordres til sjøtjeneste.»

Departementet kan selvsagt være enig i at det kan fortone seg urimelig for den enkelte vervede — som i det nevnte tilfelle på Huseby — at vervede av noenlunde tilsvarende kategori på samme tjenestested gis forskjellige sivile utdanningstilbud i de respektive forsvarsgrener. Som det vil fremgå av det som er anført foran, har dette imidlertid sin forklaring i forsvarsgrenenes forskjellige behov for vervede og rekrutteringen. De enkelte tilfelle som oppstår må derfor etter departementets mening til enhver tid sees i lys av dette. Samtidig må en være oppmerksom på at de skjevheter som på denne måten oppstår, til en viss grad kan utjevnes med de stønader som nå kan gis til vervede.

Departementet har for sin del ikke sett det som noen urimelighet at de sivile utdanningstilbud til vervede etter hvert er blitt noe forskjellige når hensynet til rekrutteringen tilsier en slik utvikling. En har i denne forbindelse således ikke sett det som noe rimelig mål i og for seg at oppleggene for vervede på dette punkt skal være identiske hverken innen den enkelte forsvarsgren eller i samtlige forsvarsgrener.

På den annen side er en av den oppfatning at det ikke bør være en urimelig forskjell i de tilfelle hvor vilkårene på de vesentligste punkter er sammenliknbare. Dette er selvsagt forhold en vil ha oppmerksomheten rettet mot også i tiden fremover. En vil i denne forbindelse ikke unnlate å presisere det som også er anført av FO, at det vanskelig kan gis forskjellige tilbud til samme kategori vervede i Sjøforsvaret, all den tid disse vervede også til enhver tid skal kunne beordres til sjøtjeneste. Dette gjelder også sambandspersonell som for en tid måtte gjøre tejneste i land ved f. eks. Forsvarsbygget, Huseby. Det vesentlige i denne sammenheng er igjen rekrutteringen, hvor nettopp sjøtjenesten som nevnt er en viktig faktor.

En vil til slutt peke på at ordningen med vervede personell i Forsvaret for tiden er under vurdering i Tjenestetidsutvalget, som ventes å avgi sin innstilling i løpet av inneværende år. I denne forbindelse antar en det kan bli aktuelt både å revurdere målsettingen for verved mannskaper og eventuelt å ta andre sider av vilkårene/ordningen opp til nærmere overveielse.

Et eksemplar av hver av gjeldende vervingsbrosjyrer vedlegges til orientering.

FD beklager at det har hatt så lang tid å besvare denne sak.»

Siden ordningen med vervet personell er under vurdering av Tjenestetidsutvalget, fant ikke Ombudsmannen grunn til å foreta seg noe mer i saken. De vervede som hadde klaget ble gjort kjent med departementets redegjørelse og ble anmodet om å gjøre Ombudsmannen kjent med sine eventuelle bemerkninger. Slike bemerkninger er imidlertid ikke kommet.

Befalssaker.

Det er behandlet 86 saker, hvorav 31 fra tidligere år, 12 saker er ikke ferdig behandlet.

Ombudsmannen har også i år hatt en del henvendelser fra befal som har søkt om utsettelse med repetisjonsøvelse uten å ha fått sine søknader innvilget. I enkelte av disse saker er utsettelse senere innvilget. En vernepliktig sersjant begrunnet sin søknad med at han ikke lenger hadde den innstilling til Forsvaret som måtte være nødvendig for en befalingsmann, og søkte derfor samtidig om å bli tilbakeført som menig. Da vernepliktsloven gir hjemmel for slik tilbakeføring, tok Ombudsmannen dette spørsmål opp med vedkommende forsvarsgren. Forsvarsgrenen fant ikke uten videre grunn til tilbakeføring som menig, men anmodet den rulleførende avdeling å søke sersjanten omskolert til og mobilseringsplassert i en stilling av administrativ karakter.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for sitt arbeid med de klager som var mottatt fra befal som var vurdert for opprykk det antall ganger som var bestemt uten å ha fått opprykk. Det er også i år behandlet en del slike saker. Ombudsmannen har som tidligere undersøkt disse sakene nøye. Det er under saksbehandlingen ikke fremkommet opplysninger som tyder på at den skjønnsmessige vurdering som ligger til grunn for avgjørelsen i den enkelte sak har vært usaklig for avgjørelsen i den enkelte sak har vært usaklig eller vilkårlig. Det er Ombudsmannens oppfatning at det er relativt mange befal som er misfornøyd med den vurdering som ligger til grunn for de opprykk som gis. Bakgrunnen for denne misnøye er at mange i relativt ung alder får definitivt beskjed om at de ikke vil avansere mer. Med mange tjenesteår igjen i Forsvaret er det forståelig at dette er et faktum at det i enkelte tilfelle er truffet avgjørelser som kan fortone seg som urettferdige. Man skal i denne sammenheng være oppmerksom på at opprykksrådene har en meget vanskelig oppgave hvor man skal sammenlikne personell hvis kvalifikasjoner og forutsetninger ikke alltid er sammenliknbare. Heller ikke kan man se bort fra at mye av misnøyen kan skyldes manglende kjennskap til den vurdering som foretas av opprykksrådene. Forhandlingene i opprykksrådene er hemmelige, og den som mener seg å være forbigått har ingen mulighet for å skaffe seg opplysninger til bruk ved en eventuell klage. En av befalets organisasjoner har foreslått at man må få en åpen bedømmelse i opprykksrådene. Ombudsmannen tør ikke ut fra sine forutsetninger ta standpunkt til dette forslag. Det synes imidlertid å være klart at

en åpen bedømmelse vil skape nye problemer. Med tanke på de mange misfornøyde befalingsmenn som den nåværende praksis skaper, synes det for Ombudsmannen som det er all mulig grunn til å vurdere nærmere om noe kan gjøres for å fjerne denne misnøye.

Det er en av de behandlede opprykksaker Ombudsmannen finner grunn til å gå nærmere inn på. Ombudsmannen er enig med klageren i at han har grunn til å føle seg urettferdig behandlet sammenliknet med dem det for ham er naturlig å sammenlikne seg med. Det er den formelle side av saken, plassering i avansementskrets, som gir det urimelige resultat. Saken gjelder en HV-løytnant som ikke fikk opprykk til kaptein. Denne saken er i 1970 behandlet også av Stortingets Protokollkomité som i sin innstilling bl.a. uttalte følgende:

«Det er opplyst at det har vært endel uro omkring avansementsforholdene for det befal som tidligere tilhørte Heimevernet. Komitéen har imidlertid festet seg ved at departementet har søkt å avbøte uheldige konsekvenser av den nye befalsordning på dette punkt ved å trekke opp spesielle retningslinjer for opprykksvurderingen. Slik som forholdene ligger an i den foreliggende sak, ville komitéen allikevel ikke se det som unaturlig om departementet fant grunn til nærmere å vurdere klagerens forhold med sikte på innenfor mulighetenes rekkevidde å avbøte uheldige konsekvenser av overgangen til den nye befalsordning dersom man etter en nøyere undersøkelse finner at slike konsekvenser foreligger i denne sak. Komitéen er imidlertid fullt klar over de mange problemer av praktisk og formell karakter som har måttet oppstå i forbindelse med innføringen av den nye befalsordning.»

På denne bakgrunn ble saken tatt opp igjen med Forsvarsdepartementet. Da det imidlertid tok lang tid uten at klageren hørte noe, anmodet han om Ombudsmannens bistand til å få en avgjørelse i saken.

I skriv av 3. februar til Ombudsmannen uttalte departementet følgende:

«Det vises til refererte skriv fra Ombudsmannen for Forsvaret.

Forsvarsdepartementet har undersøkt avansementsforholdene for opprykk fra løytnant til kaptein for befal i Heimevernet på bakgrunn av Protokollkomitéens uttalelse i klagesaken til løytnant X, jfr. Innst. O. IV for 1969—70 pkt. 8.

Undersøkelsen omfatter løytnanter som tjenestegjorde i Heimevernet pr. 13. juni 1966, dvs. pr. den dato den nye befalsordning ble vedtatt av Stortinget, og som senere er vurdert for opprykk i henhold til de nye avansementsnormer.

Det viser seg at denne gruppe befal som er plassert i Hærens avansementsfelter totalt har oppnådd ca. 58,5 % opprykk mens gruppen «spesiell tjeneste i HV» har oppnådd ca. 71,5 %.

Gruppen «spesiell tjeneste» er således kommet noe gunstigere ut. Til dette er imidlertid å bemerke at gruppen er relativt liten, 14 befall, i sammenlikning med den andre gruppen, 65 befall. Ett opprykk i spesiell tjeneste vil derfor gi et større utslag i avansementsprosenten.

Når man er kommet så høyt som 71,5 % skyldes dette bl. a. det spesielle forhold at man etter sterk anbefaling av Generalinspektøren for Heimevernet samtykket i opprykk for en løytnant med lang og fortjenstfull krigsinnsats. Uten dette opprykk ville avansementsprosenten for denne gruppe blitt ca. 61,5 %.

Tar man dette forhold i betraktning, er det etter departementets syn ikke grunn for den ene eller annen gruppe å føle seg forfordelt.

Lt. X, sammen med en rekke andre løytnanter, er når ferdigvurdert for opprykk til kaptein. En revurdering av opprykksforholdet for løytnant X nå vil således endre etablerte forhold fra år tilbake og vil innebære betydelige praktiske vanskeligheter.

Så lenge det ikke kan påvises skjevheter mellom de grupper som her behandles, kan ikke departementet på dette grunnlag gå inn for en revurdering av opprykks spørsmålet for enkelte befalingsmenn.

Løytnant X er plassert i avansementskrets II i Hæren og vurdert for opprykk etter gjeldende retningslinjer, noe som også er konstatert av Protokollkomitéen. Komitéen fant på dette grunnlag ingen grunn til kritikk mot departementet.

De spesielle undersøkelser som er foretatt, på bakgrunn av Protokollkomitéens uttalelse, gir heller ikke grunnlag for opprykk for løytnant X.»

Ombudsmannen fant ikke den begrunnelse departementet hadde gitt for holdbar, spesielt fordi det syntes å være lagt avgjørende vekt på den relativt like opprykksprosent i de forskjellige avansementskretser. Saken ble derfor på ny tatt opp med departementet i et notat til Statssekretæren. Ombudsmannen følger den praksis at saker hvor det kan bli aktuelt å konkludere med at avgjørelsen er åpenbart urimelig blir tatt opp med den politiske ledelsen. Dette for at statsråden skal være kjent med saken som kan bli omtalt i beretningen til Stortinget med ovennevnte konklusjon.

I sitt notat til statssekretæren uttalte Ombudsmannen bl. a.:

«Departementet har i sitt skriv lagt avgjørende vekt på en sammenlikning av opprykksprosenten i avansementskrets II og gruppen spesiell tjeneste i HV. Departementet er kommet til at opprykksprosenten i Hærens avansementsfelter er ca. 58,5 og i gruppen spesiell tjeneste i HV ca. 61,5. Det er dermed etter departementets oppfatning ikke grunn for den ene eller annen gruppe til å føle seg forfordelt. Så lenge det ikke kan påvises markerte skjevheter mellom gruppene, finner ikke departementet grunn til revurdering av opprykks spørsmålet for enkelte befalingsmenn.

Det departementet opplyser om opprykks-

prosenten i de to grupper det her er tale om er sikkert riktig. Dette forhold har imidlertid ingen relevans i denne sak. Det som har ført til det urimelige resultat for lt. X er at han er plassert i Infanteriets avansementsfelt. Det er også dette forhold Protokollkomitéen har vært opptatt av.

Lt. X har selv søkt om tilleggsutdannelse. Han gjennomgikk Befalsskolen for Infanteriets tilleggskurs i 1961 og gikk ut som nr. 2 av 20. Som følge av dette skulle han plasseres i Infanteriets avansementskrets etter gjeldende regler. Det lt. X ikke visste, noe som den gang kanskje ikke var klart for noen, var at han ved å ta tilleggsutdannelse for bedre å kvalifisere seg for avancement. Dette henger sammen med at han ikke har muligheter for å konkurrere med tilsvarende løytnanter i denne avansementskrets.

Ved vurdering av befall for avancement er det forutsetningen at ingen enkeltfaktorer skal være avgjørende når kvalifikasjoner skal måles. Det skal legges til grunn en samlet vurdering av kandidatene, men det er ganske klart at utdannelse av tjenesteerfaring i denne sammenheng vil være av avgjørende betydning. Lt. X har ensidig tjeneste i Heimevernet, han har søkt omkvalifiserende tjeneste, men om dette sier Generalinspektøren i en uttalelse av 14. august 1968 at søknaden er avslått fordi muligheten for å gi eget befall slik tjeneste den gang var relativt små. Lt. X har således skaffet seg utdannelse som gjør at han må konkurrere om opprykk med løytnanter som på grunn av variert tjeneste i det våpen de konkurrere stiller med helt andre forutsetninger enn de lt. X har eller har mulighet for å skaffe seg. Dermed har resultatet vært gitt for hans vedkommende. Samtidig er løytnanter i Heimevernet må dårligere sivil utdannelse og som ikke tok militær tilleggsutdannelse avansert til kaptein. Man er dermed kommet i den situasjon at lt. X, som bevisst har søkt å bedre sine kvalifikasjoner for sin tjeneste i Forsvaret, som følge av dette ikke greier å konkurrere som opprykk til kaptein, mens andre som ikke har gjort noe for å dyktiggjøre seg selv lettere blir kaptein fordi de vurderes på et annet grunnlag. Det er ikke avnskelig å forstå at lt. X stiller seg uforstående til en slik behandling.

Infanteriinspektøren har i foran nevnte påtegning foreslått at lt. X tilbakeføres til HV's avansementskrets og vurderes der opp mot de kapteinene som fikk sitt opprykk i hans årskull. Dette synes også for meg å være den eneste rettfærdige løsning. eJg er klar over at dette vil få konsekvenser for en rekke andre som er i samme stilling. Jeg har bl. a. til behandling en annen sak hvor vedkommende er i samme stilling, det gjelder lt. Y i HV-00. Denne saken er stillet i bero i påvente av avgjørelsen i saken til lt. X. Såvidt jeg har bragt i erfaring er det utarbeidet en liste som gir departementet oversikt over hvor mange dette gjelder.

Departementet sier i sitt skriv at en revurdering av opprykksforholdet for lt. X vil endre etablerte forhold fra år tilbake og vil innebære betydelige praktiske vanskeligheter. Jeg er klar over dette, men er det egentlig tilstrekkelig grunn til ikke å rette opp skjevheter som etter min oppfatning er åpenbare. Jeg tror derfor det ville være riktig å vurdere disse forhold på ny.»

Ombudsmannen har senere hatt et par samtaler med departementet om saken. I skriv til Ombudsmannen av 23. nov. tok departementet endelig standpunkt i saken:

«Det vises til notat av 16. februar 1971 fra Ombudsmannen for Forsvaret, hvor det hevdes at Forsvarsdepartementets begrunnelse i skriv av 3. februar 1971 for ikke å endre sin avgjørelse i denne sak, ikke er holdbar, og at det ville være riktig å vurdere saken på ny. Løytnant X er ikke i noen særstilling når en ser Hærens og Heimevernets befall under ett. En kan derfor ikke behandle løytnant X's sak isolert.

Det befall løytnant X må sees i sammenheng med, er:

- a) Befall i Hæren og Heimevernet som gikk tilleggskurs i 1960—61.
- b) Befallsskoleutdannet befall som ble yrkesutdannet i Heimevernet i 1950-årene. Etter dagjeldende regler var dette befall vernepliktig befall i Hærens våpen og ble ved søknad på stillinger i Hæren rangert i samsvar med sin vernepliktige grad, men etter yrkesbefall av samme grad. Det befall hadde således meget små sjanser for å oppnå yrkestilsetning i Hæren.
- c) Befallsskoleutdannet befall i spesiell tjeneste i Hæren.

Gruppene a—c ble ved innføringen av den nye befalsordning av 1966 overført avansementskrets II og har samlet oppnådd ca. 58 % opprykk.

Det er ca. 60 befall som ikke har oppnådd opprykk. Som nevnt i FD's skriv av 3. februar 1971 er det således ikke oppstått noen skjevhet.

Ved innføringen av den nye befalsordning i 1966 ble bestemt at

- Befall med ordinær befallsskole og tilleggsutdannelse som var godkjent som tilsvarende befallsskole, skulle plasseres i avansementsfelt/våpen tilsvarende sin befalsutdannelse.
- Befall uten militærutdannelse skulle plasseres i et eget avansementsfelt, slik at også disse ville få muligheter for opprykk.

Denne ordning skapte en inndeling av personellet i avansementsfelter hvor det for hvert felt var samlet befall som det var hensiktsmessig å vurdere sammen.

En eventuell isolert vurdering av gruppene a—c opp mot befall i spesiell tjeneste som har fått opprykk, vil ikke bare være et brudd på den ordning som er etablert, men også være urettferdig overfor det av Hærens øvrige befall i krets II som, selv om de har kvalifiserende og variert tjeneste samt er vurdert skikket for opprykk, ikke er kommet med innen den prosentandel som kan gis opprykk. Dette øvrige befall vil stå meget sterkt i forhold til gruppene a—c.

Ut fra de forhold det er redegjort for, finner FD hverken grunn for å overføre løytnant X m. fl. til avansementsfeltet spesiell tjeneste, eller å iverksette en ekstravurdering på tvers av vaneamentsfeltene som er i strid med befalsordningen.»

Den 25. nov. skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse og telefonsamtaler.

Departementet har nå tatt endelig avgjørelse i saken og har den 23. d. m. skrevet til Ombudsmannen som vedlagte fotokopi viser.

Resultatet ble dessverre negativt. Etter min seneste samtaler med departementet trodde jeg man ville funnet frem til en ordning. Dette har altså ikke lyktes.

Departementet har uttalt at det befall De må sees i sammenheng med samlet har oppnådd 58 % opprykk og at det således ikke er oppstått noen skjevhet. Dette er selvsagt riktig, men det er jo ikke i denne sammenheng skjevheten er oppstått i Deres tilfelle. Det er jo i forhold til det personell som ikke skaffet seg tilleggsutdannelse og som ble vurdert i gruppen spesiell tjeneste og der fikk opprykk til kaptein at avgjørelsen i Deres sak er urimelig. Det er på den annen side klart at plassering av befall i avansementsfelter med et naturlig sammenlikningsgrunnlag innen det enkelte felt har budt på store vanskeligheter. Dette er også Protokollkomiteén klar over, og i uttalelsen i Deres sak peker komiteén også på de mange problemer av praktisk og formell art som har oppstått i forbindelse med innføringen av den nye befalsordning.

Ser man Deres sak i en større sammenheng, og på konsekvensene, kan jeg forstå departementets avgjørelse. Ser man på Deres sak isolert, forekommer det meg å være nok så klart at avgjørelsen er åpenbart urimelig.

Slik saken ligger an synes det ikke å være noe ytterligere Ombudsmannen kan foreta seg. Jeg kommer imidlertid til å omtale saken i beretningen til Stortinget om virksomheten i 1971.»

Klageren har senere på ny tatt saken opp med Stortingets protokollkomité.

Ombudsmannen har hatt til behandling en rekke klager på beordring til stillinger som det ikke har vært mulig å få besatt frivillig. Det viser seg at det i alle fall for Hærens vedkommende, er et stort antall stillinger som ingen erklærer seg villig til. Et flertall av disse stillinger er ved avdelinger i Nord-Norge. I 1971 måtte det bare i krets I foretas 80 beordringer uten villighet. Det er klart at disse beordringer skaper problemer for det berørte befall, men det er Ombudsmannens oppfatning at myndighetene forsøker å fordele disse byrdene så rettferdig som det er mulig.

I sammenheng med disse klagen har enkelte reist spørsmål om de forutsetninger som var grunnlaget for overgangen til beordrings-systemet er oppfylt. I forbindelse med dette er det reist spørsmål om mulighetene for å gå tilbake til søknadssystemet. I en sak tatt opp med en av forsvarsgrenene, ble det fra forsvarsgrenens side uttalt at det ikke var noen muligheter for å gå tilbake til søknadssystemet uten at dette var nærmere begrunnet. En

annen forsvarsgren har uttalt at departementet må ta standpunkt til dette spørsmål. Ombudsmannen har nå anmodet Forsvarsdepartementet om å utrede dette forhold nærmere.

En lege som avtjente sin plikttjeneste tok opp en rekke forhold angående tjenesten med Yngre legers forening med gjenpart til Ombudsmannen. Han reiste spørsmål i forbindelse med refusjon av flytningsutgifter, overtidstillegg/militærgodtgjørelse, administrativ forpleining, vakttillegg, ferie og lønn. Yngre legers forening opplyste på forespørsel at den hadde tatt initiativet til et møte med Forsvarsdepartementet for å få drøftet de spørsmål som var reist. Ombudsmannen fikk senere anmodning fra en annen lege, som avtjente sin plikttjeneste, om å vurdere nærmere de forskjellige forhold som var tatt opp. Da Yngre legers forening hadde anmodet departementet om et møte om disse spørsmål, fant ikke Ombudsmannen at det foreløpig var grunnlag for noe initiativ fra hans side.

En befalingsmann ved en av flystasjonene anmodet om Ombudsmannens bistand til å få redusert vaktbelastningen for personellet ved den skvadron han tilhørte. Det var to former for vakt vedkommende mente gjorde belastningen for skadronen særlig byrdefull. Det var tidligere gitt visse lempninger, men vaktbelastningen var økt igjen. Ombudsmannen tok saken opp med stasjonen som kunne opplyse at vaktbelastningen var et problem som var under stadig vurdering. Stasjonen hadde hatt et eget utvalg til å se på problemet, og fordelingen av vaktene var også skjedd i samarbeid med de berørte befalsorganisasjoner. For den ene av de vakter vedkommende hadde beklaget seg over, hadde organisasjonene bedt om at ingen måtte fritas med mindre det forelå medisinske grunner. Denne vaktform ga forøvrig ikke mer enn ca. 2 vakter pr. år. De nye arbeidstidsbestemmelser for befal skapte også visse vanskeligheter for vaktfordelingen. Den fordelingsnøkkel som ble brukt bygget på en prosentvis fordeling av vaktene. Denne ordningen som, etter Ombudsmannens oppfatning, kanskje kunne føre til visse skjevheter var imidlertid godtatt av befalsorganisasjonene. For den skvadron klageren tilhørte var det allerede tatt skritt til visse endringer i vaktholdet. Saken foranlediget derfor ikke ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.

Nestkommanderende på et av Marinens fartøyer var gjort ansvarlig for en kikkert som var kommet på avveier og var pålagt å erstatte kikkerten med kr. 800,—. Han mente seg urettferdig behandlet og anmodet om Ombudsmannens bistand. Som nestkommanderende var han ansvarlig for navigasjonsdetal-

jen, og under en rutinemessig optelling viste det seg at en kikkert var borte. Saken ble anmeldt til politiet. Det var ikke mulig å få bragt nummeret på den bortkomne kikkert på det rene og etterforskningen var resultatløs. Saken ble henlagt som uoppklart. Tyverianmeldelsen sammen med taps- og skademelding ble fremsatt høyere myndighet. Tapsmeldingen ble ikke godkjent, og det ble bestemt at en erstatning, stor kr. 800,—, skulle betales av den som sist hadde vært ansvarlig for materiellet. Saken ble på ny tatt opp med høyere myndighet fordi en spesiell bemannings- og vakt situasjon man hadde hatt om bord hadde vanskeliggjort kontroll med materiellet på samme måte som på et fullt utrustet fartøy. Ombudsmannen foranlediget en mer utførlig redegjørelse fra skvadronsjefen om utrustning, bemanning og vaktholdet om bord. Bemanningen besto av skipssjef, nestkommanderende samt endel befal som i tillegg til sin tjeneste ved vedkommende skvadron også ble beordret om bord. Dette førte til at man måtte seile fartøyet med det personell som var ledig til enhver tid, noe som resulterte i stor gjennomtrekk av personell. På grunn av den dobbeltstilling klageren hadde var det flere turer han ikke var med fartøyet, bl. a. siste tur før kikkerten forsvant. Klageren hadde dermed ikke den fornødne mulighet for å passe på det utstyr han hadde ansvaret for. Etter en fornyet vurdering av saken kom høyere myndighet til at klageren hadde vist fornøden påpasselighet. Arbeidsforholdene hadde imidlertid vært så vanskelige at han ikke kunne hindre at kikkerten forsvant, og kravet om erstatning ble frafalt.

En offiser mente seg urettferdig behandlet i forbindelse med fordeling av leiligheter på sitt hjemsted og ba om Ombudsmannens bistand til å få fastslått om han hadde rett til militær leilighet, om han kunne få dekket sitt påståtte økonomiske tap og om den urett han mente å ha lidt kunne betraktes som «spesiell grunn» i relasjon til bestemmelsene om avskjed på redusert lønn. Klageren hadde en privat finansiert leilighet på sitt hjemsted. Han fikk ett års beordring til et annet tjenestested hvor han fikk leilighet, og hans egen leilighet ble fremleiet for ett år. Beordringen ble først forlenget med ½ år, og fremleieavtalen ble forlenget tilsvarende. Beordringen ble senere forlenget med ett til og det ble inngått en ny fremleieavtale for leiligheten på det ordinære tjenestested, denne gang med et innskudd på kr. 20 000,— og med visse bestemmelser om forkjøpsrett for leieren om leiligheten skulle selges. Da klageren etter beordringsperiodens utløp skulle tilbake til sitt ordinære tjenestested, fikk han ikke frem-

leieren ut av sin leilighet. På grunn av vanskelige naboforhold som hadde ført til svekket helse for hustruen ville han helst ikke tilbake til sin egen leilighet og søkte om å få seg tildelt militær leilighet. Dette kunne han få hvis han stilte sin egen leilighet til disposisjon for en annen offiser enten ved framleie eller salg. Dette krav kunne han ikke oppfylle, og han ble derfor ikke tildelt militær leilighet. Han klarte på egen hånd å skaffe seg en sivil leilighet. For å klare å dekke alle utgiftene i forbindelse med dette måtte han bl. a. selge sin bil på et ugunstig tidspunkt og ble påført et økonomisk tap som han beregnet til ca. kr. 10 000,—. Saken var behandlet på ordinær måte av Husfordelingsnemnda i vedkommende distrikt. Høyere myndighet hadde intet å bemerke til Husfordelingsnemndas behandling og avgjørelse. Nemnda hadde lagt vekt på at vedkommende hadde egen leilighet. Selv om beordringen var forlenget, var han klar over at han skulle tilbake til sitt ordinære tjenestested og han burde ha ordnet fremleieforholdet slik at han kunne overta sin egen leilighet ved tilbakekomsten. Ved at han selv eide en leilighet på tjenestestedet mente Nemnda at han hadde bedre muligheter for å løse sitt boligproblem enn andre hussøkere og at han derfor måtte stå tilbake for andre, selv om disse poengmessig sto svakere så lenge det ikke kunne skaffes hus til alle.

I sin uttalelse pekte Ombudsmannen på at det ikke er mulig å skaffe boliger til alt det befall som ønsker bolig på de respektive steder. For å sikre en mest mulig rettferdig fordeling av de boliger som disponeres, opprettes det husfordelingsnemnder hvor befalet er representert. Det er gitt nærmere regler for hvordan tildeling av leiligheter skal skje, men for å få til en rimelig fordeling må det også komme inn et moment av skjønn. Nemnda hadde i dette tilfelle lagt stor vekt på at klageren hadde egen leilighet fra tidligere og at fremleieforholdet burde vært ordnet slik at han kunne overta denne leilighet ved tilbakekomsten. De spesielle forhold som gjorde at klageren helst ikke ville flytte inn i denne leilighet var Nemnda villig til å ta hensyn til, men under den forutsetning at leiligheten ble stillet til disposisjon for en annen offiser. Det var etter Ombudsmannens oppfatning intet å bemerke til at Nemnda hadde lagt så stor vekt på at klageren hadde egen leilighet at han måtte stå tilbake for andre hussøkere som poengmessig sto svakere ved fordelingen av ledige leiligheter. Ombudsmannen fant ikke at husfordelingsnemndas behandling og avgjørelse ga grunnlag for noe erstatningskrav for søkerens side, eller at dette forhold kunne betraktes som «spesiell

grunn» i relasjon til bestemmelsene av avskjed på redusert lønn.

Forskjellige spørsmål om refusjon av reiseutgifter har vært tatt opp med Ombudsmannen.

I forbindelse med omorganiseringen av Forsvarets øverste ledelse har Lønns- og prisdepartementet etablert en ordning med dekning av merutgifter til reiser til det nye tjenestested, Huseby, med inntil kr. 100,— pr. mnd. utover de reiseutgifter vedkommende hadde til sitt tidligere tjenestested, dog således at tjenestemannen selv dekker reiseutgifter med minst kr. 100,— pr. mnd. Denne ordning skal gjelde i ett år fra innflyttingen på Huseby. Ombudsmannen har hatt til behandling en henvendelse fra tjenestemann ved et kontor som ble flyttet fra sentrum til utkanten av Oslo, idet tjenestemannene ved kontoret mente de burde komme inn under samme ordning. Saken ble tatt opp med Lønns- og prisdepartementet som redegjorde for den praksis som er fulgt i forbindelse med omorganiseringen ved og flyttingen av offentlige kontorer i Oslo-området. For å få en klar avgrensning og dermed også en klar praksis, har Lønns- og prisdepartementet ikke samtykket i dekning av merutgifter til reise ved skifte av kontorsted innen en sone som er begrenset til Ytre Ringvei. Departementet har ikke funnet det urimelig at reiseutgifter innen en slik sone ble belastet tjenestemannene. Denne praksis har fulgt ved en rekke endringer av kontorsted for offentlige kontorer. Departementet fant intet grunnlag for å gjøre unntak fra denne praksis. Ombudsmannen fant intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet.

En offiser som hadde gått på kurs i Amerika fikk ikke dekket sine reiseutgifter for familien. Han fant dette urimelig fordi andre offiserer som hadde gått på det samme kurs, men som på grunn av dårlige engelskkunnskaper hadde måtte gå et tilleggskurs og dermed hadde fått en lengre opphold, hadde fått slike utgifter dekket. Det ordinære kurs' varighet var 8 mndr. Klageren fant det urimelig at offiserer med dårlige språkkunnskaper skulle belønnes i forhold til de som greide seg uten tilleggsutdannelse ved beordring til samme kurs.

Bestemmelser om dekning av reiseutgifter for familiemedlemmer er inntatt i Fredsregulativets del II pkt. 98 hvor det er bestemt at slike utgifter kan dekkes ved fravær utover 12 mndr. Det kan dispenseres fra denne bestemmelse i spesielle tilfelle. Om dette har departementet uttalt at personellet ikke har noe krav på å få dekket slike utgifter ved fra-

vær av kortere varighet enn 12 mndr. Adgangen til dispensasjon tilligger departementet som ikke dispenserer for kurser som er av kortere varighet enn 9 mndr. Dette er gjort av hensyn til bestemmelsene i pkt. 93, tjeneste i utlandet, hvor det ikke er adgang til å dispensere fra 9 mndr.s kravet. En har ikke funnet grunn til å stille personell på kurs i utlandet i en heldigere stilling enn personell beordret til tjeneste i utlandet. Gjeldende bestemmelser og praksis var kjent for personellet på forhånd. Forsvarsdepartementet opplyste at det ikke kjente til noe tilfelle hvor slike utgifter var dekket ved opphold av kortere varighet enn 9 mndr. Ombudsmannen uttalte at selv om det kanskje kunne virke urettferdig at befal med dårligere språkkunnskaper fikk forlenget sitt opphold utover 9 mndr.s grensen og dermed fikk dekket familiens reiseutgifter, mens de med bedre forutsetninger ikke fikk denne sjanse, var det ikke grunnlag for å kritisere myndighetene for å innta det standpunkt at oppholdets lengde skulle være avgjørende. Det var også en slik ordning som var lagt til grunn for det avtaleverk som var kommet istand med organisasjonene.

En vernepliktig offiser som hadde gjort tjeneste som feltprest pekte på at det ikke var hjemmel for ferie med lønn etter endt tjeneste i Forsvaret. Ved tiltredelse av ny stilling etter endt militærtjeneste var det heller ikke noen mulighet for ferie med lønn. Da det også manglet hjemmel for utbetaling av feriepenger til vernepliktige mannskaper, var det svært mange som falt utenom den vanlige ferielovgivning. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartemen-

tet. Ombudsmannen pekte på at den senere tids forbedring av de vernepliktige mannskapers økonomiske forhold hadde ført til at en stor del av dette personell var bedre økonomisk stillet enn lavere befal med pliktjeneste. Departementet uttalte at det for tiden ikke fant at det var grunnlag for å foreslå endringer i gjeldende regler på dette felt, men departementet ville følge nøye med i utviklingen.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er tatt opp 14 saker med Ombudsmannen, to saker er oversendt til behandling av Ombudsmannen for forvaltningen.

En sivil sekretær som var beordret på et kurs av 9 mndr.s varighet, klaget over at han var blitt nektet å avvikle resten av sin årsferie før kurset begynte. En tidligere søknad om dette var avslått med den begrunnelse at det i kurset var innlagt fridager som i et vanlig skoleår og at han derfor ikke hadde krav på den resterende ferie. Ved de etterfølgende kurs var det imidlertid gitt tillatelse til å avvikle resterende ferdie før kurset begynte. På den bakgrunn ble det fremmet en ny søknad om avvikling av restferie, denne gang ble søknaden avslått med den begrunnelse at kravet var foreldet. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende overkommando som etter fornyet vurdering kom til at klageren var uten skyld i at ikke ferien var avviklet før kurset begynte. Etter den praksis som var fulgt senere var det naturlig at klageren også fikk avvikle sin restferie.

De øvrige saker i denne gruppe gjelder rent personlige spørsmål som ikke gir grunnlag for omtale i beretningen.

III. Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1971 besøkt 7 avdelinger i løpet av 6 reisedager etter følgende program:

30. mars: Sessvollmoen.

24.—28. mai:

Luftforsvarets stasjon Kautokeino.

Luftforsvarets stasjon Honningsvåg.

Luftforsvarets stasjon Vardø.

Garnisonen i Sør-Varanger.

Garnisonen i Porsanger.

Banak flystasjon.

Besøket ved den enkelte avdeling er lagt opp stort sett som tidligere. Det er lagt vesentlig vekt på samtaler med tillitsmenn og drøftelse av de generelle problemer mannskapene har vært opptatt av.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 1, Sessvollmoen.

Besøket ble innledet med en samtale med avdelingens sjef, nestkommanderende og samtlige avdelingssjefer. Sjefen orienterte om avdelingens virksomhet og de problemer det medfører at avdelingen er fordelt på to leire. Avdelingssjefene ga en mer detaljert orientering om virksomheten ved sine avdelinger. Tillitsmannsordningen ble diskutert, spesielt situasjonen etter den nedleggelse av tillitsmannsvervet man hadde hatt i forbindelse med Åsegardsaken.

Befalet—s forhold, herunder de økonomiske ble deretter drøftet. Det ble fra befalets side pekt på en rekke vanskeligheter, bl. a. manglende regler for økonomisk kompensasjon i de

tilfelle hvor forholdene ligger slik an at avspasering vanskelig kan finne sted. Den økonomiske situasjon for plikttjenestebefalet ble også drøftet i relasjon til den nye økonomiske situasjon for de vernepliktige mannskaper. Det var en alminnelig oppfatning blant avdelingens befal at myndighetene nå må vie befalets problemer stor oppmerksomhet. Bli ikke dette gjort, vil de beste av det unge befalet komme til å forlate Forsvaret med de konsekvenser dette vil få. Avdelingssjefen avsluttet denne del av samtalen med å peke på de vanskeligheter det medførte å måtte drive tjenesten med relativt mange unge sersjanter som ikke alle hadde de nødvendige forutsetninger for å kunne mestre sin vanskelige oppgave.

Nemnda hadde deretter møte med det sentrale tillitsmannsutvalg som reiste spørsmål om ytterligere tildeling av velferdsmidler, dagpengenes størrelse, Åsegardsaken og om flere yrkesgrupper kunne tas hensyn til ved fordeling av tjeneste på samme måte som leger, tannleger etc. Tillitsmennene var særlig opptatt av velferdsmidlene som de ikke fant fordelt under hensyntagen til de spesielle vanskeligheter de hadde ved denne avdeling med blant annet to leire. Saken var meget grundig forberedt av tillitsmennene som mente at det for neste års budsjett måtte tas hensyn til deres innvendinger. Ombudsmannen har senere tatt denne saken opp med velfredsinspektøren for Hæren og fått utvirket at avdelingen allerede for 1970 fikk et ekstraordinært tilskudd på velferdskonto.

Under befaringen så Nemnda på undervisningsbygget som er relativt nytt, av god standard og med godt utstyr. Mannskapsforlegningen av vanlig standard med et pent oppholdsrom i hver kaserne. Oppholdsrommene hadde dårlige og nedslitte møbler. Her trengs det nytt utstyr. På grunn av dårlige kantineforhold er mannskapene henvist til sine oppholdsrom. Ombudsmannen har senere overfor sentrale myndigheter pekt på behovet for nye møbler, men det har ikke lyktes å få til en slik tildeling. Kantine er som nevnt lite tilfredsstillende. Den disponerer et kjellerrom i en av kasernene og kan utvides med et kjellerrom til. På grunn av plassmangel kan man ikke yte den service som er en forutsetning. Spisesalen var lys og trivelig, og mannskapene var meget godt fornøyd med kostholdet.

Luftforsvarets stasjon Kautokeino.

Nemnda innledet med en samtale med stasjonssjefen som orienterte om stasjonen og virksomheten. Forlegningskapasiteten er for liten til det personell man i dag har. En del av

mannskapene er derfor forlagt utenfor leiren. Det har foregått en del nybygging ved avdelingen og det er også planer for en utvidelse av forlegningskapasiteten. Det var tidligere en del problemer i forholdet til sivilbefolkningen, men dette har nå rettet på seg. Soldatenes adgang til å gå sivilt kledd har bidratt til dette.

Nemnda hadde deretter en samtale med tillitsmennene som var opptatt av mulighetene for week-endreiser etter det nye opplegget for Nord-Norge. Man diskuterte også tillitsmannsordningen.

Nemnda foretok deretter en befaringsforlegninger, spisesaler og oppholdsrom er tilfredsstillende, men det er for liten plass. Arbeidsplassen for enkelte av befalet er ikke tilfredsstillende, men dette vil kanskje rette på seg ved den nybygging som foregår.

Samtale med sjefen for Finnmark landforsvar.

Oberst Bjørshoel orienterte om spesielle forhold ved de forlegninger som skulle besøkes. Han pekte spesielt på den plassmangel man hadde ved flere av avdelingene. Det måtte plasseres flere mannskaper på rommene enn de var beregnet på og det skapte vanskeligheter. Mulighetene for permisjonsreiser og tildeling av ekstra midler til velferdsturer ble drøftet. På befalssiden var bolig mangelen et problem. Tillitsmannsordningen ble også diskutert.

Luftforsvarets stasjon Honningsvåg.

Stasjonen har et administrasjonsområde i utkanten av byen og et operasjonsområde oppe på fjellet hvor forbindelsen er en taubane. Vinden skaper adskillige problemer og fører av og til til «innblås» slik at mannskapene ikke kan skiftes ut. Mannskapene er forlagt i administrasjonsområdet hvor forholdene er relativt bra, bortsett fra at det er liten plass. Av fritidstilbud har man TV-rom, trimrom med vanlige trimapparater, badstue, bibliotek med 600—700 bind. Stasjonen har ikke kantine, mannskapene ordner selv med salg av mineralvann, sjokolade etc.

Etter å ha sett på en del av arbeidsplassene nede på stasjonen og oppe i fjellet hadde Nemnda en samtale med tillitsmennene. De var opptatt av MSO-besetningens tjenesteforhold. De hadde en mann for lite på dette felt. «Innblås», sykdom og permisjon førte til at dette personell fikk for anstrengende tjeneste etter tillitsmennenes oppfatning. Tillitsmennene var også opptatt av mulighetene for week-enturer og permisjonsreiser som ekstra bevilgninger til Nord-Norge ga muligheter for. Tillitsmannsordningen ble også diskutert.

Luftforsvarets stasjon Vardø.

Her var ganske omfattende nybyggings- og ombyggingsarbeider i gang. Det var bygget et nytt forlegnings- og administrasjonsbygg. Kontorene var tilfredsstillende og mannskapsforlegningene var av meget høy standard. Den gamle kasernen er kledd utvendig og gitt et lite tilbygg slik at befalets spisesal i 1. etasje og befalsmessens i 2. etasje får større plass. De tidligere mannskapsrom bygges om og pusses opp til befalsrom.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om endret rosignal drøftet. Etter en diskusjon om det forslag tillitsmennene var kommet med, erklærte sjefen at han ville gjennomføre forslaget som en prøveordning.

Bruken av sivil tøy på permisjon og i spisesalen ble deretter drøftet. Tillitsmennene var også opptatt av spørsmålet om ølservering i kantinen. På grunn av kantinens beliggenhet vil dette by på problemer ved denne avdeling.

Etter en befaring i leiren hadde Nemnda en ny samtale med tillitsmennene som tok opp en del interne spørsmål.

Garnisonen i Sør-Varanger.

Ved denne avdeling hadde en del av tillitsmennene nedlagt sine verv. Etter en samtale med avdelingens sjef hadde Nemnda et møte med de tillitsmenn som fortsatt var i funksjon og valgte representanter til dette møte fra de avdelinger som ikke lenger hadde tillitsmenn. Det ble en langvarig diskusjon om tillitsmannsordningen, hvor tillitsmennene bl. a. hevdet at avdelingens sjef ikke burde være selvskreven formann og pekte på at man trengte et sentralt tillitsmannsledd. Enkelte hevdet at man måtte få etablert en helt frittstående interesseorganisasjon.

Tillitsmennene var ellers misfornøyd med velferdstjenesten og stilte spørsmål om mulighetene for å få spesialutdannet velferdspersonell. Velferdsturer til Karasjok var meget populært, men det var bare få av de som ønsket det som fikk anledning til å være med.

Etter samtalen med tillitsmennene besøkte Nemnda to av grensestasjonene og hadde samtaler med de mannskeper som ikke var på vakt. Det ble ikke reist spesielle spørsmål under disse samtaler.

Under den avsluttende samtale med garnisonsjefen ble de spørsmål som var reist av mannskapene diskutert. Det ble pekt på at det var behov for mer midler til velferd. Tjenestemønstret, avdelingens beliggenhet og ordningen med lørdagsfri krevde større aktivitet på dette område. Når det gjaldt velferdsturer til Karasjok var dette dels et økonomisk spørsmål og et kapasitetsspørsmål fordi veien var åpen bare en del av året. Garnisonssjefen pekte på

at forlegningsforholdene ikke var tilfredsstillende. En utvidelse av kapasiteten som var planlagt gjennomført i 1971 var visstnok utsatt til 1977. Det var hans oppfatning at man burde vurdere en helhetsløsning hvor man bl.a. tok sikte på en ny befalsmesse og lokaliteter til fritidsaktiviteter og undervisning. Ølservering ved denne avdeling ville etter garnisonsjefens oppfatning kunne skape problemer og han ville ikke anbefale at det ble gitt slik tilatelse ved garnisonen.

Garnisonen i Porsanger.

Under den innledende samtale med garnisonssjefen ble det opplyst at samarbeidet med tillitsmenn og mannskaper ikke hadde budt på problemer. På grunn av garnisonens beliggenhet ble det lagt stor vekt på fritidsaktiviteter for å øke trivselen. Permisjonsreiser til byene i nærheten ble gjennomført så langt det var mulig. Det var ønskelig med større anledning til bruk av Forsvarets fly til weekend-permisjoner. Forlegningskapasiteten var for liten. Dte var nå forlagt 8—10 mann på 6 manns rom. Dette ville bedre seg når de nye kasernene ble ferdige sommeren 1972. Garnisonssjefen pekte på at arbeidsdyktige som var nedskrevet av psykiske årsaker ikke burde gjøre tjeneste ved en så isolert avdeling.

Under befaringen så Nemnda på det nye velferds- og undervisningsbygg som var pent og hensiktsmessig. Kjøkken og spisesal var tilfredsstillende. Det var sjelden klager på kostholdet. Forlegningene var av vanlig bra standard, men det var for stort overbelegg.

Etter befaringen hadde Nemnda møte med tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene var først og fremst interessert i de økonomiske forhold under permisjonsreiser som med de lange avstander ble for kostbare. Spørsmålet om weekend-turer sydover med Forsvarets fly meldte seg stadig sterkere. Mannskapene hadde et stort behov for å komme hjem oftere enn det var anledning til nå. Tillitsmennene var bekymret for mulighetene for avkobling når mannskapsstyrken ble utvidet. Et stort antall mannskaper ville til enhver tid være fri for beredskap. Til de omkringliggende steder ville det ikke være mulig å sende mer enn ca. 200 mann. Kinosalen tok også bare 200 mann, og det ville skape problemer å finne frem til en fornuftig anvendelse av fritiden for den store mannskapsstyrken man ville få. Tillitsmennene var misfornøyde med filmleieavtalen som gjorde det vanskelig å få tak i gode filmer. Tillitsmennene reiste spørsmålet om ikke avsideliggende avdelinger burde prioriteres når det gjaldt tildeling av befal som også kunne være instruktører ved fritidskurs. Det var

vanskelig å dekke behovet for kurs på grunn av instruktørmangel. Spørsmålet om øservering i kantinen ble diskutert. Tillitsmennene mente at slik servering burde tillates og sjefen var enig med tillitsmennene. Tillitsmannsordningen ble diskutert, og tillitsmennene var godt fornøyd med samarbeidet med avdelingen. Dette hang først og fremst sammen med sjefens positive holdning og hans evne og vilje til å forstå mannskapene og deres problemer.

Banak flystasjon.

Stasjonssjefen ga innledningsvis en bred orientering om stasjonen og den virksomhet. Det ble under denne orientering ikke reist spesielle problemer. Tillitsmennene hadde nedlagt sine verv, og stasjonssjefen hadde foreløpig ikke foretatt seg noe med dette. Nemnda

var enig i at det foreløpig ikke var grunn til å foreta seg noe, men ba om at spørsmålet om en normal kontakt gjennom tillitsmenn ble tatt opp igjen etter hvert som mannskapsstyrken ble skiftet ut.

Nemnda hadde deretter en samtale med to representanter for mannskapene som var valgt for anledningen. De bekreftet at nedleggelsen av tillitsmannsvirksomheten ikke hadde noen sammenheng med forholdene ved stasjonen. De var godt fornøyd med tjenesten og hadde ikke problemer de ønsket å drøfte med Nemnda.

Nemnda hadde ikke besøkt stasjonen siden utbyggingen og så derfor på mannskapenes og befalets forlegninger, oppholdsrom, spisesaler, kjøkken, bad samt verksteder. Etter nemndas oppfatning var forholdene over alt tilfredsstillende.

Oslo i februar 1972.

Edg. Andreassen
(sign.)

Thorbjørn Wale
(sign.)

Ketil Jamtø Einrem
(sign.)

Kåre Hansen
(sign.)

Hans Nordahl Jensen
(sign.)

Cato Kvaal
(sign.)

Eysteina Bardal
(sign.)